

SADARBĪBA CILVĒKU TIRDZNIECĪBAS NOVĒRŠANAI

**Situācijas analīze un
nacionālās sadarbības optimālais modelis**

Rīga, 2007

Autoru kolektīvs:

Laura Ļebedeva, Laura Karnīte, Sandra Zalcmane, Dace Mauliņa, Laila Balode, Artūrs Vaišļa, Ilmārs Silājs, Inga Dobelniece, Ailona Dārzniece, Sigita Puriņa, Dace Samete, Nikola Dzina, Eva Beinaroviča, Inese Šūpule, Anete Erdmane, Helēna Stare, Liesma Ose, Agnese Mercalova

Kontaktinformācija:

Iekšlietu ministrija
Raiņa bulvāris 6,
LV - 1050,
Rīga
Tālrunis: + 371 7219176
Fakss: + 371 7271005
E-pasts: kanceleja@iem.gov.lv

Šis izdevums tapis ar Eiropas Savienības un Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Par izdevuma saturu pilnībā atbild EQUAL projekta „Atvērtu darba tirgu sievietēm” īstenotāji.

© Iekšlietu ministrija, 2007

SATURS

levads	5
Situācijas raksturojums Latvijā	7
1. nodaļa. Cilvēku tirdzniecības tiesiskais regulējums Latvijā	13
1.1. Krimināllikums	15
1.2. Kriminālprocesa likums	17
1.3. Starpnozaru tiesību akti	20
2. nodaļa. Cilvēku tirdzniecības novēršana (prevence)	23
2.1. Valsts programma cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam	24
2.2. Cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumi	26
2.3. Sadarbības modelis cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumu īstenošanai	30
3. nodaļa. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana un identificēšana	33
3.1. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana	34
3.2. Cilvēku tirdzniecības upuru atpakaļatgriešana un pirmā palīdzība	38
3.3. Cilvēku tirdzniecības upuru identificēšana	39
4. nodaļa. Cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācija un reintegrācija	45
4.1. Normatīvais regulējums	46
4.2. Cilvēku tirdzniecības upuru vispārīgā rehabilitācijas shēma	47
4.3. Upura vajadzības - pamats sociālās rehabilitācijas satura noteikšanai	48
4.4. Sociālās rehabilitācijas resursi un darbības modelis	49
4.5. Starpprofesionāļu komanda kā rehabilitācijas pakalpojumu nodrošinātājs	53
4.6. KESS darbībā iesaistīto speciālistu kompetenču robežas	54
4.7. Cilvēku tirdzniecības upuru reintegrācija	56
4.8. Sadarbības modelis rehabilitācijas un reintegrācijas nodrošināšanai	57
5. nodaļa. Nacionālās sadarbības modelis cilvēku tirdzniecības novēršanai	59
5.1. EDSO rekomendācijas nacionālā sadarbības modeļa veidošanai	60
5.2. Starptautiskā pieredze nacionālā sadarbības modeļa veidošanā	61
5.3. Latvijas situācijas analīze EDSO rekomendāciju kontekstā	63
5.4. Nacionālās sadarbības modeļa pilnveidošana	64
5.5. Optimālais nacionālās sadarbības modelis	66
Nobeigums	69
Literatūras saraksts	71
Pielikumi	75

Cilvēku tirdzniecība ir globāla, sarežģīta sociāla un krimināla problēma. Tajā noziedzīgi iesaistītās personas tiek ekspluatētas visdažādākajos veidos: lauksaimniecībā, apkalpojošā sfērā, ogļu raktuvēs, zivsaimniecībā, seksuālās ekspluatācijas nolūkos, nelegālā adopcijā, orgānu tirdzniecībā un citur. Turklāt par cilvēku tirdzniecības upuri var kļūt jebkura dzimuma, rases, vecuma un statusa cilvēks ikvienā no pasaules reģioniem.

ASV Valsts departamenta ziņojums par cilvēku tirdzniecības apkarošanas iniciatīvu 2006. gadā liecina, ka pasaulē ik gadu tiek pārdoti 600 000 līdz 800 000 cilvēku, pārsvarā sievietes un bērni¹.

Cilvēku tirdzniecības upuru pārsūtīšanu no valsts uz valsti atvieglo globalizācija un pieaugošais migrācijas process. Organizētās noziedzības grupējumi, veidojot starptautiskus noziedzīgus tīklus, veiksmīgi izmanto gan legālo, gan nelegālo migrāciju. Valstīm kļūstot arvien atvērtākām un atvieglojot ceļošanas iespējas, vienlaikus organizētās noziedzības grupējumiem rodas iespēja veidot un slēpt sarežģītu kontrabandas ceļu tīklojumu, kas traucē tiesībsargājošām institūcijām atklāt noziedzīgos darījumus, tajā skaitā arī cilvēku tirdzniecību.

Nozīmīgs negatīvs globalizācijas komponents, kas apgrūtina cilvēku tirdzniecības novēršanu, ir moderno tehnoloģiju straujā attīstība un gandrīz neierobežotā pieejamība. Šis faktors rada iespējas palielināt apjomu un sarežģīt noziedzīgi iegūtās naudas pārskaitījumu darījumus, kas nereti ir iegūti cilvēku tirdzniecības ceļā.

Uz cilvēku tirdzniecības problēmu pasaulē norāda ne vien statistikas dati, bet arī arvien jaunu normatīvo dokumentu izstrāde citai ar to. Ņemot vērā nopietnos cilvēktiesību pārkāpumus un noziedzības globālos mērogus, daudzas valstis un starptautiskās nevalstiskās organizācijas ir iesaistījušās cilvēku tirdzniecības novēršanā, izstrādājot starptautiskus līgumus, konvencijas un kopējās rīcības dokumentus, kuru mērķis ir starptautiska sadarbība cīņā ar cilvēku tirdzniecību.

Viens no svarīgākajiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem un regulējošiem dokumentiem cilvēku tirdzniecības apkarošanā ir ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, apkarošanu un sodīšanu par to (Palermo protokols)², kas pieņemts 2000. gada novembrī ANO Ģenerālās Asamblejas laikā. To parakstījušas 80 valstis (2007.gadā ANO sastāvā ir reģistrētas 192 valstis). Latvija šo protokolu parakstīja 2002. gada 10. decembrī.

Cilvēku tirdzniecības novēršanā svarīga nozīme ir cilvēku tirdzniecības definīcijai. Ar tās palīdzību noteikta rīcība tiek klasificēta kā noziegums. Visplašāk lietotā un valstu nacionālajos tiesiskajos regulējumos piemērotā definīcija ir ANO cilvēku tirdzniecības definīcija.

ANO cilvēku tirdzniecības definīcija

Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkos izdarīta cilvēku savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, izmantojot spēku, draudus vai citu piespiedu, aizvešanu ar varu, krāpšanu, maldināšanu, vai citas viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu.

---

¹ Trafficking in Persons Report, US State department Under Secretary for Democracy and Global Affairs, 2006.

² Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to, Latvijas Vēstnesis Nr. 66, 28.04.2004.

Lai risinātu šo sarežģīto sociālo problēmu un efektīvi cīnītos ar cilvēku tirgotāju noziedzīgajiem tīkliem, nepieciešama visup problēmas risināšanā iesaistīto organizāciju sadarbība gan Latvijā, gan starptautiskā mērogā. Īstenojot Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projektu „Atvērtu darba tirgu sievietēm”, tika izveidota darba grupa, kurā piedalījās gan valsts, gan nevalstisko un starptautisko organizāciju pārstāvji un kuras mērķis bija veikt situācijas analīzi un piedāvāt modeli efektīvai, optimālai starpinstitucionālajai sadarbībai cilvēku tirdzniecības novēršanā. Veidojot modeli, darba grupa vadījās pēc cilvēku tirdzniecības upura vajadzībām, modelējot sadarbību to nodrošināšanai.

Grāmatas sagatavošanas gaitā tika izvirzīta hipotēze, ka viens no iespējamajiem risinājumiem, lai uzlabotu sadarbību cilvēku tirdzniecības novēršanā Latvijā, ir nacionālās sadarbības modeļa pilnveidošana un tādas valsts vai nevalstiskās institūcijas izveide, kas mērķtiecīgi, plānveidīgi un sistemātiski nodarbotos ar cilvēku tirdzniecības jautājumiem. Tālākajā tekstā šī institūcija nosacīti dēvēta par aģentūru. Izejot no šāda konteksta, grāmatā aptverti svarīgākie problēmas risinājuma un palīdzības sniegšanas posmi: upura atpazīšana, identifikācija, atpakaļatgriešana, rehabilitācija un reintegrācija, izvērtēta pašreizējā situācija un modelētas tās izmaiņas gadījumā, ja tiktu izveidota aģentūra.

Veidojot modeli, iezīmējās atšķirīgs valsts un nevalstisko organizāciju skatījums uz cilvēku tirdzniecības problēmu Latvijā. Šajā grāmatā iekļautajā situācijas aprakstā ir atspoguļoti abu pušu uzskati, kas arī iezīmē vienu no pamatproblēmām šajā jomā - bieži tieši viedokļu atšķirību dēļ ir vērojamas problēmas un grūtības starpinstitucionālajā sadarbībā.

SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS LATVIJĀ

Cilvēku tirdzniecības apjomus Latvijā var analizēt, izmantojot divus nozīmīgākos precīzi uzskaitāmos rādītājus - ierosināto kriminālprocesu skaitu un sniegto rehabilitācijas pakalpojumu skaitu.

Latvijas krimināllikumā (KL) atbildību par cilvēku tirdzniecību paredz divi panti – 2000. gadā Krimināllikumā tika iekļauts 165¹.pants “Par personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai”, bet 2002. gadā – 154¹.pants „Cilvēku tirdzniecība”.

Valsts policijas dati liecina, ka 2000.gadā par personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai policija ierosināja tikai vienu kriminālprocesu, 2001. gadā – 12, 2002. gadā - 13. 2003. gadā pēc Krimināllikuma 165¹. panta “Par personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai” ierosināti 13 kriminālprocesi, 2004. gadā - 26, bet 2005. gada - 17 kriminālprocesi. Savukārt pēc Krimināllikuma 154¹. panta “Cilvēku tirdzniecība” 2003. gadā ierosināti 3 kriminālprocesi, 2004. gadā - 4 kriminālprocesi, bet 2005. gadā - 8 kriminālprocesi (1. tabula).

Kopumā laikā no 2000. – 2006. gadam saistībā ar cilvēku tirdzniecību Latvijā ierosinātas 128 krimināllietas.

1. tabula

Saistībā ar cilvēku tirdzniecību ierosinātās krimināllietas (2000.-2006. gads)

ierosinātie kriminālprocesi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
KL 154 ¹ . pants	-	-	-	3	4	8	8
KL 165 ¹ . pants	1	12	13	13	26	17	22
Kopējais ierosināto kriminālprocesu skaits	1	12	13	16	30	26	30

Augstākās tiesas 2006. gadā apkopotie dati liecina, ka par personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai 2003. gadā notiesātas 20 personas, 2004. gadā – 2 personas, 2005. gadā – 31 persona, 2006. gadā līdz 11. septembrim ar spriedumu pabeigtas 13 lietas apsūdzībā pēc KL 165¹. panta. Savukārt krimināllietas par cilvēku tirdzniecību 2003. un 2004. gadā nav iztiesātas, 2005. gadā notiesāta 1 persona, 2006. gadā līdz 11. septembrim apsūdzībā saskaņā ar KL 154¹. pantu ar spriedumu pabeigtas 2 krimināllietas³.

Vairākas nevalstiskās un starptautiskās organizācijas piedāvā rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem, tomēr lielākā daļa cietušo saņem palīdzību Resursu centrā sievietēm (RSC) „Marta” un Starptautiskās Migrācijas organizācijas (IOM) Rīgas birojā. Šīs abas organizācijas cieši sadarbojas, tādēļ bieži viens un tas pats cilvēku tirdzniecības upuris dažādos rehabilitācijas posmos var būt saņēmis pakalpojumus abās organizācijās. Kopumā no 2002. līdz 2006. gadam tos saņēmuši vairāk kā 50 cilvēku tirdzniecības upuri (2.tabula).

2. tabula

Sniegtie rehabilitācijas pakalpojumi cilvēku tirdzniecības upuriem (2002.-2006. gads)

Pakalpojumu sniedzēji	2002	2003	2004	2005	2006
RCS „Marta”	1	7	13	22	13
IOM	1	7	26	14	6

³ Tiesu prakse lietās par cilvēku tirdzniecību un personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai, LR Augstākā tiesa, Senāta Krimināllietu departaments un Judikatūras nodaļa, 2006

Tomēr jānorāda, ka pastāv krasas atšķirības starp oficiālajiem statistikas datiem un nevalstisko organizāciju un ekspertu viedokli par faktiskajiem cilvēku tirdzniecības apjomiem Latvijā. NVO eksperti uzskata, ka oficiālie dati neatpoguļo reālo situāciju, jo tikai neliela daļa cilvēku tirdzniecības gadījumu nonāk policijas un sociālo rehabilitētāju redzeslokā. Atsevišķos avotos publicēti dati, ka ik mēnesi par cilvēku tirdzniecības upuriem kļūst vismaz 100 Latvijas iedzīvotāji⁴, tomēr pētījumi, kas atspoguļotu iespējamo cilvēku tirdzniecībā cietušo skaitu pēc 2000. gada, Latvijā nav veikti.

2005. gada Informatīvajā ziņojumā „Par Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam īstenošanas gaitu”⁵ norādīts: „Pēc policijas rīcībā esošās aptuvenās informācijas, uz Eiropas valstīm, lai nodarbotos ar prostitūciju, katru mēnesi izbrauc vairāk kā simts sieviešu (pārsvarā atkārtoti)”. Pēc Valsts policijas datiem, cilvēku tirdzniecības mērķa valstis cietušajiem no Latvijas galvenokārt ir Lielbritānija, Vācija, Itālija, Spānija, Šveice, Dānija, Portugāle, Norvēģija un Kipra.

Ziņojumā arī norādīts, ka „pēc iestāšanās Eiropas Savienībā šis skaits tikai palielinās, jo kā pilntiesīgas Eiropas Savienības dalībvalsts pilsones, viņas vairs netiek pastiprināti kontrolētas citās Eiropas Savienības dalībvalstīs, jo to policijas dienesti uzmanību galvenokārt pievērš tām sievietēm, kuras ir ieradušās darba meklējumos no trešajām valstīm”.

Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes 3. biroja 2. nodaļa cīņai ar cilvēku tirdzniecību, analizējot tendences cilvēku tirdzniecības apkarošanā, norāda, ka pēdējos gados ir stabilizējies ierosināto kriminālprocesu, aizturēto un notiesāto personu skaits.

Policija uzskata, ka intensīvs tiesībsargājošo institūciju darbs un viens no efektīvākajiem tiesiskajiem regulējumiem Eiropas Savienībā ir devis iespēju pēdējo sešu gadu laikā panākt, ka Latvijā ievērojami sarukusi cilvēku tirdzniecība Palermo protokola izpratnē – pielietojot vardarbību, viltu un spaidus. Atšķirībā no citām cilvēku tirdzniecības izcelsmes valstīm, piemēram, Rumānijas, Bulgārijas, vervēšanas un ekspluatācijas laikā pret sievietēm no Latvijas noziedznieki izvairās lietot vardarbību vai draudus. Iesaistīšana Rietumvalstu seksa industrijā notiek, balstoties uz savstarpējās izdevības principu. Bez efektīvā Latvijas tiesiskā regulējuma, sekmīgā tiesībsargājošo institūciju darba un preventīvajiem pasākumiem to var izskaidrot arī ar potenciālo cilvēku tirdzniecības upuru pašapziņas un savu tiesību zināšanas līmeņa paaugstināšanos, svešvalodu zināšanām un iespēju brīvi pārvietoties Eiropas Savienībā.

Policija uzskata, ka līdz ar to atšķirībā no vairuma Eiropas Savienības dalībvalstu cilvēku tirdzniecība Palermo protokola izpratnē Latvijā nav tik ļoti aktuāla problēma kā ANO 1950. gada konvencijas “Konvencija par cilvēku tirdzniecības un prostitūcijas izmantošanas no trešo personu puses novēršanu” (atvērta parakstīšanai Leikssaksē, Ņujorkā, 1950. gada 21. martā)⁶ izpratnē, kad, ārvalstu seksa industrijas pieprasījuma motivētas, galvenokārt jaunas sievietes, vēloties uzlabot materiālo stāvokli, apzināti piekrīt nodarboties ar prostitūciju citās Eiropas Savienības valstīs.

---

⁴ Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States - Social and Legal Aspects. Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2001, www.iom.lv

⁵ Informatīvais ziņojums „Par Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam īstenošanas gaitu”, Rīga, 2006, www.mk.gov.lv

⁶ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par cilvēku tirdzniecības un prostitūcijas izmantošanas no trešo personu puses novēršanu, Latvijas Vēstnesis Nr. 32, 23.02.2006.

Cilvēku tirdzniecība ANO 1950. gada konvencijas izpratnē

Cilvēku tirdzniecība ir tādas darbības, ar kurām persona „citu personu kaislības apmierināšanas vai kādā citā nolūkā:

- (1) legādājas, pierunā vai aizved projām citu personu prostitūcijas nolūkos, kaut arī ar pašas personas piekrišanu;*
  - (2) Eksploatē citas personas prostitūciju, pat ar šīs personas piekrišanu“.*
-
-

Policijas sniegtā informācija liecina, ka atšķirībā no citām valstīm vietējā organizētā noziedzība Latvijā aktīvi nepedalās cilvēku tirdzniecībā, jo to attur augstais risks un niecīgie ienākumi par vervēšanu, kurus nevar salīdzināt ar ienākumiem par cilvēku tirdzniecības upuru eksploatāciju mērķa valstīs. Pārsvārā policija ir aizturējusi atsevišķas ar Latvijas organizēto noziedzību saistītas personas vai visbiežāk organizētās grupās apvienojošos vervētājus Latvijā un sutenerus mērķa valstīs. Mērķa valstu suteneri nereti ir saistīti ar vietējo un starptautisko organizēto noziedzību, un tieši šajās valstīs sievietes nereti tiek pakļautas fiziskai un emocionālai vardarbībai un tiek eksploatētas verdzībai pielīdzināmās formās, bet ienākumus, bieži vien nesodīti, gūst mērķa valstu organizētā noziedzība un seksa industrijas organizatori.

Šobrīd Latvijas policija norāda, ka tās darbs tiek organizēts, lai nepieļautu jebkāda veida cilvēku tirdzniecību un novērstu Latvijas kļūšanu par cilvēku tirdzniecības mērķa valsti.

Savukārt viena no cilvēku tirdzniecības jomā ietekmīgākajām nevalstiskajām organizācijām RCS „Marta” uzskata, ka Latvijā cilvēku tirdzniecība Palermo protokola izpratnē nav mazinājusies, jo cilvēku tirdzniecība kā problēma ir cieši saistīta ar prostitūciju. Diemžēl Latvijas sabiedrībā dominē uzskats, ka sievietei pārdot sevi izdzīvošanas nolūkā ir pieņemami. Prostitūcija tiek uzlūkota kā līdzvērtīga nodarbe citām, nevis vardarbība pret sievieti, un jaunākajā paaudzē tiek kultivēts priekšstats par prostitūciju kā vienu no profesijām, kas neveicina cilvēku tirdzniecības novēršanu valstī.

Centrs uzskata, ka joprojām pietiekamā apjomā netiek veikti pasākumi un darbības, kas pievēršas sieviešu situācijai cilvēku tirdzniecībā seksuālās izmantošanas nolūkā un veicina dzimumu līdztiesību starp sievietēm un vīriešiem kā demokrātijas fundamentālu aspektu.

Daudzas problēmas, ar kurām saskaras sievietes Latvijā, ir saistītas ar slikto ekonomisko stāvokli, viņām trūkst izglītošanās un kvalifikācijas celšanas iespēju, joprojām pastāv atšķirība starp vīriešu un sieviešu atalgojumu, kā arī trūkst iespējas apvienot ģimenes un darba dzīvi. Nabadzība ir viens no faktoriem, kas uztur cilvēku tirdzniecību. Lai novērstu vardarbību pret sievieti, nepieciešama rīcība sieviešu tiesību jomā, uzsver RCS „Marta”.

Daudzas problēmas, ar kurām saskaras sievietes Latvijā, ir saistītas ar sieviešu diskrimināciju privātajā un publiskajā telpā, un no tā izrietošo pasliktināto ekonomisko stāvokli. Esošā izglītības sistēma sekmē darba tirgus dzimumu segregāciju, joprojām pastāv atšķirība starp vīriešu un sieviešu atalgojumu, kā arī trūkst pietiekamu valsts un pašvaldību aprūpes pakalpojumu bērniem, cilvēkiem ar invaliditāti un veciem cilvēkiem, kas rada grūtības apvienot ģimenes un darba dzīvi, joprojām nav dzimumu līdzsvara politisko lēmumu pieņemšanā. Sieviešu diskriminācija un no tā izrietošā nabadzības feminizācija ir faktori, kas uztur cilvēku tirdzniecību, uzsver RCS „Marta”.

NVO eksperti arī uzskata, ka seksa industrija ir kļuvusi par tirgus sastāvdaļu, kur tiek piedāvāta visa veida pieaugušo un bērnu seksuālā izmantošana. Upuri atrodas šajā biznesā dažādās vietās: uz ielām, klubos, striptīza klubos, internetā, gan legālās, gan nelegālās vietās. Sievietes tiek iesaistītas seksa industrijā ar mērķi seksuāli eksploatēt. Savukārt seksa uzņēmēji nodrošina to, ko vēlas “patērētājs”. Upuru veselība interesē viņus tikai tik daudz, lai nodrošinātu piedāvājumu pieprasītājiem.

RCS „Marta” norāda, ka Latvijā pastāv uzskats - sievietes aktīvi izvēlas „sekса darbu” kā pieņemamu nodarbošanos. Netiek ņemta vērā situācija, ka nodarbošanās ar prostitūciju pati par sevi ir saistīta ar seksuālu ekspluatāciju un vardarbību. Dažādos starptautiskos pētījumos⁷ vairums prostitūcijā iesaistīto sieviešu un meiteņu atzīst, ka bērnībā ir cietušas no seksuālas vardarbības. „Agrīna traumatiska seksuāla objektivizēšana var būt faktors, kas ietekmē dažu sieviešu iesaistīšanos prostitūcijā”⁸.

Suteneru un cilvēku tirgotāju upura iesaistīšanas ceļi ir līdzīgi – ievilināšana, atkarības radīšana, kontroles pārņemšana, pilnīgā dominēšana. Pēdējā laikā novērotās tendences liecina, ka brutāli fiziskā vardarbība tiek pielietota reti, mūsdienu vervētāji vairāk izmanto psiholoģiskās manipulācijas un emocionālās vardarbības, traumas sistemātiskas radīšanas metodes, uzskata RCS „Marta”.

Valsts nevar būt „neitrāla” šajā jautājumā. Ja valsts legalizē un regulē prostitūciju, tā aizsargā patērētāju nevis upuri. Pievērst uzmanību piedāvājumam nozīmē ņemt vērā arī pieprasījumu. Latvijā lielākoties pasākumi cilvēku tirdzniecības novēršanā tiek koncentrēti uz upuri. Būtiska loma ir izpratnes palielināšanas pasākumiem, kuri vērš uzmanību to cilvēku atbildībai, kas pērk sievietes prostitūtas, un viņu stratēģiskajai lomai cilvēku tirdzniecības ķēdē. Prostitūcijas un cilvēku tirdzniecības seksuālai ekspluatācijai galvenais cēlonis ir vīriešu pieprasījums pēc sievietēm un meitenēm, kuras var pirkt un seksuāli ekspluatēt. „Valstīs, kas sauc sevi par demokrātiskām, nav pieņemama sieviešu seksuāla ekspluatācija no vīriešu puses. Legalizējot bordeļus un citas ar prostitūciju saistītas aktivitātes, šis valstis pauž, ka tas ir pareizi, ja sievietes un dažos gadījumos bērni, var tikt un tiks pārdoti, pirkti un patērēti kā jebkura cita prece.”⁹

RCS „Marta” aktīvi sadarbojas ar citu valsts nevalstiskajām organizācijām, Eiropas sieviešu organizācijām, piedalās starptautiskos pasākumos cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā. Diskusijās ar sadarbības partneriem panākta vienošanās, ka prostitūcijas ciešās saiknes ar cilvēku tirdzniecību norādīšana ir viena no būtiskākajām cilvēku tirdzniecības preventīvo pasākumu sastāvdaļām. Dažās valstīs jau ir pausta stingra nostāja attiecībā uz prostitūciju kā vardarbību pret cilvēku. Likumos par sieviešu goda un cieņas būtisku pārkāpšanu Zviedrijas valdība definēja prostitūciju kā vardarbības formu. Kopš 1999. gada janvāra seksuālo pakalpojumu pirkšana vai pirkšanas mēģinājums Zviedrijā ir krimināls noziegums. Sievietes un meitenes, kas ir prostitūcijas un cilvēku tirdzniecības upuri, neriskē ne ar kādām juridiskām sekām. ASV valdība puda stingru nostāju pret legalizētu prostitūciju 2002. gada decembra Valsts drošības direktīvā, pamatojoties uz pierādījumiem, ka prostitūcija pēc savas būtības ir kaitējoša un dehumanizējoša un veicina cilvēku tirdzniecību – mūsdienu verdzības paveidu, norāda RCS „Marta”.

Dažālais valsts un NVO vērtējums par cilvēku tirdzniecības situāciju Latvijā, norādes uz iespējamiem ievērojamiem slēptas cilvēku tirdzniecības apjomiem, dažādā izpratne par cilvēku tirdzniecību un prostitūciju norāda uz nepieciešamību uzlabot un veicināt sadarbību starp valsts institūcijām un nevalstiskajām organizācijām ar mērķi, lai visi cilvēku tirdzniecības upuri saņemtu rehabilitāciju, savukārt rehabilitācijā iesaistītie cilvēku tirdzniecības noziedzīgās

---

⁷ Farley, M & Barkan, H. Prostitution, Violence against Women and Post-Traumatic Stress Disorder, 27, Women and Health, 37, 1998; Hunter, S.K. Prostitution is Cruelty and abuse to Women and Children, Michigan Journal of Gender and Law, 91 at 94, 1993; Eckberg, G.S. The international Debate about Prostitution and Trafficking in women: Refuting the Arguments. Paper presented at Seminar on the effects of Legalization of Prostitution activities; A Critical Analysis organized by the Swedish Government, 5-6 November 2002, Sweden 2002

⁸ James, J., Myerling, J., Early Sexual Experience as a Factor in Prostitution, Archives of Sexual Behavior, 7, 1977

⁹ Winberg, M. Swedish Deputy Prime Minister, Speech at the seminar on the effects of Legalization of Prostitution Activities; A Critical Analysis organized by the Swedish Government, 5-6 November, 2002, Sweden 2002.

upuri būtu gatavi sadarboties ar tiesībsargājošām institūcijām, palīdzot atklāt darbības, kurās viņi bijuši iesaistīti un līdz ar to palīdzot valstij saukt pie atbildības cilvēkus, kas veic noziegumus, tā pasargājot citus potenciālos upurus.

Viens no EQUAL projekta „Atvērtu darba tirgu sievietēm” ietvaros veikto pasākumu mērķiem bija tuvināt šos atšķirīgos skatījumus uz cilvēku tirdzniecības problēmu Latvijā un izstrādāt kopēju starpinstitucionālās sadarbības modeli, lai dažādie uzskati netraucētu sniegt kvalitatīvu palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem un atklāt noziedzīgus nodarījumus šajā jomā.

1. nodaļa

Cilvēku tirdzniecības
tiesiskais regulējums
Latvijā

Lai iestātos Eiropas Savienībā, Latvijai bija jāveic atbilstošas izmaiņas tiesību aktos, tajā skaitā arī attiecībā uz cilvēku tirdzniecību. Daudzas Eiropas Savienības dalībvalstis, arī Latvija, ir pievienojušās starptautiskajiem līgumiem un ir ieinteresētas kopīgā cilvēku tirdzniecības apkarošanā un upuru tiesību respektēšanā, īpaši attiecībā uz sievietēm un bērniem. To apliecina 2005. gada 16. maijā Varšavā parakstītā Eiropas Padomes konvencija cīņā pret cilvēku tirdzniecību¹⁰, ar kuras palīdzību iespējams nacionālajos tiesību aktos veidot vienotu izpratni par cilvēku tirdzniecību un tās upuriem Eiropas telpā, norādot, ka visām darbībām vai iniciatīvām pret cilvēku tirdzniecību jābūt nediskriminējošām, ņemot vērā dzimumu līdztiesību, kā arī bērnu tiesību nostādni.

Eiropas Padomes konvencijas cīņā pret cilvēku tirdzniecību 30. un 28.pants

Ikviena Puse veic tādas likumdošanas un cita veida pasākumus, kādi ir nepieciešami, lai tiesvedības gaitā nodrošinātu:

- *upuru privātās dzīves un, ja nepieciešams, identitātes aizsardzību;*
- *upuru drošību un aizsardzību pret iebiedēšanu;*
- *ja upuris ir bērns - īpaši rūpēties par bērnu vajadzībām, nodrošinot viņu tiesības uz īpašiem aizsardzības pasākumiem;*

kā arī nodrošinātu upuru, liecinieku efektīvu un atbilstošu aizsardzību no iespējamās atriebības vai iebiedēšanas, it īpaši vainīgo izmeklēšanas un kriminālvajāšanas laikā un pēc tās.

Cilvēku tirdzniecības novēršanas un apkarošanas nolūkos Latvijā kopš 2000. gada turpinās aktīva normatīvo aktu saskaņošana ar ES direktīvām arī cietušo un liecinieku aizsardzībā un sociālo pakalpojumu sniegšanā.

1.attēlā shematiski attēlots uz cilvēku tirdzniecības apkarošanu vērsts Latvijas tiesību aktu kopums, kas liecina, ka cilvēku tirdzniecības aspekts atspoguļojas visos Latvijas tiesību aktu hierarhijas līmeņos, sākot ar valsts pamatlikumu – Satversmi un beidzot ar likumiem un valdības noteikumiem. Cilvēku tirdzniecības jautājums Latvijā tiek regulēts ne vien krimināltiesiskajā, bet arī starpnozaru normatīvo aktu kopumā.

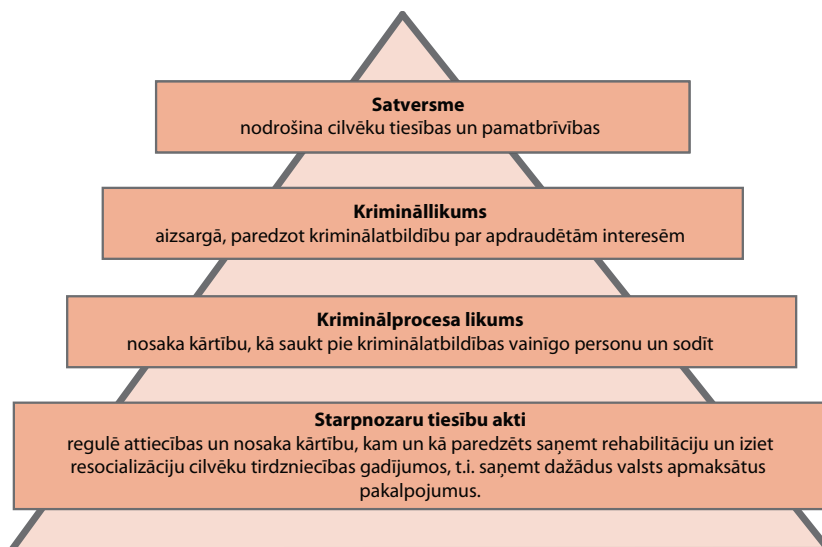
Kopš 2000. gada tiesiskais regulējums cilvēku tirdzniecības jomā Latvijā ir dinamiski attīstījies un pilnveidošana turpinās arī šobrīd. Vietējie un starptautiskie eksperti atzīst, ka kopumā Latvijas tiesību akti atbilst nepieciešamajām prasībām – tajos ir definēti visi svarīgākie ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu saistītie aspekti, Latvija ir pievienojusies lielākajai daļai nozīmīgāko starptautisko dokumentu, kas regulē šo jomu, personas, kas nodarbojas ar cilvēku tirdzniecību vai to atbalsta, ir iespējams saukt pie kriminālatbildības pat tad, ja noziedzīgās darbības veiktas ar cietušo piekrišanu.

Vienlaikus praksē ir konstatētas vairākas problēmas tiesību normu piemērošanā, kas sīkāk atspoguļotas un analizētas tālākajās šīs grāmatas nodaļās.

---

¹⁰ The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CETS N° 197), http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_E.pdf

Latvijas tiesību aktu kopums cilvēku tirdzniecības jomā

1.1. Krimināllikums

Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā cilvēku tirdzniecība ir klasificēta kā smags vai sevišķi smags noziedzīgs nodarījums pret cilvēktiesībām, kas aizskar personas pamattiesības un pamatbrīvības.

Pildot ANO 2000. gada 18. decembra Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību¹¹ un Palermo protokola prasības kriminalizēt darbības, kas veido cilvēku tirdzniecību, un noteikt adekvātus sodus par šāda veida noziegumiem, Latvijas Krimināllikums (1. pielikums)¹² 2002. gada 25. aprīlī tika papildināts ar 154¹. pantu, kurā noteikta atbildība par cilvēku tirdzniecību, paredzot bargu sodu - brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

Likuma 154². pantā izskaidrots cilvēku tirdzniecības jēdziens.

Latvijas Krimināllikuma 154². pants

Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais. (...) Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešanā veikt darbu vai sniegt pakalpojumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

---

¹¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, Latvijas Vēstnesis Nr.153, 31.10.2003

¹² Krimināllikums, Latvijas Vēstnesis, Nr.199/200 (1260/1261), 08.07.1998

Savukārt KL 154². panta otrajā daļā noteikts, ka „nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru iepriekš minēto līdzekļu izmantošanu”. Turklāt cilvēku tirdzniecība attiecībā uz nepilngadīgo (personu vecumā no 14 līdz 18 gadiem) veido kvalificētu, bet attiecībā uz mazgadīgo (personu līdz 14 gadu vecumam) - sevišķi kvalificētu nozieguma sastāvu, par ko attiecīgi paredzēta brīvības atņemšana uz laiku no pieciem līdz divpadsmit gadiem un no desmit līdz piecpadsmit gadiem, abos gadījumos konfiscējot mantu. Tas nozīmē, ka cilvēku tirdzniecība pret nepilngadīgo klasificējama kā sevišķi smags noziegums.

Saskaņā ar Latvijas krimināltiesību normām var ierosināt krimināllietu par cilvēku tirdzniecību, ja rakstiskā vai mutiskā iesniegumā policijā norādīta kāda no darbībām, kas liecina, ka persona (pati vai cita) ekspluatēta nolūkā to savervēt, pārvadāt, nodot, slēpt vai saņemt, lietojot:

- vardarbību vai draudus,
- aizvedot ar viltu,
- izmantojot personas atkarību no vainīgā,
- izmantojot personas bezpalīdzības stāvokli,
- dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus,
- lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību bez minēto līdzekļu izmantošanas.

No Krimināllikuma izriet, ka ekspluatācija tiek definēta kā:

- personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā,
- piespiešana veikt darbu vai sniegt pakalpojumus,
- turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā),
- turēšana kalpībā,
- personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Salīdzinot Latvijas Krimināllikuma un Palermo protokola cilvēku tirdzniecības definīcijas, var secināt, ka Latvijas likumdevējs ir izveidojis krimināltiesību normu, kurā pilnībā iekļautas Protokolā ietvertās cilvēku tirdzniecības pazīmes.

Analizējot kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecību Latvijā, jāmin arī Krimināllikuma 165¹. pants „Personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai”, kas likumā ietverts 2000. gada 18. maijā. Šī panta izpratnē ar personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai saprot „jebkādu rīcību, kas veicina legālu vai nelegālu izbraukšanu no valsts vai iebraukšanu valstī, tranzītu vai uzturēšanos ārvalstī”. Pantā formulētais smagais, bet panta trešajā daļā – sevišķi smagais noziegums, no starptautiskajos dokumentos reglamentētā raugoties, ir uzskatāms par cilvēku tirdzniecības paveidu, kura jēdziens dots ANO 1950. gada 2. decembra Konvencijas par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses 1. pantā.

ANO 1950. gada 2. decembra Konvencija par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses, 1. pants

Šīs Konvencijas Puses vienojas sodīt jebkuru personu, kas, lai apmierinātu citu cilvēku vēlmēs:

- 1. Sameklē, aizvilina vai aizved citu personu ar mērķi nodarbināt prostitūcijā, pat ja tas noticis ar šīs personas piekrišanu;*
  - 2. Izmanto prostitūcijā citu personu, pat ar šīs personas piekrišanu.*
-
-

KL 165¹. panta saturs atbilst 1997. gada 24. februāra Eiropas Savienības Padomes Vienotās rīcības programmā ietvertajai cilvēku tirdzniecības definīcijai¹³.

Tādējādi jāsecina, ka Latvijā kopumā ir izveidota starptautiskajos tiesību aktos izvīrtītajām prasībām atbilstoša normatīvā bāze, kas vērsta uz cilvēku tirdzniecības apkarošanu ar krimināltiesiskiem līdzekļiem, Krimināllikumā ietverot cilvēku tirdzniecību veidojošās objektīvās un subjektīvās pazīmes. Par atbilstošu atzīstams arī par šo noziegumu izdarīšanu paredzētais sods.

1.2. Kriminālprocesa likums

Cilvēku tirdzniecības gadījumu izmeklēšanu tieši vai netieši regulē virkne Latvijas normatīvo aktu. Kriminālprocesa procedūru reglamentē Kriminālprocesa likums (KPL, 2. pielikums)¹⁴, kas stāties spēkā no 2005. gada 1. oktobra. Šis normatīvais akts nosaka izmeklēšanas vispārīgos noteikumus, tai skaitā ar cilvēku tirdzniecību saistītos kriminālprocesos, izmeklēšanas termiņus un procesuālos līdzekļus.

1.2.1. Cietušā un liecinieka tiesiskās aizsardzības mehānisms

Kriminālprocesa likumā paredzētas iespējas novērst organizētās noziedzības centienus ietekmēt izmeklēšanu. Šādi likumā paredzēti līdzekļi ļauj aizsargāt liecinošās personas pret iespējamu iebiedēšanu, veikt efektīvāku izmeklēšanu, atrast, procesuālā kārtībā nostiprināt, pārbaudīt un novērtēt pierādījumus lietās, kas saistās ar organizēto noziedzību, tai skaitā cilvēku tirdzniecību.

Kriminālprocesa likumā paredzētie līdzekļi ļauj aizsargāt liecinošās personas cilvēku tirdzniecībā pret iespējamu iebiedēšanu vai apdraudējumu, dodot iespēju izmeklētājam, prokuroram:

- iegūt liecinieka liecību, nepieļaujot šīs personas identifikāciju;
- pratināšanas, konfrontēšanas laikā izmantot tehniskos līdzekļus (telefonkonference, videokonference);
- neizpaust privātās dzīves noslēpumu un komercnoslēpumu;
- aizsargāt cietušo un liecinieku, piemērojot speciālo procesuālo aizsardzību, kuras laikā persona var piedalīties tiesas sēdē, pašai atrodoties ārpus tiesas sēžu zāles, izmantojot tehniskos līdzekļus (audio, video), vai krimināllietu var izskatīt slēgtā sēdē.

Personu speciālās aizsardzības likums¹⁵ paredz, ka tiesības uz speciālo aizsardzību ir šādām personām, kas liecina kriminālprocesā:

- cietušajam, lieciniekam vai citai personai, kura liecina vai ir liecinājusi par smagu vai sevišķi smagu noziegumu;
- personai, kuras apdraudējums var ietekmēt kriminālprocesā liecinošo personu;

¹³ Eiropas Savienības Padomes Vienotā rīcības programma Nr.97/154/IHA, kas tika pieņemta, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības izveidi K.3.pantu attiecībā uz cilvēku tirdzniecības un bērnu seksuālās izmantošanas apkarošanu.

¹⁴ Kriminālprocesa likums, Latvijas Vēstnesis, Nr.74, 11.05.2005.

¹⁵ Personu speciālās aizsardzības likums, Latvijas Vēstnesis Nr.85, 31.05.2005

- personai, kura neliecina kriminālprocesā, bet piedalās smaga vai sevišķi smaga nozieguma atklāšanā, izmeklēšanā vai iztiesāšanā, kā arī personai, kura saistībā ar minēto personu darbībām ir apdraudēta.

Speciālo procesuālo aizsardzību cilvēku tirdzniecību lietās var piemērot, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka personas dzīvības, veselības un mantas apdraudējums var būt reāls.

Tomēr, apkopojot praksi par speciālās procesuālās aizsardzības piemērošanu, jāsecina, ka tā tiek piemērota reti, jo speciālās vienības uzraudzībā, atrodoties vienās telpās, aizsargājamais ir ierobežots savā rīcībā, tādēļ izsaka neapmierinātību un dažkārt atsakās no pakalpojuma – aizsardzības.

1.2.2. Cietušā statuss

Cietušā statusu kriminālprocesā ar savu lēmumu atzīst procesa virzītājs - prokurors vai izmeklēšanas grupas dalībnieks, ja šim lēmumam piekrīt pati persona. Cietušā, arī no cilvēku tirdzniecības, tiesību vispārīgos principus nosaka Kriminālprocesa likuma 97. pants.

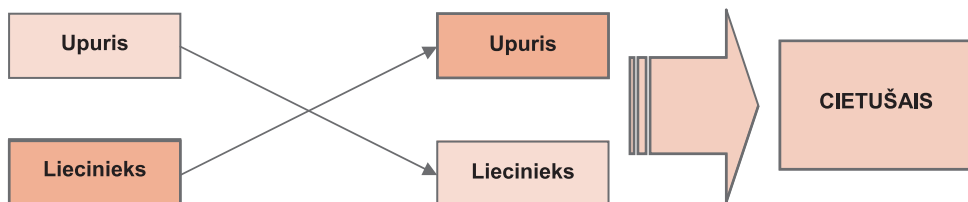
Cilvēku tirdzniecībā cietušā tiesības

- pieteikt kaitējuma apmēru kompensācijas gūšanai par nodarīto morālo aizskārumu, fiziskām ciešanām un mantisko zaudējumu,
  - kriminālprocesā lietot valodu, kuru viņš prot, ja nepieciešams, bez atlidzības izmantot tulka palīdzību,
  - savas tiesības īstenot pašam vai ar pārstāvja starpniecību,
  - bez viņa piekrišanas nedrīkst publicēt plašsaziņas līdzekļos procesuālo darbību,
  - visās procesa stadijās un visos tā veidos var izlīgt ar personu, kura radījusi viņam kaitējumu,
  - pieteikt lūgumus,
  - iesniegt sūdzības,
  - savas tiesības īsteno brīvprātīgi un pašā izraudzītajā apjomā.
-

Cilvēku tirdzniecības lietā upuris var būt gan liecinieks, gan cietušais. Par cietušā statusa piešķiršanu lemj procesa virzītājs, taču tikai tādā gadījumā, ja persona pati tam piekrīt. Prakse liecina, ka cilvēku tirdzniecības upuri ne vienmēr piekrīt būt par cietušajiem kriminālprocesā, tādējādi liedzot sev cietušā tiesības. Lai ierosinātu kriminālprocesu, nav nepieciešama upura piekrišana, to izlemj izmeklētājs. Taču cietušā statusa noteikšanai ir nepieciešama skaidri formulēta upura piekrišana. 2. attēlā atspoguļots, kā var veidoties cilvēku tirdzniecības upura statuss kriminālprocesā.

2. attēls

Cietušā un liecinieka statuss kriminālprocesā

Pirmajā gadījumā persona apzinās, ka ir kļuvusi par cilvēku tirdzniecības upuri, un iesniegusi iesniegumu policijā, bet dažādu iemeslu dēļ atsakās no cietušā statusa (piemēram, jūtas līdzvainīga noziegumā vai negrib, ka vainīgais uzzina, kurš iesniedzis iesniegumu par viņu u.tml.).

Otrajā gadījumā izmeklēšanas procesā apstākļu noskaidrošanai tiek uzaicinātas personas – liecinieki. Nopratināšanas laikā liecinieka sniegtajā liecībā var parādīties fakts, ka viņš vai viņa arī ir bijusi cilvēku tirdzniecības upuris. Tad persona var piekrist vai nepiekrist cietušā statusam lietā.

Jāuzsver, ka kriminālprocesā cietušā statuss piešķir ievērojami plašākas tiesības nekā lieciniekam. Piemēram, tiesības uz kompensāciju - cietušais var pretendēt kriminālprocesa ietvaros, liecinieks kompensāciju var prasīt tikai civilprocesa kārtībā. Cietušam ir tiesības uz viņa likumiskā pārstāvja dalību kriminālprocesā, pieteikt noraidījumus procesa virzītājiem, pārsūdzēt procesuālos lēmumus, saņemt krimināllietas materiālu kopijas, piedalīties tiesas iztiesāšanā - lieciniekam šādu tiesību nav.

No izmeklētāja vai procesa virzītāja - prokurora attieksmes un spējas reaģēt uz Kriminālprocesa likuma piemērošanas gaitā konstatētajām atšķirībām tiesību realizēšanā starp procesa dalībniekiem ir atkarīgs, vai persona sevi atzīst par cietušo. Tāpēc ir būtiski, lai jau izmeklēšanas sākumposmā ar upuriem strādātu ne vien izmeklētāji – policisti, prokurori, bet arī sociālie darbinieki un juristi, kas var motivēt personu gan sadarboties ar tiesībaizsardzības iestādēm, gan arī izskaidrot upura tiesības un pienākumus.

1.2.3. Cietušais – nepilngadīga persona

Gadījumos, kad kriminālprocesā kā cietušais tiek identificēta nepilngadīga persona, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 104. pantu un ņemot vērā starptautiskos bērnu tiesību aizsardzības instrumentārijū, atzīstot bērna intereses un tiesības kā prioritāras, bērns jāatzīst par cietušo bez rakstiska iesnieguma. Nepilngadīgā interešu pārstāvniecībai tiek aicināta persona, kas pēc kriminālprocesa likuma var būt nepilngadīgā cietušā interešu pārstāvis kriminālprocesa laikā.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma (3. pielikums)¹⁶ 52. pantā paredzētas bērna – vardarbības vai citas prettiesiskās darbības upura - tiesības. Šajā pantā noteikts, ka bērnu – upuri aizliegts atstāt vienatnē, izņemot gadījumus, kad bērns pats to vēlas, atstāt bez psiholoģiskās vai cita veida aprūpes, konfrontēt ar iespējamo vardarbības (prettiesiskās darbības) izdarītāju, kamēr bērns nav pietiekami psiholoģiski sagatavots šādai konfrontācijai, un pakļaut jebkādu piespiedu līdzekļu pielietošanai informācijas iegūšanas vai citā nolūkā. Šo tiesību ievērošana attiecas arī uz bērnu - cilvēku tirdzniecības upuru - gadījumu izmeklēšanu. Bērnu tiesību aizsardzības likumā reglamentētie aizliegumi saskan ar KPL normām.

Bērnu tiesību aizsardzības likumā paredzēts aizliegums izplatīt personiski iegūto informāciju par bērnu, kurš kļuvis par nozieguma upuri vai liecinieku, kā arī tādu informāciju, kura bērnam var kaitēt tūlīt vai tālākā nākotnē. Likums atzīst par konfidenciālu arī tādu informāciju, kuru par bērnu ieguvusi bērnu aprūpes, sociālās palīdzības vai citas iestādes darbinieks, valsts vai pašvaldības institūcijas darbinieks, pildot amata pienākumus. Tātad, ja policijas amatpersonai – izmeklētājam vai atsevišķās izmeklēšanas darbības veicējam, t.i. procesuālo uzdevumu izpildītājam (šādu statusu amatpersonai, kas pēc izmeklētāja uzdevuma veic vienu vai vairākas izmeklēšanas darbības, piešķir KPL) kriminālprocesa gaitā kļūst zināma informācija par bērnu – cilvēku tirdzniecības upuri vai bērnu – liecinieku, šādu informāciju nedz izmeklētājs, nedz procesuālo uzdevumu izpildītājs nedrīkst izplatīt.

¹⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likums, Latvijas Vēstnesis, Nr. 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.

Nepilngadīgo cietušo personu nopratināšanu var veikt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Turklāt, ja psihologs norāda procesa virzītājam, ka 14 gadus nenasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, var kaitēt atkārtota nopratināšana tiesā, tā izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā – ar tiesas lēmumu.

1.3. Starptozaru tiesību akti

Vairāki tiesību akti - Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums un Ministru Kabineta noteikumi - Latvijā regulē kārtību, kādā cilvēku tirdzniecībā cietušie var saņemt rehabilitācijas pakalpojumus. To saturs un piemērošanas problēmas sīkāk analizētas šīs grāmatas 4. un 5. nodaļā.

Saskaņā ar likuma **“Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu”** 4. pantu par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem tiek atzīti finanšu līdzekļi un cita manta, kas tieši vai netieši iegūta Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas rezultātā, tai skaitā arī cilvēku tirdzniecības un personu nosūtīšanas seksuālai izmantošanai rezultātā. Šajā likumā ir noteikti finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku, izložu un azartspēļu organizētāju un uzturētāju, uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību), kas nodarbojas ar valūtas maiņu, fizisko un juridisko personu, kuras veic ar finanšu darījumiem saistītu profesionālo darbību, un to uzraudzības un kontroles institūciju pienākumi un tiesības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā.

Viens no aktuālākajiem jaunumiem grāmatas tapšanas laikā Latvijas tiesību aktos bija 2007. gada 25. janvārī likumdevēja galīgajā lasījumā atbalstītais **likums „Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijā”¹⁷ un grozījumi Imigrācijas likumā¹⁸**, kas nosaka pamatprincipus palīdzības sniegšanai cilvēku tirdzniecības upuriem – ārzemniekiem, kas nav Eiropas Savienības pilsoņi.

Šis likums nodrošinās Latvijas likumdošanas atbilstību Eiropas Padomes Konvencijai par cīņu pret cilvēku tirdzniecību un Padomes direktīvai 2004/81/EK (2004. gada 29. aprīlis) par uzturēšanās atļaujām, kas izdotas tādiem trešo valstu valsts piederīgajiem, kuri ir cilvēku tirdzniecības upuri vai bijuši iesaistīti darbībās, kas veicina nelegālo imigrāciju, kuri sadarbojas ar kompetentajām iestādēm¹⁹.

Likums nosaka, ka Latvijā nonākušam ārzemniekam, kas nav Eiropas Savienības pilsonis un likumā noteiktajā kārtībā ir atzīts par cilvēku tirdzniecības upuri, tiek piešķirts 30 dienu nogaidīšanas periods, lai viņš varētu pieņemt lēmumu par sadarbību ar kompetentajām valsts iestādēm cilvēku tirdzniecības gadījuma izmeklēšanā. Nogaidīšanas perioda laikā upurim ir tiesības uzturēties Latvijā bez vīzas vai uzturēšanās atļaujas. Ja upuris nogaidīšanas perioda laikā izsaka gatavību sadarboties ar kompetentajām valsts iestādēm, viņam var izsniegt termiņuzturēšanās atļauju uz laiku, kas nav mazāks par sešiem mēnešiem. Nepieciešamības gadījumā atļauju var pagarināt.

Šīs grāmatas tapšanas laikā Saeimā vēl tika izskatīti **grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā**, kas noteiks cilvēku tirdzniecības upura, kas nav ES pilsonis, tiesības saņemt sociālo rehabilitāciju. Tie paredz, ka laikā, kad tiek izskatīts iesniegums par

¹⁷ Par cilvēku tirdzniecības upuru uzturēšanos Latvijā, Latvijas Vēstnesis, Nr.23, 08.02.2007

¹⁸ Grozījumi Imigrācijas likumā, Latvijas Vēstnesis, Nr. 23, 08.02.2007

¹⁹ Padomes Direktīva 2004/81/EK (2004. gada 29. aprīlis) par uzturēšanās atļauju, ko izdod trešo valstu valsts piederīgām personām, kuras ir cilvēku tirdzniecības upuri vai kurām ir palīdzēts nelegāli imigrēt un kuras sadarbojas ar kompetentajām iestādēm, Oficiālais Vēstnesis L 261 , 06/08/2004 Lpp. 0019 - 0023

sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējs nodrošinās ārzemniekiem - cilvēku tirdzniecības nogaidīšanas perioda piešķiršanu, nogaidīšanas periodā, posmā līdz lēmuma pieņemšanai par termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšanu, kā arī termiņuzturēšanās atļaujas darbības laikā upuriem drošu patvērumu un izmitināšanu, neatliekamo medicīnisko palīdzību, psihologa, jurista, veselības aprūpes un citu speciālistu konsultācijas, kā arī iespēju iesaistīties apmācībās un izglītības programmās.

Līdzīgi kā vairākās citās Eiropas Savienības valstīs, arī Latvijā šīs grāmatas tapšanas laikā neskaidrs bija jautājums par to, kādā kārtībā palīdzību var saņemt Eiropas Savienības pilsoņi, kas nav attiecīgās valsts pilsoņi.

2. nodaļa

Cilvēku tirdzniecības
novēršana (prevence)

Preventīvā darba pamats ir regulāra situācijas analīze, no tās izrietoša normatīvo dokumentu pilnveidošana un sabiedrības un speciālistu informēšana un izglītošana.

Cilvēku tirdzniecības jomā preventīvais darbs Latvijā norit, taču vairumā gadījumu tas ir nepietiekami efektīvs. **Situācijas analīzes jomā** netiek regulāri veikti autoritatīvi un plaši neatkarīgi pētījumi, kas analizētu cilvēku tirdzniecības tendences, apjomus, cēloņus un sekas. Pētījumu veikšanu būtiski kavē apstākļi, ka šim mērķim netiek piešķirts regulārs, pietiekams finansējums no valsts budžeta līdzekļiem, līdz ar to pētnieki ir spiesti meklēt finansējuma avotus dažādos Eiropas Savienības un ārvalstu fondos. Tāpēc Latvijā ir veikti tikai atsevišķi pētījumi, no kuriem nozīmīgākie ir Starptautiskās Migrācijas organizācijas veiktais pētījums par sievietu tirdzniecību un prostitūciju²⁰ un Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētījums „Cilvēku tirdzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums”²¹. Pārsvārā pētījumi Latvijā par cilvēku tirdzniecību tiek organizēti dažādu projektu ietvaros, un to mērķis lielākoties ir saistīts ar konkrētā projekta mērķiem, nevis situācijas analīzi kopumā. Savukārt starptautiskajos pētījumos un analītiskajos dokumentos Latvijas situācija nereti atspoguļota nepilnīgi, fragmentāri, neļaujot izdarīt pamatotus secinājumus.

Trūkstot pamatotai situācijas analīzei, rodas grūtības definēt stratēģiskos mērķus un uzdevumus, ko valsts izvirza cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā. Tāpēc ir sarežģīta arī citu preventīvo pasākumu plānošana un īstenošana, jo pasākumu mērķauditorija, stratēģiskie uzdevumi un mērķi tiek izvēlēti intuitīvi, balstoties uz praktisko pieredzi nevis zinātnisku analīzi, pētnieciskiem datiem un vienotiem vidēja un ilgtermiņa mērķiem. Tā kā arī preventīvajiem pasākumiem Latvijā netiek piešķirti regulāri, mērķtiecīgi valsts budžeta līdzekļi, tos pārsvārā sagatavo un īsteno atsevišķu projektu ietvaros. Tāpēc **informatīvās kampaņas un sabiedrības un speciālistu izglītošanas pasākumi** lielākoties ir vienreizēji, neliela mēroga, sadrumstaloti, nerasniedzot galveno mērķa auditoriju – riska grupas, un līdz ar to maz efektīvi. Aktivitātēs pārsvārā tiek izmantotas tradicionālas metodes – informatīvās kampaņas, semināri, konferences -, un tradicionāli informācijas nodošanas kanāli – plašsaziņas līdzekļi, ielu akcijas, drukātie materiāli.

Veiksmīgu **normatīvo aktu pilnveidošanu** ietekmē stratēģisko mērķu trūkums, kā arī šīs grāmatas ievadā minētās valsts un nevalstisko organizāciju viedokļu atšķirības. Lai gan kopumā Latvijas tiesību aktu kopums atbilst starptautiskajām prasībām cilvēku tirdzniecības jomā, tomēr to piemērošana nereti ir apgrūtināta. Valsts institūcijas, strādājot pie tiesību aktu pilnveides, nepietiekami ņem vērā sabiedrisko organizāciju un praktiķu ieteikumus. Līdz ar to normatīvo aktu piemērošanas procesā rodas interpretācijas atšķirības, vai arī teorētiski labi mehānismi, kas iestrādāti tiesību aktos, ne vienmēr atbilst reālās dzīves vajadzībām.

2.1. Valsts programma cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam

2004. gadā Latvijā tika apstiprināta Valsts programma cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004. - 2008. gadam²². Tajā cilvēku tirdzniecības problēmas novēršana plānota kā pasākumu

²⁰ Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States - Social and Legal Aspects. Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2001, www.iom.lv

²¹ „Cilvēku tirdzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums”, BSZI, 2005, http://www.bszi.lv/downloads/resources/EQUAL/Cilveku_tirdznieciba.pdf (Resurss apskatīts 2007.gada 11.jūnijā)

²² Informatīvais ziņojums „Par Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam īstenošanas gaitu”, Rīga, 2006, www.mk.lv

komplekss, un tās izstrādē un īstenošanā iesaistītas gan atbildīgās valsts institūcijas, gan NVO, kas darbojas cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā.

Programmas mērķis ir sekmēt cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu, īstenojot mērķtiecīgus preventīvus, izglītības, kā arī atbalsta pakalpojumu cilvēku tirdzniecības upuriem pasākumus; apvienot valsts un sabiedrības centienus, lai novērstu cilvēku tirdzniecību. Programmā definēti skaidri ilgtermiņa darbības pamatprincipi un virzieni. Programmas realizācijas koordinēšanu veic Iekšlietu ministrija.

Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. darbības virzieni

Likumdošana

Mērķis - saskaņot Latvijas Republikas normatīvos aktus ar Apvienoto Nāciju Organizācijas, Eiropas Savienības, Eiropas Padomes, Eiropol, citu starptautisko institūciju, kas nodarbojas ar cilvēku tirdzniecības novēršanu, ieteikumiem un prasībām. Programma paredz sagatavot 8 tiesību aktu projektus, pievienoties 4 konvencijām un ratificēt 2 konvencijas.

Informatīvi analītiskais darbs, tiesībsargājošo iestāžu darbība

Mērķis - ierobežot kriminālo procesu ietekmi – atklāt un neitralizēt organizētās grupas, kriminālās korporācijas (asociācijas), ierosināt lietas pret tām, nodrošināt, ka to dalībnieki tiek sodīti; analizēt un apkopot preventīvā darba starptautisko pieredzi ar galvenajām riska grupām, kuras visbiežāk kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem, un izmantot šo pieredzi praktiskajā darbā. Šī mērķa sasniegšanai programma paredz attīstīt Valsts policijas Nepilngadīgo lietu inspekcijas dienestu, pētīt un analizēt informāciju par personām, kas ceļo uz un no riska valstīm, izveidot integrētu sistēmu valstī nelegāli palikušo ārvalstnieku atklāšanai un datu bāzi par personām, kas sniegušas nepatiesas ziņas par sevi.

Izglītība

Mērķis - nodrošināt sabiedrības informēšanu un izglītošanu par cilvēku tirdzniecības jautājumiem. Programmā paredzēts izglītēt speciālistus, iekļaut jautājumus par cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas risku izglītības iestāžu mācību programmās, izdot informatīvos materiālus un veidot tālākizglītības kursu programmas.

Atbalsta pakalpojumi cilvēku tirdzniecības upuriem (rehabilitācija)

Mērķis - sniegt starpinstitucionāli koordinētus sociālā atbalsta pakalpojumus, nodrošināt cilvēku tirdzniecības upuru iekļaušanos sabiedrībā.

Lai gan 2004. – 2008. gadā Valsts programmā iekļautie mērķi tika īstenoti tikai daļēji, tomēr ir sasniegti šādi svarīgākie rezultāti:

- Likumā noteikta valsts nodrošināta cilvēku tirdzniecības upuru sociālā rehabilitācija, tā izpildot vienu no svarīgākajiem Valsts programmas uzdevumiem. Īstenojot Programmu, 2004. gadā tika veikti nepieciešami normatīvo aktu grozījumi, lai varētu sniegt valsts apmaksātus pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem, bet 2005. gadā izstrādāta sistēma, kā un pēc kādiem kritērijiem to darīt. 2006. gadā pirmo gadu valsts sāka sniegt jaunus pakalpojumus.
- Pilnveidots Krimināllikums, izveidojot efektīvu likumdošanu ar noziedzīgam nodarījumam proporcionālu soda mehānismu.
- Latvija pievienojusies vairākām starptautiskajām konvencijām un ir parakstījusi Eiropas Konvenciju cīņai ar cilvēku tirdzniecību.
- Pateicoties īstenotajiem informatīvajiem pasākumiem, palielinājusies sabiedrības izpratne par cilvēku tirdzniecības problēmu. Pirms informatīvo projektu uzsākšanas

cilvēku tirdzniecības jēdziens Latvijā bija pazīstams šauram personu lokam. Šobrīd salīdzinājumā ar situāciju pirms pāris gadiem arvien vairāk jauniešu ir dzirdējuši par cilvēku tirdzniecības problēmas nopietnību.

Valsts programmas pilnvērtīgu īstenošanu kavē nepietiekamais finansējums, kas, visticamāk, liegs sasniegt visus Programmā iekļautos mērķus. Tomēr Programma pati par sevi ir nenovērtējams ieguvums, jo ar tās pieņemšanu Latvijā cilvēku tirdzniecības problēma tika aktualizēta un apzināta visaugstākajā politiskajā un izpildvaras līmenī.

2.2. Cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumi

Cilvēku tirdzniecība ietekmē ne tikai cietušo indivīdu psihisko un fizisko veselību, sociālo un ekonomisko stāvokli, bet arī atstāj negatīvu iespaidu uz valsts un iedzīvotāju drošību, sabiedrības veselību un valsts ekonomiku – negatīvi ietekmē darba tirgu, grauj sociālo līdzsvaru un veicina sociālo izolētību.

Cilvēku tirdzniecības novēršanā ir iesaistītas gan valsts, gan pašvaldības, gan nevalstiskās organizācijas. Būtiskākās no tām ir Iekšlietu un Labklājības ministrija, kuras sadarbībā ar nevalstisko sektoru ir veikušas gan speciālistu apmācību, gan sabiedrības informēšanu. Nevalstiskajā sektorā īpaši aktīvi darbojas Starptautiskā Migrācijas organizācija un RCS "Marta", rīkojot dažādas kampaņas un izdodot informatīvos materiālus.

Kā norādīts jau iepriekš, lai preventīvie pasākumi būtu pietiekami efektīvi, ir nepieciešams pētnieciskais darbs ar mērķi noskaidrot aktuālās riska grupas un veikto preventīvo pasākumu efektivitāti. Paralēli nepieciešami pētījumi arī normatīvā regulējuma sfērā, lai varētu pilnveidot tiesisko regulējumu.

Viens no pēdējiem Latvijā veiktajiem pētījumiem cilvēku tirdzniecības jomā ir Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētījums „Cilvēku tirdzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums”²³, kas veikts Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekta „Atvērtu darba tirgu sievietēm” ietvaros. Pētījuma galvenais mērķis bija sniegt situācijas raksturojumu par cilvēku tirdzniecību Latvijā un valdošajiem stereotipiem šajos jautājumos.

Pētījumā veiktā situācijas analīze liecina, ka riska grupas, kam jābūt preventīvo pasākumu mērķauditorijai, ir sievietes vecumā no 18 līdz 25 gadiem; sievietes ar pamata vai nepabeigtu pamata izglītību; sievietes - nelatvietes.

Pētījuma rezultāti liecina, ka nozīmīgākie jautājumi, par kuriem būtu jāveic informatīvās kampaņas, ir:

- informācija par cilvēku tirdzniecības fenomenu, uzverot sabiedrībā valdošos stereotipus un mītus;
- informācija par cilvēku tirdzniecības risku un reālajām briesmām;
- informācija par rīcību, ko darīt gadījumā, ja kļūst par cilvēku tirdzniecības upuri;
- informācija par legālajām darba iespējām ārzemēs.

²³ „Cilvēku tirdzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums, BSZI, 2005, http://www.bszi.lv/downloads/resources/EQUAL/Cilveku_tirdznieciba.pdf (Resurss apskatīts 2007.gada 11.jūnijā)

Otrs pētījuma mērķis bija noskaidrot sabiedrībā izplatītos stereotipus par cilvēku tirdzniecību, balstoties uz interneta portālos pieejamajiem komentāriem pie rakstiem par šo tēmu. Komentāru analīze likusi pētniekiem secināt, ka joprojām:

- jēdziens „cilvēku tirdzniecība” tiek interpretēts kā sinonīms prostitūcijai;
- sievietē, ko medijos sauc par cilvēku tirdzniecības upuri prostitūcijas nolūkā, komentāru autoru uztverē ir vienkārši prostitūta, kas ar prostitūciju nodarbojas labprāt, dzīvo turīgi un viņai nav nepieciešama īpaša aizsardzība un palīdzība;
- valda viedoklis, ka sievietes pašas meklē kontaktus ārvalstīs, lai spētu sekmīgi ārpus Latvijas nodarboties ar prostitūciju, un tas nav saistīts ar jebkādām organizētām struktūrām vai suteneriem un līdz ar to netiek uztverts kā starptautisks organizētās noziedzības veids.

Pētnieki norāda, ka tālākajā preventīvajā darbā lielu uzmanību būtu jāpievērš riska grupas cilvēkiem, iekļaujot gan pasākumus, kas mazinātu riska faktorus (piemēram, bezdarbs, zems izglītības līmenis utt.), gan veidojot īpašus materiālus tieši riska grupas cilvēkiem, kā arī meklējot informatīvos kanālus, pa kuriem viņiem šo informāciju nodot. Šīs situācijas risināšanā lielu ieguldījumu varētu dot apmācīti speciālisti, kuriem būtu gan nepieciešamās zināšanas, gan pieejami izdales materiāli. Šie speciālisti aptver ļoti plašu loku, jo tie ir profesionāļi, ar kuriem potenciālais upuris varētu saskarties savā ikdienas dzīvē, piemēram, pedagogi, mediķi, sociālie darbinieki, policisti un citi.

Izvērtējot līdz šim Latvijā īstenotos informatīvos pasākumus, jāatzīst, ka tie, lai gan devuši pozitīvu efektu, tomēr nav sasnieguši pietiekami plašus sabiedrības vai speciālistu slāņus. Tikai atsevišķos gadījumos kampaņas bijušas visaptverošas, kompleksas un devušas ilglaicīgu efektu. Kā nozīmīgākos līdz šim veiktos preventīvos sabiedrības un speciālistu informēšanas un izglītošanas pasākumus var minēt:

- Informatīvo kampaņu “Tevi pārdos kā lelli”, ko 2001. – 2003.gadā īstenoja Starptautiskā Migrācijas organizācija,
- Projektu “Par tavu drošību darbam ārzemēs”, ko 2001.-2003.gadā īstenoja Latvijas Jaunatnes Veselības centra padome sadarbībā ar Starptautisko organizāciju pusaudžiem (IOFA, International Organization For The Adolescent).
- Ziemeļu un Baltijas valstu informatīvo kampaņu “Pret sieviešu tirdzniecību”, kas notika Baltijas un Ziemeļvalstīs 2002. – 2003.gadā.
- Kampaņu „Lilya 4-ever. Nē cilvēku tirdzniecībai!”, ko organizēja IOM, ASV un Zviedrijas vēstniecība 2003.gadā.
- Projektu „Cilvēku tirdzniecības novēršana: Baltijas valstu jauniešu informēšana”, ko īstenoja IOM 2005.gadā.
- IOM un ASV vēstniecības rīkoto tiesībsargājošo iestāžu darbinieku, sociālo darbinieku, skolotāju apmācību 2005.gadā.
- Tiesnešu apmācību 2005.gadā, ko veica Latvijas Tiesnešu mācību centrs un ASV vēstniecība.
- Projektu „Cilvēku tirdzniecībā cietušo personu (upuru) aizsardzība un rehabilitācija”, ko īstenoja RCS „Martā” 2004. – 2005.gadā.
- Informatīvo brošūru - piezīmju grāmatiņu par cilvēku tirdzniecību Valsts policijas, Valsts robežsardzes un konsulārajiem darbiniekiem, kuru izstrādājusi Starptautiskā Migrācijas organizācija 2006. gadā.
- Rokasgrāmatu un piezīmju grāmatiņu “Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas,

risinājumi” sociālā jomā strādājošiem speciālistiem, kuru izstrādājusi un atkārtoti izplatījusi 2006.gadā Starptautiskā Migrācijas organizācija.

- Seminārus jauniesiem, skolotājiem, pašvaldību un sociālajiem darbiniekiem par drošu darbu ārvalstīs un cilvēku tirdzniecības riskiem, kurus 2006. gadā rīkoja un vadīja Starptautiskā Migrācijas organizācija.
- Pētījumu par cilvēku tirdzniecības noziegumu izmeklēšanas un iztiesāšanas procesiem un tiesisko regulējumu Latvijas Republikā, kuru veikusi Starptautiskā Migrācijas organizācija 2006. gadā.
- Informatīvo kampaņu iedzīvotājiem „Izvēlies legālu darbu ārvalstīs!”, kuras laikā izplatīja speciāli šim pasākumam izdotās brošūras „Nerisk! Izvēlies legālu darbu ārvalstīs!”. Kampaņu organizēja Nodarbinātības valsts aģentūra un Eiropas Nodarbinātības dienesta tīkls (EURES) sadarbībā ar Starptautisko Migrācijas organizāciju 2006. gadā;
- Kampaņa „Sargā sevi”, kuras ietvaros tiek izstrādāta arī Interneta mājas lapa, kurā ietverta sadaļa par cilvēku tirdzniecību, kuru rīkoja Valsts policijas Preses un sabiedrisko attiecību birojs sadarbībā ar nevalstiskām organizācijām.
- Latvijā 2006.gadā uzņemto dokumentālo filmu „NeStāstāmie stāsti”, kuras varoņi stāsta pieredzēto, kļūstot par cilvēku tirdzniecības upuriem gan Latvijā, gan ārzemēs. Filma tapusi RCS „Marta” projekta „Esi uzmanīgs – cilvēku tirdzniecība Latvijā” ietvaros.
- Latvijas konsulāro amatpersonu mācības, kurās īpaša uzmanība tika veltīta jautājumiem, kas saistīti ar personu nelegālu izceļošanu uz ārvalstīm, t.sk., cilvēku tirdzniecību, kuru organizējis Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments.
- Semināru sociālo institūciju vadītājiem Rīgā „Cilvēku tirdzniecība – izaicinājumi, problēmas, risinājumi” un reģionālos seminārus sociālajiem darbiniekiem „Uzzini vairāk par cilvēku tirdzniecību!” Daugavpilī, Valmierā, Jelgavā, Ventspilī un Rīgā, kurus 2006. gadā organizēja Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvalde. Kopumā programmas apguvē piedalījās 1200 sociālie darbinieki.
- Tematiskie semināri par cilvēku tirdzniecības apkarošanu tiesnešiem, prokuroriem un policijas darbiniekiem Daugavpilī, Rīgā un Liepājā, kurus 2006. gadā organizēja Latvijas Tiesnešu mācību centrs sadarbībā ar ASV vēstniecību.
- 2006. gadā izveidoto interaktīvo portālu www.cilvektirdznieciba.lv (www.trafficking.lv) latviešu, angļu un krievu valodā.

Latvijā līdz šim īstenotos preventīvos pasākumus var iedalīt divas galvenajās grupās – speciālistu izglītošana un sabiedrības informēšana. **Speciālistu izglītošana** tiek veikta jau vairākus gadus, un to veic gan NVO, gan valsts, gan ārvalstu iestādes. Speciālistu apmācība paredzēta un tiek īstenota arī Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam ietvaros. Tomēr apmācību rezultātu mazina vairāki faktori:

- kadru mainība, īpaši tiesībsardzības iestādēs;
- ierobežots apmācāmo personu loks (uz dažādām apmācībām tiek nosūtīti vieni un tie paši cilvēki, apmācību nepieciešamību attiecina tikai uz atsevišķām profesijām – sociālie darbinieki, policisti, prokurori, tiesneši);
- formāla apmācību veikšana (piemēram, pedagogu apmācību veic pasniedzēji, kas paši nav padziļināti izglītoti cilvēku tirdzniecības jomā);
- nav radīti apstākļi, lai apmācītais speciālists varētu iegūtās zināšanas izmatot tālākajā darbā;

- nepietiekama apmācāmo izpratne par cilvēku tirdzniecības problēmu kopumā un savu lomu tās novēršanā.

Savukārt **informatīvo kampaņu** efektivitāti ir mazinājuši šīs nodaļas ievadā minētie faktori – stratēģisko mērķu un pietiekama finansējuma trūkums. Tikai atsevišķas kampaņas ir ietvērušas pasākumu kompleksu un bijušas ilglaicīgas, bet vairumā gadījumu tās sastāvējušas no vienreizējām aktivitātēm vai atsevišķiem informatīviem pasākumiem. Pēc kampaņām reti tiek veikta to rezultātu analīze, tāpēc nav zināms, cik bieži un kādā apjomā tās sasniegušas mērķauditoriju.

Apkopojot Latvijas un citu valstu pieredzi, var izdalīt vairākas problēmas un tās risinājumus, kas sevi ir jau attaisnojuši cilvēku tirdzniecības novēršanā citās valstīs un kurus būtu vēlama īstenot arī Latvijā (3. tabula).

3. tabula

Cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumi

Identificētā problēma	Aktivitāšu piemēri	Veicēji
Trūkst pētījumi par upuru vajadzībām Latvijā	Pētījums par cilvēku tirdzniecības upuru vajadzībām.	Sociālo zinātņu speciālisti, pētnieki
Zems zināšanu līmenis sabiedrībā par cilvēku tirdzniecības jautājumiem	Jaunu informatīvo materiālu veidošana un izdošana, kurus būtu iespējams dažādos veidos izplatīt sabiedrībā. Plašu informatīvo kampaņu rīkošana.	IeM, LM, pašvaldības, NVO, kas strādā cilvēku tirdzniecības jomā
Informācija nenasniedz vai vāji sasniedz lielāko daļu riska grupas pārstāvju, sevišķi ārpus pilsētām	Pētījums par valodu un stratēģijām, kā no potenciālo riska grupu pārstāvju viedokļa labāk īstenot preventīvo darbu. Jaunu informatīvo materiālu veidošana un izdošana. Dažādas informatīvās kampaņas, īpaši ārpus pilsētām.	Sociālo zinātņu speciālisti, pētnieki, NVO, kas strādā cilvēku tirdzniecības jomā, pašvaldības un valsts institūcijas
Nepārdomāti darba meklējumi un zems personu pašaizsardzības līmenis, īpaši riska grupa – lauku iedzīvotāji – bezdarbnieki	Jaunu informatīvo materiālu veidošana un izdošana. Dažādas informatīvās kampaņas īpaši ārpus pilsētām.	NVO sadarbībā ar pašvaldības un valsts institūcijām
Cilvēki nokļūst darba verdzībā, jo piekriņ ārvalstīs strādāt bez līguma un nenoskaidro darba apstākļus	Jaunu informatīvo materiālu veidošana un izdošana. Saturā: informācija par drošām un nedrošām darba attiecībām, situācijas analīze, individuālās profesionālās attīstības plānošana. Dažādas informatīvās kampaņas.	NVA, VDI sadarbībā ar NVO
Bērni un jaunieši nav pietiekami informēti par cilvēku tirdzniecību	Izveidot internetā specializētu mājas lapu skolu jaunatnei. Jaunu informatīvo materiālu veidošana un izdošana bērniem un jauniešiem saprotamā valodā. Izglītojoši semināri pedagogiem un sociālajiem pedagogiem. Iestrādāt mācību saturā vidusskolas sociālo zinātņu priekšmetos apmācību par cilvēku tirdzniecības riskiem	IeM, LM, IZM, NVO

Identificētā problēma	Aktivitāšu piemēri	Veicēji
Sociālo dienestu vadītāji un sociālie darbinieki, policisti, prokurori, tiesneši nav pietiekami dziļi informēti par problēmu	Izveidot īpašu apmācības programmu par cilvēku tirdzniecību un darbu ar cilvēku tirdzniecības upuriem.	LM sadarbībā ar NVO, kas strādā cilvēku tirdzniecības jomā
Cilvēku tirdzniecības novēršanā nav iesaistīti speciālisti, kas var nonākt saskarsmē ar potenciālajiem upuriem vai jau cietušajām personām – mediķi, pedagogi, juridisko profesiju pārstāvji u.c.	Veidot īpašas apmācības programmas konkrētu profesiju pārstāvjiem par cilvēku tirdzniecību un darbu ar cilvēku tirdzniecības upuriem. Veikt izglītojošus pasākumus speciālistiem, lai vairotu viņu izpratni par cilvēku tirdzniecību, viņu lomu cilvēku tirdzniecības novēršanā un prasmes atpazīt iespējamus upurus.	leM, LM, IZM, VM

2.3. Sadarbības modelis cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumu īstenošanai

Līdz šim veikto preventīvo pasākumu analīze liek secināt, ka efektīvai cilvēku tirdzniecības novēršanai nepieciešams veidot gan informatīvās kampaņas, kas vērstas uz plašiem sabiedrības slāņiem, gan šauras, adresētas konkrētām mērķa grupām. Lai kampaņas padarītu efektīvākas, nepieciešams meklēt jaunus informācijas nodošanas kanālus un paņēmienus. Pirms pasākumu veikšanas jābūt skaidri definētiem mērķiem, ko plānots sasniegt un kādā veidā to panākt.

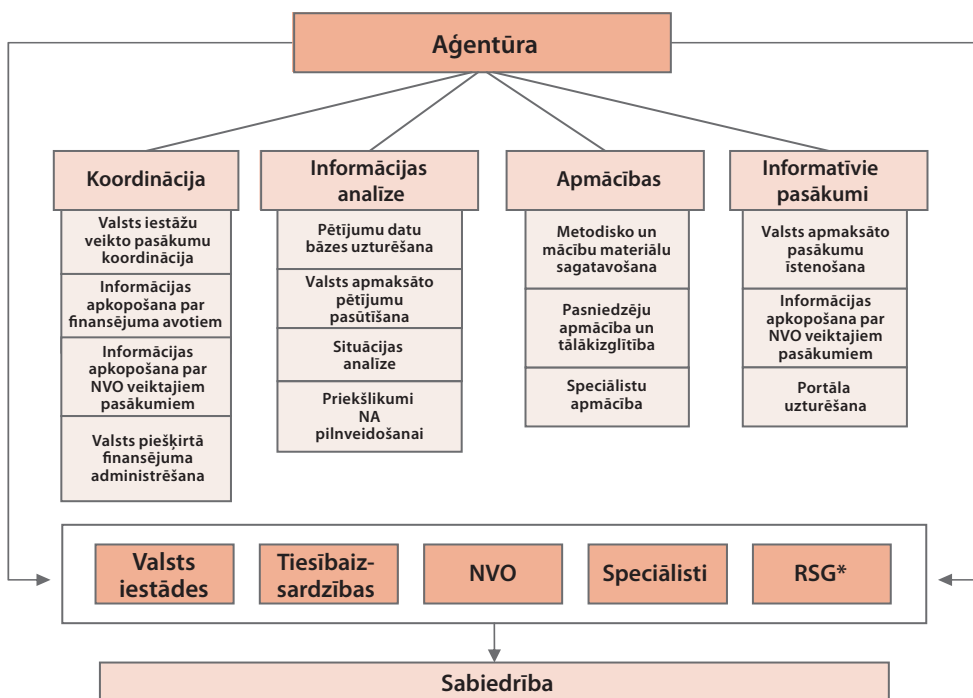
Šim nolūkam nepieciešama cieša sadarbība un koordinācija starp nevalstiskajām organizācijām, kas profesionāli strādā cilvēku tirdzniecības jomā, un valsts un pašvaldības institūcijām, lai būtu iespējams gan piesaistīt nepieciešamo finansējumu, gan arī veikt vērienīgus, kompleksus pasākumus. Viens no iespējamajiem risinājumiem varētu būt veidot specializētu daudzfunkcionālu struktūru cilvēku tirdzniecības novēršanas jautājumu risināšanai, kas tālākajā tekstā nosacīti dēvēta par aģentūru. Tās uzdevums prevencēs jomā būtu administrēt valsts piešķirtos finanšu līdzekļus cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumu īstenošanai, koordinēt valsts iestāžu īstenotos preventīvos pasākumus un apkopot un analizēt informāciju par nevalstisko un starptautisko organizāciju piešķirto finansējumu un īstenotajiem cilvēku tirdzniecības novēršanas preventīvajiem pasākumiem.

Aģentūra varētu īstenot valsts pasūtījumu pētījumiem cilvēku tirdzniecības jomā atbilstoši Valsts programmā un citos stratēģiskajos dokumentos definētiem mērķiem, kā arī veicināt valsts un nevalstiskā sektora sadarbību cilvēku tirdzniecības novēršanā. Pamatojoties uz veikto analīzi, aģentūra varētu sniegt priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidei.

Tāpat aģentūra varētu uzturēt un pilnveidot EQUAL projekta „Atvērtu darba tirgu sievietēm” ietvaros izveidoto interneta portālu www.cilvektirdznieciba.lv (www.trafficking.lv) – vienotu informatīvo resursu par cilvēku tirdzniecības problēmu Latvijā.

Aģentūras loma preventīvo pasākumu jomā attēlota 3. attēlā.

Aģentūras loma cilvēku tirdzniecības preventīvo pasākumu veikšanā

* Reģionālās sadarbības grupas, sk. 3.1.2. nodaļu

3. nodaļa

Cilvēku tirdzniecības
upuru atpazīšana
un identificēšana

Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana ir pirmais solis, kam ir liela nozīme, lai cietusī persona varētu saņemt juridisko, sociālo un psiholoģisko palīdzību un aizsardzību, lai rezultātā spētu pilnvērtīgi reintegrēties sabiedrībā un darba tirgū. Pirms cilvēku tirdzniecības upura identificēšanas, kas, saskaņā ar Latvijas likumdošanu, rada tālākas tiesiskas sekas, tas ir jāatpazīst - attiecīgajai organizācijai vai iesaistītajam profesionālim jārodas aizdomām, ka persona varētu būt cietusi no cilvēku tirdzniecības, un jāprot veikt nepieciešamās darbības, lai iespējamā cietusī persona tiktu juridiski identificēta un varētu saņemt likumā noteikto aizsardzību un palīdzību.

3.1. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana

Atpazīšanas procesā var būt iesaistītas gan valsts, pašvaldību un nevalstiskās organizācijas, gan arī dažādi speciālisti - juristi, sociālie darbinieki, ārsti, psihologi u.c., kuri ar cilvēku tirdzniecības gadījumiem var saskarties savā ikdienas darbā. Tādēļ ir svarīgi, lai šie profesionāļi prastu atpazīt cietušo un spētu atbilstoši rīkoties. Situācijā, kad cilvēku tirdzniecības upuri atpazīst to institūciju pārstāvji, kuri ir tiesīgi veikt arī cilvēku tirdzniecības upura identificēšanu (tiesībsargājošo institūciju pārstāvji vai sociālo pakalpojumu sniedzēji), atpazīšana un identificēšana notiek gandrīz paralēli.

Cilvēku tirdzniecībā cietušais pēc palīdzības var griezties apzināti, izvēloties profesionāli pēc iekšējiem kritērijiem, vai arī neapzināti, vērsties pēc palīdzības ar kādu trešo problēmu. Cietusī persona pēc palīdzības var vērsties pati vai arī to var atvest trešā persona, kurai cilvēks ir uzticējies savu problēmu. Intervijas laikā profesionālim jānoskaidro, vai persona varētu būt cietusi no cilvēku tirdzniecības, tādēļ svarīgi, ka speciālisti zinātu svarīgākās pazīmes, kas varētu norādīt, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris. 7. pielikumā ir pieejama anketa, ko nevalstiskās organizācijas izmanto savā darbā, lai atpazītu cilvēku tirdzniecības upuri.

Veiksmīgai cietušā atpazīšanai ir svarīgi arī pārzināt riska faktoros, kas var palīdzēt novērtēt konkrēto personu, un izvēlēties atbilstošāko tālāko rīcību.

Prakse liecina, ka potenciālās riska grupas, kas visbiežāk tiek pakļautas cilvēku tirdzniecībai, ir:

Cilvēku tirdzniecības riska grupas

- *Bezdarbnieki un darba meklētāji.*
  - *Personas, kurām izglītības iegūšanai vai turpināšanai nepietiek materiālo līdzekļu.*
  - *Personas, kuras jau iepriekš cietušas no vardarbības.*
  - *Personas, kuras jau iepriekš kļuvušas par cilvēku tirdzniecības upuriem.*
  - *Sievietes (pārsvarā vecumā no 18 līdz 40 gadiem).*
  - *Nepilngadīgi jaunieši (jaunietes).*
  - *Bērni – bāreņi, ārpus ģimenes aprūpes iestādēs dzīvojoši bērni un pusaudži.*
  - *Bērni un pusaudži no augsta sociālā riska ģimenēm, ielu bērni.*
  - *Bērni, kuru vecāki devušies peļņā uz ārvalstīm.*
-

Cilvēku tirdzniecībā cietušo personu atpazīšanu kavē galvenokārt šādi faktori:

- ne visi iesaistītie speciālisti ir pietiekami zinoši un motivēti, lai atpazītu iespējamās cietušās;
- cietušie nereti neapzinās, ka ir kļuvuši par noziedzīga nodarījuma upuriem, vai arī dažādu iemeslu dēļ nevēlas tikt atpazīti un identificēti.

3.1.1. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā iesaistītās institūcijas

Lai gan ir vērojamas atšķirības cilvēku tirdzniecībā cietušo personu atpazīšanas mehānismā atkarībā no tā, vai persona ir cietusi Latvijā vai ārvalstī, un no personas valstiskās piederības²⁴, šobrīd Latvijā visizplatītākie cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas kanāli ir šādi:

- Latvijas vai ārvalsts policija (personas, kuras pašas meklē palīdzību policijā; personas, kuras policija apzinājusi, veicot ikdienas darbu vai reidu laikā; personas, par kurām policija uzzinājusi no trešajām personām);
- Starptautiskā Migrācijas organizācija;
- Latvijas un ārvalstu nevalstiskās organizācijas;
- Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments;
- karstais tālrunis (personas pašas meklē palīdzību vai trešā persona sniedz ziņas vai meklē informāciju).

Šo institūciju darbinieki pārsvarā ir īpaši apmācīti darbam ar cilvēku tirdzniecībā cietušajiem un pietiekami precīzi izprot savu lomu šīs problēmas novēršanā, tāpēc spēj pietiekami efektīvi konstatēt personas, kas cietušas no cilvēku tirdzniecības. Pārsvarā šo institūciju darbinieki arī tiek papildus apmācīti dažādu projektu vai valsts institūciju īstenotajos semināros.

Tomēr šāds atpazīšanā iesaistīto institūciju apjoms ir nepietiekams, jo tās neaptver visu speciālistu loku, kas var nonākt saskarsmē ar cietušajiem vai potenciālajiem upuriem. Izglītojot speciālistus un pilnveidojot sadarbību starp dažādām valsts, pašvaldības un nevalstiskajām organizācijām, būtu jāpanāk, ka cilvēku tirdzniecības upurus spētu atpazīt arī citi speciālisti un upuri nonāktu tieši atbildīgo institūciju redzeslokā arī caur:

- bāriņtiesu;
- sociālo dienestu;
- sociālās aprūpes iestādēm un ārpus ģimenes aprūpes iestādēm (bērnu nami, aprūpes iestādes personām ar garīgās veselības traucējumiem un invaliditāti u.c.);
- veselības aprūpes speciālistiem;
- izglītības iestādēm, īpaši tām, kas sniedz izglītības pakalpojumus personām ar speciālām vajadzībām (internātskolas, mācību iestādes personām ar garīgās veselības problēmām, invalīdiem);
- robežsardzi;
- institūcijām, kas nodarbojas ar darbā iekārtošanu un bezdarbnieku profesionālo izglītošanu (Valsts nodarbinātības aģentūra; Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra);

²⁴ Cilvēku tirdzniecības gadījumu izmeklēšana, A.Vaišļa, Rīga, 2006

- institūcijām, kas nodarbojas ar personu apliecinošu dokumentu un ceļošanas dokumentu izsniegšanu (Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, ārvalstu vēstniecības);
- reliģiskām organizācijām.

3.1.2. Reģionālās sadarbības grupa (RSG) - nozīmīgs posms darbā ar cilvēku tirdzniecības upuriem

Lai cietušos atpazītu un sniegtu tiem maksimāli efektīvu palīdzību, nepieciešams attīstīt darbu cilvēku tirdzniecības upuru apzināšanai. Iepriekš veiktais cilvēku tirdzniecības upura iespējamo saskarsmes institūciju uzskaitījums liecina, ka kontaktā ar cilvēku tirdzniecībā cietušajiem var nonākt plašs dažādu nozaru speciālistu loks galvenokārt reģionālā līmenī. Tāpēc ir būtiski veidot un uzturēt regulāru reģionālo sadarbību gan valsts, gan starpvalstu līmenī.

Viena no metodēm reģionālās sadarbības veicināšanai ir reģionālās sadarbības grupas (RSG), kuru metodiku un darbības pamatprincipus 2001. gadā izstrādāja ASV organizācija „Cross-Sector Solutions”. Uzņēmuma radītais „CARE Model” ir stratēģisko partnerību veidošanas metode cīņā pret cilvēku tirdzniecību. Partnerību sastāvā ir tiesībsardzības iestāžu, nevalstisko organizāciju, pakalpojumu sniedzēju un citu iesaistīto institūciju pārstāvji. Partnerību darbības mērķis ir efektīvi atpazīt un identificēt cietušos, kā arī radīt iespēju atklāt, aizturēt un tiesāt cilvēku tirgotājus. Metodi ieviesa un izmanto Ņujorkas policija, kas izstrādājusi vadlīnijas sadarbības grupas darba organizēšanai²⁵.

RSG var tik izveidota vienas konkrētas problēmas risināšanai vai arī ilgtermiņa darbībai cilvēku tirdzniecības novēršanā. RSG var būt šādi darbības mērķi:

- informēt un izglītēt iesaistīto institūciju pārstāvjus par cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanu, palīdzības sniegšanu un pakalpojumu nodrošināšanu;
- aizstāvēt cilvēku tirdzniecības upura intereses;
- piemērot un pilnveidot labās prakses un sadarbības formas, ieskaitot krīzes reaģēšanas plāna izstrādi cilvēku tirdzniecības gadījumam;
- apzināt speciālistus ārpus RSG, kurus var būt nepieciešamība pieaicināt cilvēku tirdzniecības gadījumā (piemēram, speciālisti darbam ar bērniem u.c.);
- īstenot informatīvos pasākumus izpratnes palielināšanai par problēmu, veidot sadarbību ar vietējiem medijiem šajā jomā;
- veidot un attīstīt sadarbību ar sociālo pakalpojumu sniedzējiem;
- sadarboties ar darbā iekārtošanas uzņēmumiem un darba devējiem, lai novērstu personu iesaistīšanu cilvēku tirdzniecībā;
- apzināt pieejamos resursus cilvēku tirdzniecības novēršanas aktivitāšu īstenošanai un veicināt to izmantošanu reģionā;
- veicināt tādu valsts politiku īstenošanu reģionā, kas var mazināt cilvēku tirdzniecības riskus (dzimumu un rasu vienlīdzības, iecietības veicināšanas, nabadzības novēršanas, migrācijas u.c. politika)²⁶.

²⁵ Guidelines for Responding to Trafficking in Persons in New York City, ECPAT-USA & IOFA, 2003.

²⁶ Florida Responds to Human Trafficking, Florida State University, Center for the Advancement of Human Rights publication, 2003

2003. gadā Latvijas Jaunatnes veselības centru padomes (LJVCP), Starptautiskās jaunatnes organizācijas (International Organization for Adolescents, IOFA) un organizācijas "Starpsektoru risinājumi" (Cross-Sector Solutions) projekta "Cilvēku tirdzniecības novēršana, izmeklēšana un upuru repatriācija" ietvaros tika īstenots pilotprojekts, kura rezultātā Rīgā, Liepājā un Daugavpilī tika izveidotas RSG. 2007. gadā aktīvu darbību turpināja Liepājas un Daugavpils RSG.

RSG izveidošanas iniciatīvu var uzņemties kāda no iesaistītajām institūcijām, pieaicinot pārējo institūciju pārstāvjus, vai arī attiecīgā reģiona pašvaldība. Katra RSG veido savas darbības vadlīnijas atkarībā no specifiskās situācijas reģionā un izvirzītajiem mērķiem.

Attīstīts RSG tīkls, kas darbojas pēc vienotiem, vispārīgiem, stratēģiskiem principiem, bet ir elastīgi pieskaņots specifiskajai situācijai konkrētajā reģionā, veicinātu darbu cilvēku tirdzniecības novēršanā visos posmos – preventīvā, atpazīšanā, atpakaļatgriešanās un identifikācijā, rehabilitācijā un reintegrācijā (4.tabula).

4. tabula

Reģionālās sadarbības grupas loma cilvēku tirdzniecības novēršanā

Posms	RSG loma
Novēršana (prevence)	<ul style="list-style-type: none"> Situācijas reģionā monitorings, riska faktoru apzināšana un novēršana. Cilvēku tirdzniecības novēršanai pieejamo resursu apzināšana un piesaiste reģionam. Līdzdalība valstiska mēroga preventīvo pasākumu īstenošanā, pielāgojot to vispārējās vadlīnijas konkrētā reģiona specifiskajai situācijai.
Atpazīšana un identifikācija	<ul style="list-style-type: none"> Cietušo atpazīšana. Cietušo novirzīšana identifikācijai un līdz ar to valsts apmaksāto rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai. Iesaistīto institūciju speciālistu izglītošana.
Atpakaļatgriešana	<ul style="list-style-type: none"> Vietējās situācijas izpēte pirms upura atgriešanas iepriekšējā dzīvesvietā. Atpakaļatgrieztā upura sagaidīšana, nepieciešamā atbalsta nodrošināšana līdz valsts apmaksātās rehabilitācijas uzsākšanai.
Rehabilitācija	<ul style="list-style-type: none"> Sadarbība ar sociālo pakalpojumu sniedzēju upura vajadzību apzināšanā un nodrošināšanā. Līdzdalība rehabilitācijas procesa turpināšanā pēc valsts apmaksātās rehabilitācijas beigām.
Reintegrācija	<ul style="list-style-type: none"> RSG iesaistīto speciālistu atbalsta nodrošināšana, upurim uzsākot patstāvīgu dzīvi. Nepieciešamo atbalsta pakalpojumu attīstības veicināšana reģionā.

3.1.3. Sadarbības modelis cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā

Speciālistam vai reģionālās sadarbības grupai, kas, kontaktējoties ar cietušo personu, konstatējusi vienu vai vairākas pazīmes, kas liecina, ka cilvēks varētu būt cietis no cilvēku tirdzniecības, būtu nepieciešams veikt tādas darbības, lai, pirmkārt, nodrošinātu cietušajam iespējas saņemt valsts apmaksātos rehabilitācijas pakalpojumus, un, otrkārt, motivētu cietušo sadarbībai ar tiesībsargāšanas iestādēm ar mērķi atklāt noziedzīgo nodarījumu, kura rezultātā persona cietusi no cilvēku tirdzniecības.

Tā kā Latvijas likumdošana pieļauj vismaz divus veidus, kā cilvēku tirdzniecības upuris tiek identificēts, kā arī vairāku valsts apmaksāto pakalpojumu sniedzēju esamību, skaidri iezīmējas nepieciešamība veidot vienotu kontakta punktu, kurā speciālisti varētu saņemt kvalificētu konsultāciju, kā vislabāk rīkoties, saskaroties ar cilvēku tirdzniecības upuri. Šo lomu varētu uzņemt iepriekš minētā aģentūra, kurā vienlaikus varētu arī strādāt īpaši apmācīti speciālisti, kas varētu doties pie cietušā, izskaidrot un motivēt viņu gan sadarbībai ar tiesībsargājošām institūcijām, gan sociālpsiholoģiskās palīdzības saņemšanai, vai arī konsultēt RSG par darbībām, kas jāveic šo mērķu sasniegšanai.

Aģentūra, saņemot informāciju par cietušo no dažādiem avotiem, varētu organizēt un koordinēt cietušās personas novirzīšanu identifikācijai un tālāk valsts apmaksāto rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai, sniegt cietušajam sākotnējo juridisko palīdzību kriminālprocesā (cilvēktiesību jurists), kā arī sniegt atbalstu dokumentu noformēšanā gadījumos, ja personai dažādu iemeslu dēļ nav personu apliecinošu, uzturēšanās vai citu dokumentu.

Tāpat aģentūra būtu noderīgs atbalsta resurss RSG darbībā, kas varētu veikt RSG dalībnieku apmācības, izstrādāt metodiskos materiālus, kā arī veicināt pieredzes un labo prakšu apmaiņu.

3.2. Cilvēku tirdzniecības upuru atpakaļatgriešana un pirmā palīdzība

Pašlaik, kad Latvija ir galvenokārt cilvēku tirdzniecības upuru izcelsmes valsts, cietušās personas bieži atrodas ārvalstīs, reizēm bez iztikas līdzekļiem un personas dokumentiem, tāpēc pirmais solis, lai cietušais varētu saņemt palīdzību un rehabilitāciju, ir upura nogādāšana dzimtenē (atpakaļatgriešana). Šī ir viena no lielākajām un neatrisinātākajām problēmām Latvijā, jo vēl joprojām nav juridiski sakārtota cilvēku tirdzniecības upuru atpakaļatgriešanas shēma un tās finansēšana.

Pašlaik atpakaļatgriešanas procesā ir iesaistītas Latvijas un ārvalstu tiesībsargāšanas iestādes, Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārvalstīs un Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas birojs. Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības gadījumos, ja persona ārvalstīs cietusi no cilvēku tirdzniecības, var izsniegt ceļošanas dokumentus, palīdzēt sazināties ar radniekiem vai draugiem, kas var sniegt finansiālu palīdzību, nodrošināt nepieciešamo naudas līdzekļu pārsūtīšanu ar Konsulārā departamenta starpniecību, kā arī iesaistīties jautājuma koordinēšanā par personas aizsardzības nodrošināšanu un iespējamo atgriešanos Latvijā. Tomēr vienīgā organizācija, kas šobrīd organizē personas fizisko atgriešanos un sedz atpakaļatgriešanas izdevumus (ceļošanas izdevumus u.c.), ir IOM Rīgas birojs, kas šo aktivitāti finansē no dažādu projektu līdzekļiem. Gadījumā, ja dažādu iemeslu dēļ IOM vairs nevarētu finansēt atpakaļatgriešanu, Latvijai rastos ievērojamas grūtības palīdzēt ārvalstīs cietušajiem Latvijai iedzīvotājiem nokļūt mājās.

Jāņem vērā, ka, paaugstinoties dzīves līmenim, paredzams, ka Latvija kļūs arī par cilvēku tirdzniecības tranzīta un mērķa valsti, kā rezultātā būs nepieciešams sniegt palīdzību

un tai skaitā arī nogādāt dzimtenē cietušos no citām valstīm. Pasaules praksē mērķa valstu atbildīgās institūcijas pirms personas atgriešanas dzimtenē veic sociālās un drošības situācijas izpēti un vajadzības gadījumā sniedz cietušajiem nepieciešamo palīdzību uz vietas (piemēram, mājokļa un iztikas līdzekļu pirmajam laikam nodrošināšana, apdraudējuma novēršana, sadarboties ar vietējām tiesībsardzības institūcijām u.c.).

Neatrisināts šobrīd ir arī jautājums par upura izmitināšanu uzreiz pēc atgriešanās dzimtenē, jo vairumā gadījumu cietušajiem nav savas dzīvesvietas vai arī viņi dažādu iemeslu dēļ nevar vai nevēlas tajā atgriezties. Šādiem gadījumiem ārvalstu praksē tiek izmantotas „drošās pajumtes” vietas, kurās cietušie var saņemt pirmo sociālo, psiholoģisko un medicīnisko palīdzību un uzturēties līdz brīdim, kad tiek atrisināts jautājums par valsts apmaksāto rehabilitācijas pakalpojumu piešķiršanu. „Drošās pajumtes” vietas vairumā gadījumu uztur valsts vai arī NVO par valsts piešķirtiem līdzekļiem.

Ņemot vērā, ka atpakaļatgriešanas procesā var būt iesaistītas vairākas vietējās un ārvalstu institūcijas un organizācijas, visefektīvāk to varētu organizēt, nododot koordinācijas funkciju vienas atbildīgās institūcijas pārziņā, kurai šīs funkcijas veikšanai tiktu novirzīts attiecīgs valsts finansējums. Šo lomu varētu uzņemt jau iepriekš pieminētā aģentūra, kura vienlaikus varētu uzturēt arī „drošo pajumti”. Atgriešanas procesa koordinēšanas koncentrēšana vienā specializētā institūcijā veicinātu tā efektivitāti, savukārt valsts piešķirts finansējums – ilglaicību un stabilitāti. Vienlaikus tiktu panākts, ka darbā ar upuri jau sākotnēji iesaistītos tieši cilvēku tirdzniecības jomā izglītoti speciālisti, līdz ar to netiktu novilcināta rehabilitācijas procesa uzsākšana vai pārtraukts ārvalstī uzsāktais rehabilitācijas process.

3.3. Cilvēku tirdzniecības upuru identificēšana

Saskaņā ar Latvijas tiesisko regulējumu, valsts apmaksātos rehabilitācijas pakalpojumus var saņemt tikai noteiktā kārtībā identificēti cilvēku tirdzniecībā cietušie. Identificēšanu var veikt:

- tiesībsargājošās iestādes Latvijā, izdodot lēmumu, ka persona atzīta par cietušo kriminālprocesā, kas ierosināts saistībā ar cilvēku tirdzniecību;
- izmantojot ārzemju tiesībsargājošās iestādes izdotu izziņu, ka persona šajā valstī ir atzīta par cietušo nodarījumā „cilvēku tirdzniecība”;
- sociālo pakalpojumu sniedzējs, izveidojot un sasaucot komisiju, kuras sastāvā ir sociālais darbinieks, psihologs, jurists, ārstniecības persona, Valsts policijas amatpersonas un nepieciešamības gadījumā citi speciālisti (turpmāk – identifikācijas komisija). Komisija identificēšanu veic, balstoties uz kritērijiem, kas noteikti attiecīgos Ministru Kabineta noteikumos (6. pielikums)²⁷.

Valsts apmaksāto rehabilitācijas pakalpojumu iespēja un cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas kārtība Latvijā ieviesta kopš 2006. gada, bet kopš 2007. gada identifikāciju var veikt arī sociālo pakalpojumu sniedzējs. Valsts apmaksātos pakalpojumus 2006. gadā saņēma tikai 6 cietušās personas plānoto 14 vietā. Tai pat laikā nevalstiskās un starptautiskās organizācijas no saviem līdzekļiem 2006. gadā sniedza palīdzību 13 cietušajiem. Arī 2007. gada sākuma tendences liecina, ka līdz valsts apmaksāto pakalpojumu saņemšanai nonāk tikai ļoti neliela daļa faktisko cietušo.

²⁷ MK 2006. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 889 “Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri”, Latvijas Vēstnesis, Nr.189 (3347), 25.11.2005.

Tas norāda, ka kārtība, kādā cietušie tiek identificēti un iegūst tiesības saņemt valsts apmaksātos pakalpojumus, ir nepietiekami efektīva un būtu nepieciešams analizēt, kāpēc šāda situācija ir izveidojusies.

3.3.1. Problēmas cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanā

Neilgajā piemērošanas praksē ir izkristalizējušās vairākas problēmas identifikācijas procesā:

- atpazītie upuri ne vienmēr tiek novirzīti identifikācijai (sk. 3.2. apakšnodaļu);
- tiesībsardzības iestāžu identificētie upuri ne vienmēr tiek novirzīti valsts apmaksāto pakalpojumu saņemšanai;
- upuri, kurus tiesībsardzības iestādes nevar identificēt (piemēram, ja persona nepiekrīt kļūt par cietušo kriminālprocesā), ne vienmēr tiek novirzīti identifikācijai pie sociālo pakalpojumu sniedzēja;
- sociālo pakalpojumu sniedzēja identificētie upuri ne vienmēr tiek motivēti sadarbībai ar tiesībsardzības iestādēm, līdz ar to netiek atzīti par cietušajiem kriminālprocesā un nevar saņemt procesuālo aizsardzību un izmantot citas cietušā kriminālprocesuālās tiesības;
- sadrumstalots identifikācijas process pie sociālo pakalpojumu sniedzēja.

Lai gan pasaules praksē liela daļa cilvēku tirdzniecībā cietušo sociālo rehabilitētāju rokās nonāk tieši caur policiju (piemēram, Grieķijā 70%)²⁸, Latvijas situācija ievērojami atšķiras. Bieži cilvēku tirdzniecības upuri dažādu iemeslu dēļ nelabprāt sadarbojas ar policiju, jo:

- baidās, ka tuvinieki, draugi un kaimiņi uzzinās par notikušo, kas ir īpaši svarīgs iemesls cilvēku tirdzniecības seksuāliem mērķiem gadījumos, ja upuris nāk no laukiem un mazpilsētām;
- vervētāji ir iebaidījuši vai pat piedraudējuši izrēķināties, tai skaitā ar bērniem vai citiem ģimenes locekļiem;
- neuzticas tiesībsardzības iestādēm.

Gadījumos, ja cietušais nesadarbojas ar tiesībsardzības iestādēm, neidentificē pats sevi par cietušo vai nepietiekami pārzina savas tiesības, tiesībsardzības iestādes tam nevar piešķirt cietušā statusu, jo par cietušo personu kriminālprocesā var atzīt tikai ar pašas personas vai tās likumiskā pārstāvja piekrišanu. Līdz ar to persona netiek identificēta un nevar saņemt valsts apmaksātos rehabilitācijas pakalpojumus. Svarīgi, lai šādās situācijās persona tomēr tiktu novirzīta valsts apmaksāto pakalpojumu sniedzējam, kurš, iespējams, varēs personu identificēt par cilvēku tirdzniecības upuri attiecīgajos Ministru kabineta noteikumos paredzētajā kārtībā.

Savukārt gadījumos, kad persona cietusi no cilvēku tirdzniecības ārvalstīs, grūtības to identificēt rada vienotas izpratnes trūkums par cilvēku tirdzniecību kopumā. Prakse liecina, ka Eiropas valstis nelabprāt par upuri atzīst, piemēram, personu, kura labprātīgi piekritusi darbam prostitūcijā un pret kuru vēlāk vērsta cilvēku tirdzniecībai raksturīgā vardarbība un citi cilvēku tiesību pārkāpumi. Atsevišķās Eiropas Savienības valstīs cilvēku tirdzniecības jēdziens vispār nav definēts, savukārt citās seksuālo pakalpojumu sniegšana, kas ir viens no biežākajiem cilvēku tirdzniecības iemesliem, ir legāla. Eiropas Savienības konvenciju pret cilvēku

²⁸ Pēc Starptautiskās Migrācijas organizācijas Atēnu biroja datiem.

tirdzniecību²⁹ parakstījušas 29 ES dalībvalstis un kandidātvalstis, bet ratificējušas tikai 10 valstis, tostarp 8 dalībvalstis.³⁰ Tāpēc pastāv risks, ka persona, kura faktiski ir cietusi cilvēku tirdzniecībā, ārvalsts tiesībaizsardzības iestādē tomēr nesaņem dokumentu, kas to apliecina. Arī šajos gadījumos būtu svarīgi nodrošināt, lai persona tomēr tiktu identificēta kā cilvēku tirdzniecības upuris un varētu saņemt palīdzību.

Savukārt gadījumos, kad persona ārvalstī ir saņēmusi apliecināto dokumentu, izmantošanai Latvijā to nepieciešams iztulkot un notariāli apstiprināt, taču visbiežāk cietušajai personai nav līdzekļu, bet rehabilitācijas process vēl nav sācies, lai pakalpojumu sniedzējs to varētu palīdzēt apmaksāt.

Positīvi vērtējamās 2006. gadā veiktās izmaiņas Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas dod iespēju cilvēku tirdzniecības upuru identifikāciju veikt arī valsts apmaksāto sociālo pakalpojumu sniedzējam. Tā ir radīta iespēja nodrošināt valsts apmaksāto palīdzību arī tiem cietušajiem, kas dažādu iemeslu dēļ nevēlas sadarboties ar tiesībaizsardzības iestādēm. Tomēr jāatzīst, ka tiesiskais regulējums nav pietiekami pilnīgs un rada problēmas piemērošanā.

Pašreiz tas paredz, ka katrs valsts apmaksāto pakalpojumu sniedzējs pats organizē identifikācijas komisiju, izstrādā tās nolikumu un veic identifikāciju. Valstī nav izstrādāta vienota identifikācijas komisijas darbības kārtība un lēmumu pieņemšanas procedūra. Lai gan 2006. un 2007. gadā valsts apmaksātos pakalpojumus sniedza tikai viena nevalstiskā institūcija – Resursu centrs sievietēm „Marta”, nav izslēgts, ka pakalpojumus sniedz vairākas nevalstiskās organizācijas vai komercuzņēmumi. Šādos apstākļos pastāv iespēja, ka atšķiras komisijā iekļauto speciālistu profesionālais līmenis, kā rezultātā dažādas komisijas var dažādi vērtēt vienādu apstākļu, situācijas vai cietušā personību, un pastāv atšķirīgas identifikācijas kritēriju interpretācijas risks. Tā kā nav noteikta vienota lēmumu pieņemšanas procedūra, nav skaidrības, kā rīkoties gadījumos, ja komisijas locekļu viedoklis atšķiras.

Tāpat spēkā esošie normatīvie akti neparedz identifikācijas komisijas locekļiem samaksu par darbu komisijā, līdz ar to sociālo pakalpojumu sniedzējam var rasties grūtības piesaistīt citu institūciju pārstāvjus (policistus) un speciālistus (mediķus, juristus). Savukārt, ja identifikāciju veic pakalpojuma sniedzēja nodarbinātie speciālisti, var rasties interešu konflikta situācija un nepietiekami objektīva vērtējuma risks. Situācijā, kad darbojas daudzas identifikācijas komisijas, kas piesaista dažādus speciālistus, var rasties arī grūtības nodrošināt konfidencialitāti.

Svarīgi arī, lai cilvēku tirdzniecības upura identificēšana noritētu bez sekundāras upura traumēšanas. Šī darba veikšanai nepieciešami īpaši izglītoti profesionāļi cilvēku tirdzniecības jautājumos, kas spētu gan profesionāli izvērtēt cietušo, radot pēc iespējas mazāku sekundāro traumu, gan novērtēt iespējamās klienta manipulācijas.

3.3.2. Cilvēku tirdzniecības upuru identifikācijas modelis

Lai veidotu vienādu pieeju un kārtību cietušo personu identifikācijā, nodrošinātu cietušā aizsardzību un vērtējuma objektivitāti, iespējami divi risinājumi:

- 1) paredzēt, ka sociālo pakalpojumu sniedzēja veidotajās identifikācijas komisijās var piedalīties tikai īpaši apmācīti speciālisti, kas saņēmuši attiecīgu sertifikātu, līdzīgi kā vardarbībā cietušo bērnu identifikācijā³¹; komisijas darbojas pēc vienota

²⁹ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, CETS No.: 197

³⁰ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/CrecheSig.asp?NT=197&CM=8&DF=6/4/2007&CL=ENG> (Resurss apskatīts 2007. gada 4. jūnijā)

³¹ Ministru Kabineta 2005. gada 27. septembra noteikumi Nr.729 „Par speciālu zināšanu apguves kārtību bērnu tiesību aizsardzības jomā un šo zināšanu saturu”, Latvijas Vēstnesis, 157 (3315), 04.10.2005.

paraugolikuma, ko izstrādā Labklājības ministrija un kas nosaka komisijas darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas procedūru; paredzēt, ka samaksa par speciālistu darbu komisijā ietilpst valsts apmaksāto pakalpojumu klāstā;

- 2) izveidot vienu valsts līmeņa identifikācijas komisiju, kurā strādā sertificēti speciālisti un attiecīgā pakalpojumu sniedzēja pārstāvji, kuru darbu apmaksā no valsts budžeta.

Abos iespējamajos risinājuma variantos saskatāma nepieciešamība pēc vienotas koordinējošas institūcijas, kuras funkciju varētu uzņemties aģentūra. Pirmajā variantā aģentūras loma būtu apmācīt speciālistus un izsniegt viņiem attiecīgos sertifikātus. Tomēr prasība pēc sertificētiem speciālistiem var samazināt to nevalstisko organizāciju vai citu institūciju loku, kas piesakās valsts apmaksāto pakalpojumu sniegšanai. Tāpat, saglabājot sadrumstalotu identifikācijas shēmu, var rasties grūtības kontrolēt komisiju pieņemto lēmumu pamatotību, nodrošināt vienveidību un objektivitāti identifikācijas kritēriju piemērošanā un apstākļu izvērtēšanā, saglabāt konfidencialitāti u. tml.

Ja identifikāciju veiktu viena īpaši izveidota komisija, būtu iespējams nodrošināt, ka tajā darbojas kompetenti, augsta līmeņa speciālisti, kas īpaši sagatavoti šim darbam. Tā kā šie speciālisti iepriekš nebūtu saskārušies ar cietušo personu, to vērtējumu neietekmētu personiskie iespaidi. Komisijas sekretariāta funkcijas nodrošinātu aģentūra, kas arī rūpētos, lai pēc identifikācijas cietusī persona tiktu novirzīta valsts apmaksāto pakalpojumu sniedzējam vai arī citiem pakalpojumu sniedzējiem gadījumā, ja jau sākotnēji būtu skaidrs, ka persona nav cietusi cilvēku tirdzniecībā vai komisija atzītu, ka persona neatbilst cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem. Tāpat aģentūras uzdevums būtu nodrošināt konfidencialitāti.

Īstenojot otro variantu, jādombā risinājumi, kā samazināt upura sekundāro traumatizāciju, kas saistīta ar savas pieredzes atkārtotu pārstāstīšanu. To varētu īstenot, pieaicinot darbam komisijā konkrētā cietušā rehabilitētāju vai arī izstrādājot noteiktu dokumentāciju, kas atspoguļotu iegūto informāciju.

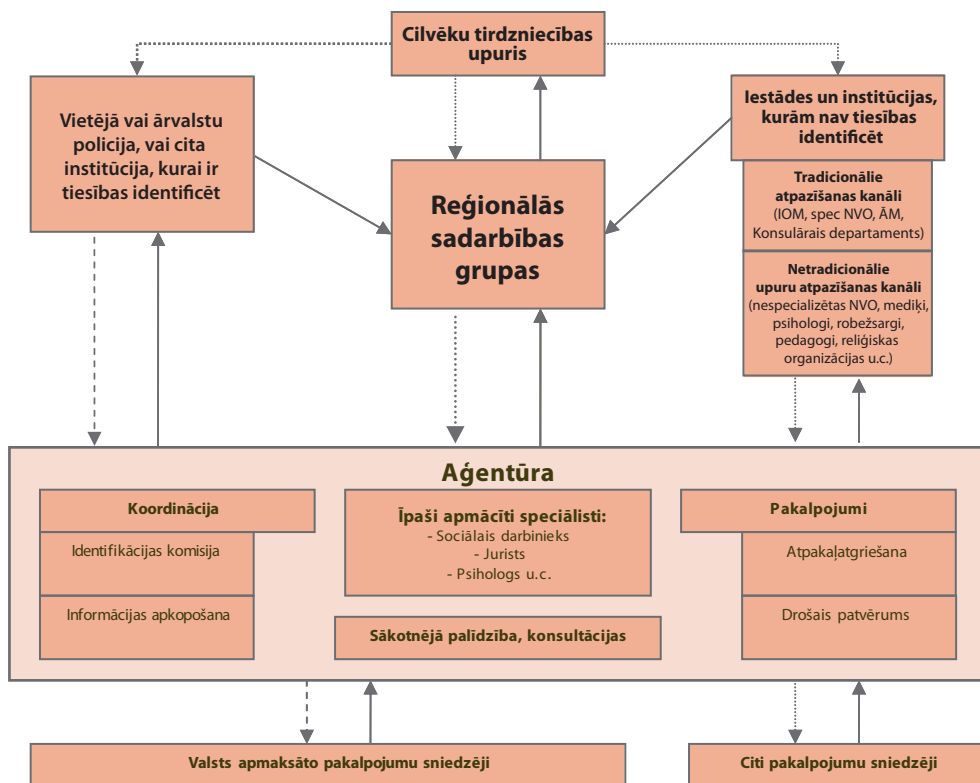
Vienotas koordinējošas institūcijas (aģentūras) iesaistīšana identifikācijas procesā varētu palīdzēt risināt arī citas augstāk minētās problēmas. Paredzot ciešu aģentūras sadarbību ar tiesībsardzības iestādēm, varētu nodrošināt, ka policijas identificētie cietušie tiek novirzīti valsts apmaksāto rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai vai arī identificēti gadījumos, kad policija tos nevar atzīt par cietušajiem kriminālprocesā.

Ja aģentūras funkcijās ietilptu atpakaļatgriešanas funkcija, par ko runāts 3.2. apakšnodaļā, tiktu nodrošināta arī ārvalstīs cietušo personu identifikācija vai ārvalstīs identificēto cietušo novirzīšana valsts apmaksāto pakalpojumu saņemšanai.

Tāpat aģentūra, sadarbojoties ar RSG, varētu sniegt nepieciešamo atbalstu un palīdzību cietušajiem laikā, kamēr notiek identifikācijas process.

4. attēlā attēlota aģentūras loma atpazīšanas un identifikācijas procesā.

Aģentūras loma cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā un identifikācijā

.....▶ Neidentificēts upuris

---▶ Identificēts upuris

—▶ Informācija

4. nodaļa

Cilvēku tirdzniecības
upuru rehabilitācija
un reintegrācija

Sociālās rehabilitācijas mērķis ir novērst vai mazināt cilvēku tirdzniecības izraisītās negatīvās sekas personas dzīvē un reintegrēt to sabiedrībā. Sociālās rehabilitācijas process var tikt uzsākts ne tikai Latvijā, bet arī mērķa valstī. Sociālo pakalpojuma sniedzējam ir svarīgi apzināt un izvērtēt tos pakalpojumus, ko potenciālais cilvēku tirdzniecības upuris ir saņēmis, pirms nokļūst Latvijā, kā arī uzturēt sadarbību ar pakalpojuma sniedzējiem ārvalstīs, saskaņot rehabilitācijas mērķus, izprast klienta vajadzības.

4.1. Normatīvais regulējums

Cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijas tiesisko bāzi nosaka 2004. gada 17. jūnijā veiktie grozījumi "Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā"³² (spēkā no 2003. gada 1. janvāra, 5. pielikums), ar kuriem noteikts, ka valsts nodrošina cilvēku tirdzniecības upuru sociālo rehabilitāciju. Papildinot likuma pantu ar konkrēti izdalītu mērķa grupu – cilvēku tirdzniecības upuris - tiek atvieglota gan pakalpojumu sniedzēju profesionālā darbība, gan cietušo likumīgās tiesības.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3.pants

"Tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību ir Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju".

2005. gada 15. janvārī stājās spēkā Ministru Kabineta noteikumi Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām"³³, ar kuriem cilvēku tirdzniecības upuri iekļauti to personu lokā, kas atbilst sociāli mazaizsargāto personu grupas statusam.

Rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 889 "Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri", kuri stājās spēkā ar 2007. gada 1. janvāri (6. pielikums)³⁴. Noteikumi paredz gadījumus, kad nepieciešams sniegt sociālo rehabilitāciju, personas iespējas saņemt sociālos pakalpojumus, kā arī nosaka minimālās prasības pakalpojumu sniedzējiem. Noteikumi paredz noteiktu pakalpojumu kopumu, kurus nodrošina pakalpojumu sniedzējs atkarībā no personas vajadzībām. Noteikumi nosaka kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuris saņem pakalpojumus, un gadījumus, kad pakalpojumu sniegšana tiek pārtraukta.

Pakalpojumu nodrošināšanu organizē un valsts piešķirto finansējumu administrē Labklājības ministrijas padotības iestāde - Sociālo pakalpojumu pārvalde. Rehabilitācijas procesā piedāvātos pakalpojumus nosaka pakalpojumu (rehabilitācijas) sniedzējs.

2005. gada nogalē Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes izsludinātajā konkursā "Par tiesībām 2006. gadā sniegt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem" ir pieņemts lēmums slēgt līgumu ar Resursu centru sievietēm "Marta".

---

³² Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, Latvijas Vēstnesis, Nr. 101 (3049) 29.06.2004

³³ MK noteikumi Nr. 32 „Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām”, Latvijas Vēstnesis, Nr.8 (3166) 14.01.2005

³⁴ MK 2006.gada 31.oktobra noteikumi Nr. 889 "Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri", Latvijas Vēstnesis, Nr.189 (3347), 25.11.2005.

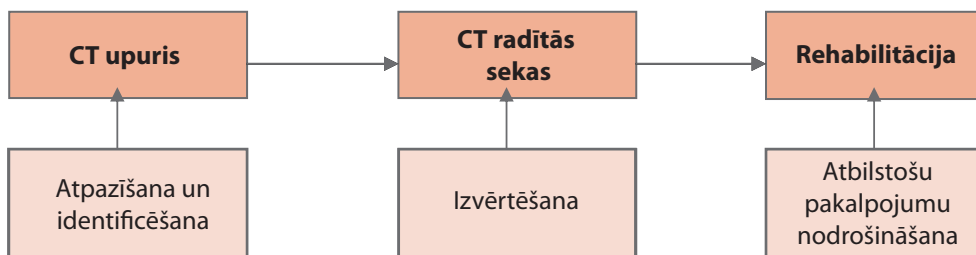
4.2. Cilvēku tirdzniecības upuru vispārīgā rehabilitācijas shēma

Nodrošinot sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem, svarīgi ievērot holistisku³⁵ pieeju rehabilitācijas satura plānošanā. Tas nozīmē - nodrošināt tādu pasākumu kompleksu, kas varētu palīdzēt cilvēku tirdzniecības upurim atgūt vai iegūt no jauna maksimālu fizisko, garīgo, profesionālo, sociālo un ekonomisko pilnvērtību, kas savukārt ir pamats, lai nodrošinātu personības resursiem atbilstošu sociālās funkcionēšanas līmeni un veiksmīgu reintegrāciju sabiedrībā.

5.attēls parāda trīs būtiskus etapus cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijas procesā, kas ir nesaraujami saistīti, lai rehabilitācijas pakalpojums būtu pēc iespējas efektīvs un cilvēku tirdzniecības upura vajadzībām atbilstošs.

5. attēls

Cilvēku tirdzniecības upuru vispārējā rehabilitācijas shēma

Vispārējā rehabilitācijas shēma norāda uz trīs būtiskiem elementiem, kas nepieciešami, lai nodrošinātu efektīvu palīdzību cietušajam:

- iesaistītajiem speciālistiem (institūcijām) jābūt pietiekami ziņošiem upura atpazīšanā un identificēšanā;
- nepieciešams maksimāli precīzi izvērtēt cilvēku tirdzniecības upura vajadzības, pie tam izvērtēšanas procesā ievērojot holistiskās pieejas pamatprincipus;
- nepieciešams piedāvāt upura vajadzībām atbilstošu, mērķtiecīgu un izvērtējamu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu starpdisciplinārā speciālistu komandā.

³⁵ Holisms – filozofisks uzskats, ka daļa pakārtota veselajam un parādību nevar izziņāt, analizējot tās sastāvdaļas; secinājumus par parādībām var izdarīt tikai kā par vienotiem veselumiem. Holistiskā pieeja vienmēr paredz saglabāt veselumu, vienotības veidošanu kā īpašu darbību, piemēram, personas kā veseluma attīstību, zināšanu un prasmju kompleksu veidošanu un vērtēšanu, tās mākslīgi neatdalot vienu no otras.

4.3. Upura vajadzības - pamats sociālās rehabilitācijas satura noteikšanai

Cilvēku tirdzniecība atstāj nozīmīgas negatīvas sekas uz visām cilvēka dzīves sfērām. Pavisam var izdalīt trīs veidu sekas: garīgās un fiziskās veselības, kā arī sociālās sistēmas sekas.

Cilvēku tirdzniecības radītās sekas

Garīgajā veselībā

Bailes Kauns Šoks Dusmas uz sevi vai citiem Dezorientācija Vainas izjūta Nomāktība Trauksme Miega traucējumi Ēšanas traucējumi Suicidālas domas un darbības Disociācijas Uzmācīgas atmiņas Notikušā noliegšana Saskarsmes un attiecību grūtības, izolēšanās no sociāliem kontaktiem Drošības sajūtas zudums Bezspēcības, bezpalīdzības sajūta Grūtības uzticēties

Fiziskajā veselībā

Fiziskās traumas Ginekoloģiskas saslimšanas Infekcijas slimības: STS, HIV/AIDS, hepatīti Grūtniecība Atkarības Somatisko saslimšanu saasinājumi Seksuālo funkciju traucējumi

Sociālajā sistēmā

Drošības apdraudējums Pastāvīgas dzīvesvietas trūkums Dokumentu trūkums Materiālo līdzekļu trūkums Nodarbinātības grūtības Izglītības apguves grūtības Sociālo prasmju trūkums Informācijas trūkums par tiesībām un iespējām Atbalsta sistēmas trūkums Atbalsta trūkums izmeklēšanas un tiesvedības laikā

Lai palīdzētu atjaunot cilvēku tirdzniecības upuru sociālās funkcionēšanas spējas un novērstu atkārtotas cilvēku tirdzniecības risku, ir nepieciešama profesionāla, intensīva un kompleksa palīdzība.

Cilvēku tirdzniecības dažādās formas nosaka to, ka cietušo personu loks var būt ļoti plašs, ietverot abu dzimumu cilvēkus no dažādiem sabiedrības slāņiem, ar dažādu pagātņi un pieredzi, līdz ar to nepieciešamā palīdzība ir ļoti dažāda, jo daudzveidīgs ir uzrādīto problēmu un grūtību loks. Parasti, cilvēkam atgriežoties mītnes zemē, primārās vajadzības, kuru dēļ cilvēks ir devies peļņā, nav mazinājušās, gluži otrādi, ir pievienojušās virkne citu sociālu problēmu, kas arvien pastiprina emocionālo spriedzi, veicinot psiholoģisko traumu un līdz ar to prasa komplicētu sociālās rehabilitācijas pieeju un zinošus speciālistus.

Cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācija ir ilgtermiņa process, tādēļ sadarbības gaitā vairākkārt nākas pārskatīt cietušā vajadzības, nodrošināmos pakalpojumus un sadarbības organizēšanu, lai palīdzība būtu efektīva. Rehabilitācijas periodā vienas vajadzības var izzust, bet rasties citas. Tāpēc būtiski, lai cietušajam sniegtais sociālās rehabilitācijas pakalpojums būtu multidisciplinārs, elastīgs un ilgstošs.

Cilvēku tirdzniecības upura vajadzības

- *fiziskā drošība;*
  - *izmitināšana un pastāvīga dzīvesvieta;*
  - *personas dokumentu atjaunošana vai neesošo dokumentu izgatavošana;*
  - *medicīniskā palīdzība;*
  - *psiholoģiskā palīdzība;*
  - *materiālā palīdzība;*
  - *atbalsts kriminālprocesa un tiesvedības laikā;*
  - *informācija par tiesībām un iespējām;*
  - *atbalsts izglītības apgūvē;*
  - *atbalsts nodarbinātības jautājumu risināšanā:*
    - *atbalsts profesionālās kvalifikācijas ieguvē vai celšanā,*
    - *atbalsts valsts valodas apgūvē,*
    - *atbalsts darba meklējumos un darba attiecību veidošanā;*
  - *atbalsts sociālo prasmju apgūvē;*
  - *psihosociālais atbalsts upura tuviniekiem;*
  - *citas vecumam, dzimumam un individuālajai situācijai atbilstošās vajadzības.*
-
-

4.4. Sociālās rehabilitācijas resursi un darbības modelis

Latvijā cilvēku tirdzniecības upuri var saņemt gan valsts finansētus rehabilitācijas pakalpojumus, kuru iegūšanai ir stingri reglamentēti nosacījumi un kurus var saņemt līdz sešiem mēnešiem, gan arī dažādu projektu finansētus rehabilitācijas pakalpojumus, kuru termiņš nav ierobežots un var tikt noteikts, ņemot vērā upuru vajadzības, individuālo situāciju un rehabilitācijas dinamiku.

Atbalsta pakalpojumi cilvēku tirdzniecības upuriem, tāpat kā citām mazaizsargātām iedzīvotāju grupām, pieejami dažādās nevalstiskajās organizācijās un pašvaldību sociālajos dienestos. Tomēr liela daļa valsts un pašvaldības bezmaksas pakalpojumu ir pieejami tikai tad, ja personai ir maznodrošinātas vai trūcīgas personas statuss. Ja cilvēku tirdzniecības upura ienākumi kādā brīdī pārsniedz šim statusam pieļaujamos, pieeja šiem pakalpojumiem ir liegta.

5. tabulā strukturētas cilvēku tirdzniecības upuru vajadzības un ieskicētas būtiskākās problēmas efektīvai pakalpojumu sniegšanai.

5. tabula

Ierobežojumi cilvēku tirdzniecības upura vajadzību nodrošināšanai

Vajadzības	Problēmas
Drošs patvērums (pajumte, mājoklis)	<ul style="list-style-type: none"> • Nav speciālas patversmes cilvēku tirdzniecībā cietušajiem. Pašvaldību patversmes nevar sniegt cietušajam pietiekamu emocionālu un fizisku drošību un aizsardzību no cilvēku tirgotājiem. • Valsts apmaksāto pakalpojumu nolikums paredz, ka klientam rehabilitācijas programmas ietvaros jāuzturas pakalpojuma sniedzēja nodrošinātajās dzīvojamajās telpās. Svarīgi cilvēku tirdzniecības upurim nodrošināt drošu patvērumu, nevis ilgstošu

Vajadzības	Problēmas
	<p>pagaidu dzīvesvietu, jo veiksmīgai reintegrācijai ir nepieciešama pastāvīga dzīves vieta. Ilgstoša klienta pamatvajadzību nodrošināšana no valsts mazina klienta motivāciju līdzdarboties savu sociālo problēmu risināšanā, tādējādi nelietderīgi tiek izmantoti valsts līdzekļi un tāda veida rehabilitācijas formāts ir pret valsts un klienta – cilvēku tirdzniecības upura interesēm.</p>
Fiziskās drošība	<ul style="list-style-type: none"> • Speciālo procesuālo aizsardzību var piemērot tikai kriminālprocesa ietvaros, bet ne visi cietušie vēlas sadarboties ar tiesībsardzības iestādēm. Bieži tiesvedība notiek ārzemēs, bet draudi tiek izteikti Latvijā. • Liecinieku aizsardzības programmu var piemērot tikai tajā gadījumā, kad ir pamatoti draudi cietušajam, lieciniekam kriminālprocesā, un tikai smagos noziegumos. Piemēram, iesaistīšana prostitūcijā netiek kvalificēts kā smags vai īpaši smags noziegums. • Programmas piemērošanas izmaksas ir augstas, un Latvijā ir vērojama tendence izvairīties no tās piemērošanas. • Lēmumu pieņem prokuratūra un no pakalpojuma sniedzēja nav atkarīgs, vai upurim piemēros vai nepiemēros programmu liecinieku aizsardzībai.
Fiziskās veselības aprūpe	<ul style="list-style-type: none"> • Daudzi pakalpojumi ir pieejami tikai par maksu. Sociālais dienests var izsniegt personai izziņu, kas dod tiesības saņemt valsts garantētos bezmaksas medicīnas pakalpojumus, tikai tad, ja persona atzīta par trūcīgu. Taču ne vienmēr cilvēku tirdzniecības upuris atbilst trūcīgas personas kritērijiem. • Ārstniecības likums paredz, ka ārvalstnieki un bezvalstnieki, kuru pasē nav personas koda un kuri nav reģistrēti ledzīvotāju reģistrā, bet legāli uzturas Latvijā, medicīnisko palīdzību var saņemt tikai par maksu. Līdz ar to grūtības saņemt medicīnisko palīdzību varētu rasties cilvēku tirdzniecības upuriem, kuri Latvijas teritorijā kā mērķa valsti nokļuvuši nelegāli. • Ārstniecības personas nav pietiekami izglītotas par cilvēku tirdzniecībā cietušo specifiskajām vajadzībām.
Garīgās veselības aprūpe	<ul style="list-style-type: none"> • Daudzi pakalpojumi ir pieejami tikai par maksu. • Valsts vai pašvaldību apmaksātajos pakalpojumos paredzēts ierobežots konsultāciju skaits (piemēram, sociālajos dienestos, valsts programmā vardarbībā cietušām sievietēm). • Speciālistiem nav specifiskas zināšanas vai trūkst pieredzes par darbu ar cilvēku tirdzniecības gadījumu.
Materiāls atbalsts, iztikas līdzekļi	<ul style="list-style-type: none"> • Valsts apmaksātās sociālās rehabilitācijas ietvaros nav paredzēti iztikas līdzekļi, materiāls atbalsts naudas izteiksmē un finansu līdzekļi medikamentu iegādei. Pakalpojumu saņēmējs tiek nodrošināts ar pārtiku un pirmās nepieciešamības precēm.
Juridiskā palīdzība	<ul style="list-style-type: none"> • Ierobežotas iespējas saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību un sarežģīta tās pieprasīšanas kārtība.
Dokumentu atjaunošana	<ul style="list-style-type: none"> • Ja cilvēku tirdzniecības upurim pase ir atņemta ārzemēs, ir daudzas neskaidrības un grūtības, lai atjaunotu pasi Latvijā bez soda naudas maksāšanas.
Psihosociālā palīdzība	<ul style="list-style-type: none"> • Nav iedibināts mehānisms, kā cietušās personas novirzīt valsts apmaksāto rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai.

	<ul style="list-style-type: none"> • Viena no valsts apmaksātās rehabilitācijas prasībām ir sniegt piedāvātā pakalpojuma satura aprakstu vienai personai vienā dienā. Ņemot vērā, ka pakalpojums tiek veidots atbilstoši klienta individuālajām vajadzībām, sociālajai situācijai un rehabilitācijas dinamikai, šādu aprakstu izveidot ir sarežģīti un tas izslēdz iespēju klientam – pieaugušajam aktīvi piedalīties rehabilitācijas plāna izstrādē un uzņemties atbildību un iniciatīvu par savas dzīves kvalitātes būtisku uzlabojumu. • Valsts apmaksātos pakalpojumus var saņemt tikai līdz 6 mēnešiem. Nav attīstīti psihosociālās palīdzības pakalpojumi cietušo tuviniekiem. • Sociālajos dienestos/pašvaldībās trūkst pietiekami izglītoti speciālisti darbam ar cilvēku tirdzniecībā cietušajiem.
Izglītība	<ul style="list-style-type: none"> • Nepieciešamība strādāt, lai nodrošinātu iztiku, apgrūtina cilvēku tirdzniecībā cietušo iespējas iegūt izglītību vispārējā kārtībā, tāpēc būtu nepieciešams veidot un attīstīt alternatīvas izglītības iegūšanas iespējas (tālmācība, studiju apli). • Nepieciešams attīstīt atbalsta pakalpojumus bērnu aprūpei (piemēram, auklīšu dienests, bērnu rotaļistabas). • Izglītības iestāžu darbinieki nav pietiekami izglītoti par cilvēku tirdzniecībā cietušo specifiskajām vajadzībām.
Nodarbinātība	<ul style="list-style-type: none"> • Nav iedibināts mehānisms cietušo novirzīšanai pieejamo nodarbinātības veicināšanas pakalpojumu saņemšanai. • Nepieciešams attīstīt tādu nodarbinātības veicināšanas pasākumus, kas ļauj vēlāk iegūt adekvāti apmaksātu darbu (piemēram, prakses firmas). • Nepieciešams attīstīt atbalsta pakalpojumus bērna aprūpei (auklīšu dienests, bērnu rotaļistabas).

Cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijas procesu nosacīti var iedalīt divās daļās: krīzes interence un alternatīva dzīves modeļa izveide. Tā kā cilvēku tirdzniecībai raksturīga komplicēta vardarbība un uzslāņots sociālu problēmu kopums, cilvēku tirdzniecībā cietušo rehabilitācija ir ilgstoša un komplicēta. Tāpēc jāatzīst, ka sešu mēnešu periods, kurā cietušais var saņemt valsts apmaksātus rehabilitācijas pakalpojumus, ir nepietiekams pilnīgai cilvēku tirdzniecības radīto seku novēršanai.

Tas nozīmē, ka pēc pusgadu ilgas valsts apmaksātās rehabilitācijas cietušajam turpmāk vai nu jāizmanto pašvaldību sociālo dienestu piedāvātie pakalpojumi un resursi, vai arī jāvēršas kādā no nevalstiskajām organizācijām, kas piedāvā palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem.

Tāpēc svarīgi, lai rehabilitācijas laikā notiktu intensīva sadarbība starp specializēto rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju un pašvaldību sociālajiem dienestiem un sociālajiem darbiniekiem, kas pārņems procesu pēc valsts apmaksātās rehabilitācijas beigām. Šī sadarbība var notikt divos veidos:

- ja upuris pie rehabilitācijas pakalpojuma nodrošinātāja saņem rehabilitāciju ambulatori un dzīvo savā dzīvesvietā, tad sadarbībā ar atbilstošo pašvaldības sociālās palīdzības un pakalpojumu nodrošinātāju iespējams nodrošināt upurim atbalstošāku pakalpojumu un palīdzības klāstu un veiksmīgāku speciālistu - atbalsta personu līdzdalību klienta sociālās situācijas uzlabošanā;
- sociālais dienests vai sociālais darbinieks sadarbojas ar rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju un kopīgi risina cilvēku tirdzniecības upura vajadzību nodrošināšanu.

Eksperti skeptiski vērtē sociālo dienestu speciālistu iesaistīšanos cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijā, un jau cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijas tiesiskās bāzes izstrādes laikā atzina, ka "(..) ir jādoma par veidu, kā padarīt gan personu, gan pakalpojumu pēc iespējas konfidencialāku, un tas bija viens no iemesliem, kādēļ mēs atteicāmies no sociālo dienestu idejas."³⁶ Jāatzīst arī, ka, lai gan tiesību akti paredz konkrētus pašvaldību sociālo dienestu pienākumus sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanā, taču reālās iespējas tos sniegt un saņemt nosaka katras pašvaldības finansiālais stāvoklis, pašvaldību administrācijas attieksme un izpratne par kopienas sociālajām problēmām un vēlēšanās tās risināt. Līdz ar to arī sociālo pakalpojumu sniegšana un saņemšana cilvēku tirdzniecības upuriem ir atšķirīga katrā pašvaldībā.

Tāpat jāmin, ka 2005. gadā 95 pašvaldībās (17,9% no visām pašvaldībām) vēl joprojām nebija sociālā dienesta vai štata sociālā darbinieka³⁷. Turklāt sociālo darbinieku skaits un štata vietu aizpildīšana vēl nenozīmē profesionālu, specifisku psihosociālās palīdzības sniegšanu cilvēku tirdzniecības upuriem.

Cilvēku tirdzniecības upura rehabilitāciju var nodrošināt gan ambulatori – dzīvojot savā dzīvesvietā un ierodoties uz speciālistu konsultācijām, gan stacionāri – uz laiku tiekot izmitinātam rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēja anonīmajā dzīvoklī. Anonīmais dzīvoklis tiek izmantots gadījumos, kad cilvēku tirdzniecības upurim nav pastāvīgas dzīvesvietas vai arī ja viņam ir nepieciešama intensīva speciālistu palīdzība, bet viņš dzīvo tālu no pakalpojumu sniedzēja, un viņam ir grūtības nokļūt uz speciālistu konsultācijām,

Īpašs speciālistu un institūciju loks piesaistāms rehabilitācijas un reintegrācijas nodrošināšanai, ja cilvēku tirdzniecības upurim ir bērni. Nereti šajos gadījumos nepieciešams atbalsts bērnu aprūpes nodrošināšanā.

Arī gadījumā, ja cietušais ir nepilngadīgais, viņam ir nepieciešams īpašs pakalpojumu loks. Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz, ka vardarbībā cietušu bērnu nevar atstāt bez pieaugušā vai speciālista klātbūtnes, tādēļ anonīmais dzīvoklis nav izmantojams darbā ar šo mērķgrupu. Tāpat arī nav ieteicams kopā izmitināt pieaugušos un nepilngadīgos upurus. Tā kā palīdzības sniegšanai ir noteikta specifika, nepilngadīgo rehabilitāciju būtu jāuzņemas kompetenti nepilngadīgo aprūpes centriem.

Paralēli rehabilitācijas un reintegrācijas procesam cilvēku tirdzniecības gadījumos nereti norit kriminālprocess un tiesvedība. Šis process upurim bieži ir ļoti smags, sarežģīts un traumatizējošs. Svarīgi nodrošināt, lai upuris saņemtu speciālistu atbalstu sadarbībai ar tiesībsargājošajām institūcijām visos kriminālprocesa posmos, sākot ar izmeklēšanu un beidzot ar tiesvedību gan Latvijā, gan ārzemēs. Tāpēc nepieciešama cieša sadarbība starp pakalpojumu sniedzēju un tiesībsargājošajām iestādēm.

---

³⁶ Cilvēku tirdzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums, Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2005). Nepublicēti materiāli, 28. lpp.

³⁷ Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes 2005.gada pārskats, Rīga, 2006, 38.lpp.

Palīdzība cilvēku tirdzniecības upurim kriminālprocesā

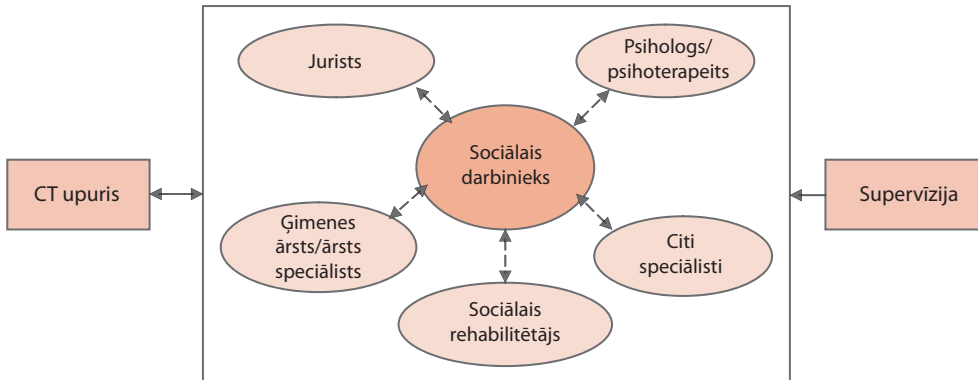
- cietušā konsultēšana lēmumu pieņemšanā;
  - starpniecība starp cietušo un tiesībsargājošo institūciju;
  - cietušā sagatavošana nopratināšanai;
  - cietušā pavadīšana;
  - speciālista – atbalsta personas klātbūtne nopratināšanā;
  - telpas nodrošināšana nopratināšanai;
  - cietušā pārstāvība;
  - nopratināšanas videoieraksta nodrošināšana;
  - speciālistu - ekspertu atzinumi par cietušā psiholoģisko un medicīnisko stāvokli, fizisko, morālo nodarījumu;
  - tiesvedības institūciju konsultēšana par cietušā sociālo situāciju, veselības stāvokli, psiholoģisko stāvokli, uzvedību u.c.;
  - drošas dzīvesvietas, materiālā un cita veida atbalsta nodrošināšana cietušā un tiesvedības institūciju sadarbības veicināšanai.
-
-

Būtisku lomu rehabilitācijas procesa nepārtrauktības nodrošināšanā varētu spēlēt reģionālās sadarbības grupas. Tā kā tās darbojas upura bijušās vai pašreizējās dzīves vai mītnes vietas tiešā tuvumā, RSG speciālistiem ir iespēja sniegt būtisku palīdzību rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējam upura vajadzību apzināšanā un nodrošināšanā. Tāpat RSG var iesaistīties rehabilitācijas procesa turpināšanā pēc valsts apmaksātās rehabilitācijas beigām.

4.5. Starpprofesionāļu komanda kā rehabilitācijas pakalpojumu nodrošinātājs

Tā kā cilvēku tirdzniecības upuru vajadzību klāsts ir ļoti komplekss un atšķirīgs atkarībā no sociālā gadījuma vēstures, viena no metodēm efektīva rehabilitācijas pakalpojuma sniegšanai ir konsultatīvais ekspertu starpprofesionāļu serviss (KESS), kas darbojas pēc komandas darba principa (6. attēls). Starpprofesionāļu komanda ir viens no centrālajiem cilvēku tirdzniecībā cietušās personas atbalsta sistēmas elementiem. Tās uzdevums ir mazināt papildtraumas iespējas klientam, kā arī sniegt kompleksu palīdzību un ātri reaģēt uz upura vajadzībām.

Rehabilitācijas procesā biežāk iesaistītie speciālisti (KESS)

KESS darbības principi paredz, ka rehabilitācijas procesa laikā cilvēku tirdzniecības upura gadījumu vada sociālais darbinieks, kurš, izvērtējot klienta vajadzības, piesaista nepieciešamos speciālistus. Komandai regulāri (reizi 2 nedēļās) notiek tikšanās un vienu reizi mēnesī ir nodrošināta komandas supervīzija, kā arī speciālistiem ir pieejama individuālā supervīzija.

4.6. KESS darbībā iesaistīto speciālistu kompetenču robežas

Sociālais darbinieks:

- noskaidro klienta problēmu loku;
- plāno nepieciešamo palīdzību, nosaka un piesaista nepieciešamos resursus;
- sniedz klientam sociālos pakalpojumus;
- informē un konsultē klientu par viņa tiesībām un iespējām;
- sadarbībā ar iesaistītajiem profesionāļiem un klientu izveido rehabilitācijas plānu;
- izveido individuālam gadījumam atbilstošu starpprofesionāļu komandas sastāvu un koordinē tās sadarbību un sociālā gadījuma risināšanas gaitu;
- koordinē klienta, speciālistu un institūciju savstarpējo sadarbību lokālā, nacionālā un starptautiskā līmenī;
- sniedz atbalstu kriminālprocesa laikā;
- sniedz atbalstu cietušā tuviniekiem;
- pārrauga finansiālo līdzekļu izlietojumu rehabilitācijas vajadzībām.

Psihologs/ Psihoterapeits:

- veic psiholoģisko izpēti;
- novērtē psiholoģisko stāvokli un iesaka piemērotāko palīdzības veidu;

- informē un izglīto komandu un citus iesaistītos speciālistus par psiholoģisko problēmu izcelsmi un ietekmi uz klienta dzīvi;
- veic psihoterapiju ar mērķi būtiski uzlabot klienta dzīves kvalitāti, pārstrādāt traumatisko pieredzi, veicināt klienta psiholoģisko veselību utt.;
- psihoterapijas mērķi saskaņo ar komandas speciālistu pasūtījumu un klienta vajadzībām.

Sociālais rehabilitētājs:

- ir upura atbalsta persona;
- piedalās rehabilitācijas plāna sastādīšanā un īstenošanā;
- veicina klienta sociālo prasmju pilnveidi un jaunu prasmju veidošanu;
- veicina klienta sociālo aktivitāti;
- stimulē klienta vēlmi, interesi un gribu patstāvīgi un pilnvērtīgi dzīvot;
- novērtē sniegtos pakalpojumus un pilnveido tos;
- informē klientu par iespējām apgūt dažādās sociālās prasmes (kursi u. c. iespējas);
- koordinē darbu anonīmajā dzīvoklī/ patversmē;
- pavada klientu pie speciālistiem, uz institūcijām.

Jurists:

- sniedz juridisko palīdzību, izejot no klienta vajadzībām:
  - konsultēšana;
  - juridisko dokumentu sastādīšana;
  - pārstāvība tiesās un citās tiesībsargājošās iestādēs, valsts un pašvaldību iestādēs, attiecībās ar citām juridiskām un fiziskām personām;
  - aizstāv klienta intereses tiesībsargājošajās institūcijās;
- izglīto klientu par juridiskiem jautājumiem;
- izglīto citus komandā iesaistītos speciālistus par juridiskiem jautājumiem.

Ārsts:

- sniedz pirmo neatliekamo palīdzību;
- veic klienta ārstēšanu un novērošanu līdz pilnīgai viņa atveseļošanai;
- nosūta pie attiecīgo nozaru speciālistiem;
- informē komandas locekļus par klienta veselības stāvokli un tā ietekmi uz rehabilitācijas procesu kopumā;
- informē un izglīto komandas locekļus par medicīniskiem jautājumiem.

Līdzīgi kā RSG, arī KESS cilvēku tirdzniecības problēmas risināšanā ir pamatelements, cietušajam vistuvākā un vispieejamākā speciālistu partnerība, tāpēc, plānojot un pilnveidojot cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumus, šīs sadarbības metodes ieviešanai valsts un pašvaldību institūcijās pievēršama īpaša uzmanība.

KESS tīkla veidošanu varētu veicināt hipotētiskā aģentūra, kas sniegtu atbalstu KESS speciālistu apmācībā, izstrādātu metodiskos materiālus, veicinātu pieredzes un labo prakšu apmaiņu un nodrošinātu supervīzijas pieejamību.

Starpprofesionālu speciālistu komandu kā cilvēku tirdzniecības rehabilitācijas būtisku elementu ievieš arī Lietuvā, īstenojot EQUAL projektu „Cilvēku tirdzniecības upuru integrācija un reintegrācija darba tirgū” (“Integration and reintegration of victims of human trafficking into working society”).³⁸

4.7. Cilvēku tirdzniecības upura reintegrācija

Pēc krīzes intervences un pamatvajadzību nodrošināšanas (veselība, drošība u.c.) cietušajam būtu jānodrošina uzturošās konsultācijas kā psihosociāla palīdzība, paralēli sniedzot palīdzību gan tālākizglītības/izglītības saņemšanā, gan darba meklējumos un reintegrācijā sabiedrībā. Līdz ar to rehabilitācijas fāzē ir iekļauta pāreja uz reintegrāciju darba dzīvē: cilvēku tirdzniecības upuriem jāpiedāvā valodu kursus, datoru apguvi, daudzveidīgus sociālo prasmju treniņus.

Būtiski, lai iesāktais darbs turpinātos, cietušajam atgriežoties savā pašvaldībā un atbilstoši viņa individuālajām vajadzībām. Tāpat svarīgi, lai līdztekus sniegtajiem sociālajiem pakalpojumiem cietušajam tiktu nodrošinātas iespējas iegūt profesionālo izglītību un iesaistīties darba tirgū. Jaunu prasmju attīstības programmām būtu jāturpinās paralēli tam, kā upuris apgūst patstāvīgas dzīves iemaņas, un tam, cik sekmīgi norit integrācija.

Ņemot vērā, ka cilvēku tirdzniecības upuriem ir raksturīga tendence atkārtoti nokļūt tirgotāju tīklos, būtiski, lai reintegrācijas posmā cietušajiem tiktu sniegtas ne vien elementāras pamatprasmes, bet lai tie varētu iegūt tādu kvalifikāciju, kas ļautu vēlāk atrast adekvāti apmaksātu darbu. Viena no metodēm, kas ļauj darba meklētājiem iegūt papildus prasmes, ir prakses firmas - simulēts uzņēmums, ko izveido apmācāmie koordinators vadībā, lai veiktu simulētu komercdarbību. Prakses firma ir noderīga, lai apgūtu pamatiemaņas uzņēmuma vadīšanā, grāmatvedībā, personāla vadībā, mārketingā, pārdošanā un iepirkšanā. Gūstot izpratni un meistarību virtuālā uzņēmuma darba principos, procesos un darbībā, praktiskanti kļūst organizēti un var vieglāk adaptēties tālākajā darbā reālā uzņēmumā.³⁹

Tāpat būtiski attīstīt atbalstītā darba programmas, piešķirot līdzfinansējumu uzņēmējiem, kas pieņem darbā kādu konkrētu kategoriju cilvēkus, tajā skaitā arī cilvēku tirdzniecības upurus.

Ne mazāk nozīmīgi ir sniegt cietušajai personai palīdzību mājokļa nodrošināšanā un iztikas līdzekļu ieguvē. Bieži ir gadījumi, kad cilvēku tirdzniecības upuri ir zaudējuši pastāvīgu dzīvesvietu vai arī tiem ir nopietnas mājokļa problēmas. Šajā aspektā nozīmīga loma cilvēku tirdzniecības upuru reintegrācijā piešķirama mājokļu jautājumu risināšanai sadarbībā ar pašvaldību.

Tāpat būtisku pozitīvu efektu dotu attīstīti darba un ģimenes dzīves savienošanas pakalpojumi, piemēram, auklišu dienesti vai bērnu rotaļistabas, kā arī attālinātās izglītības iespējas, piemēram, tālmācība, kas pasaulē ir plaši attīstīta, bet Latvijā ienāk tikai pamazām – 2006. gada sākumā tālmācības programmas bija pieejamas tikai trīs Latvijas mācību iestādēs.⁴⁰

³⁸ <http://www.neparduodamas.lt> (Resurss apskatīts 2007. gada 7. jūnijā)

³⁹ <http://www.pfa.lv>

⁴⁰ Tālmācība – nopietniem un aizņemtiem, “Latvijas Avīze”, 2006. gada 22. janvāris

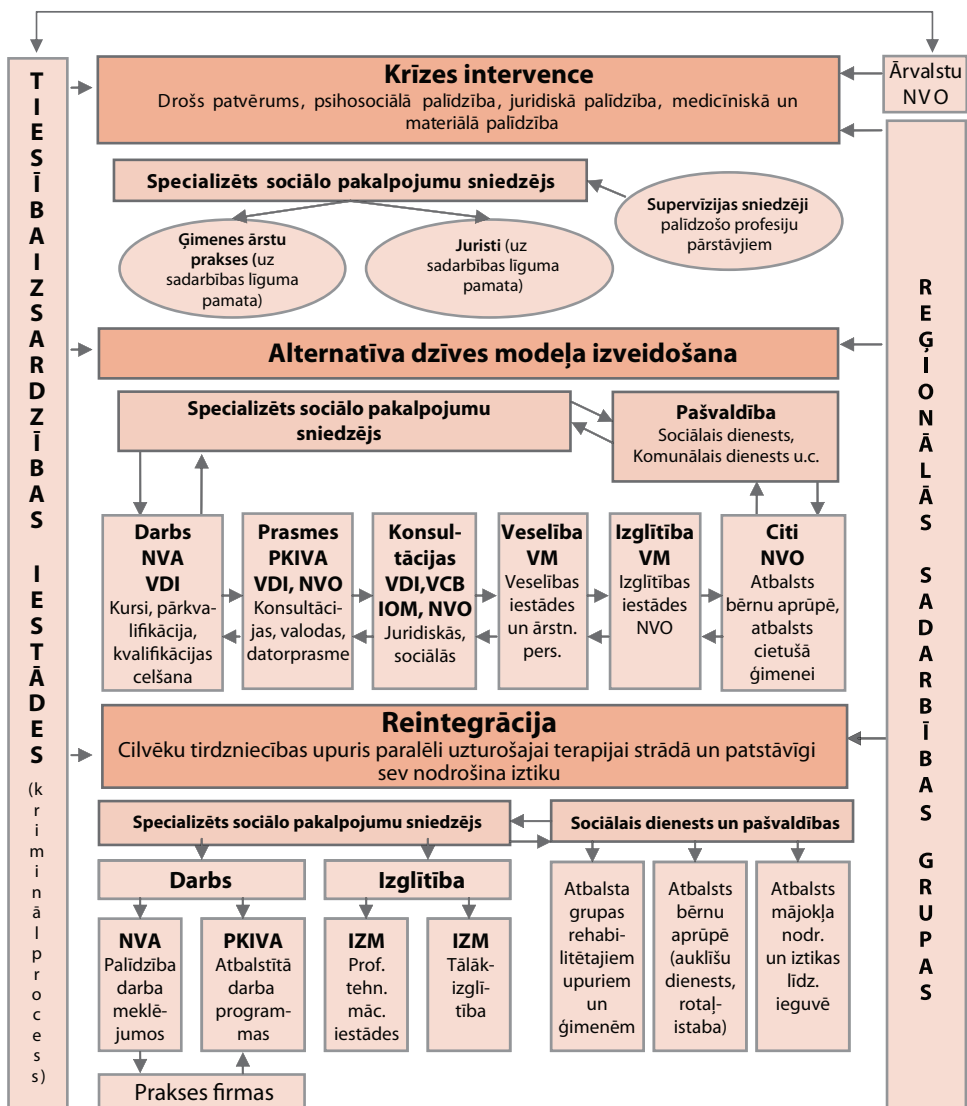
4.8. Sadarbības modelis rehabilitācijas un reintegrācijas nodrošināšanā

Rehabilitācijas un reintegrācijas periodā ir nepieciešama cieša sadarbība ar dažādām valsts, pašvaldības un nevalstiskajām organizācijām starptautiskā, nacionālā un reģionālā līmenī. Svarīgi, lai rehabilitācijas procesu vadītu rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējs, kurš, izvērtējot upura vajadzības, piesaista citas institūcijas.

7. attēls ataino šīs grāmatas autoru ieskatā optimālo institūciju sadarbību svarīgākajos cilvēku tirdzniecībā cietušā rehabilitācijas un reintegrācijas posmos.

7. attēls

Cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijas posmi un tajos iesaistītās institūcijas

5. nodaļa

Nacionālās sadarbības
modelis cilvēku
tirdzniecības novēršanai

Iepriekšējās nodaļās veiktā atsevišķu cilvēku tirdzniecības un tās seku novēršanas posmu analīze noved pie neizbēgama secinājuma, ka veiksmīga šīs sarežģītās, daudzpusīgās un globālās parādības apkarošana iespējama, vienīgi īstenojot plašu starpinstitucionālu un starpprofesionālu sadarbību visos līmeņos, sākot ar nacionālās stratēģijas, vidēja, ilgtermiņa un īstermiņa plānošanas dokumentu izstrādi, un beidzot ar cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatsūniņu – RSG un KESS – darbības nodrošināšanu. Efektīvs nacionālās sadarbības mehānisms ļauj arī veiksmīgāk un rezultatīvāk ieviest starptautiskās prasības, iekļauties pārnacionālās aktivitātēs un adaptēt citu valstu pieredzi un labās prakses.

5.1. EDSO rekomendācijas nacionālā sadarbības modeļa veidošanai

Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO) 2004. gadā izstrādāja rekomendācijas nacionālās sadarbības modeļu veidošanā cilvēku tirdzniecības novēršanai⁴¹. Rekomendācijās nacionālās sadarbības modelis definēts kā „sadarbības ietvars, kurā valsts institūcijas stratēģiskā partnerībā ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām veic savus pienākumus, lai nodrošinātu un aizsargātu cilvēku tirdzniecībā cietušo cilvēktiesības”. Jēdzienā „cilvēktiesības” šajā definīcijā ietverta cilvēcīga, netraumējoša identifikācija, vajadzībām atbilstoša rehabilitācija un pēc iespējas veiksmīga integrācija darba tirgū.

Nacionālā sadarbības modeļa ieviešanas galvenie mērķi pēc EDSO rekomendācijām

- *nodrošināt cietušo personu cilvēktiesības;*
  - *izstrādāt efektīvus mehānismus palīdzības nodrošināšanai cietušajiem.*
-

Lai sasniegtu šo mērķi, EDSO rekomendācijās ieteikts nacionālās sadarbības modeļa ietvaros izstrādāt nacionālo stratēģiju un procedūras cietušo uzturēšanās, atpakaļatgriešanas un aizsardzības jomā, kā arī nacionālās rīcības programmas un to efektivitātes izvērtēšanas kritērijus.

EDSO norāda, ka nacionālo sadarbības modeļu struktūra var atšķirties atkarībā no katras valsts specifiskās situācijas, taču kā būtisks veiksmīgas modeļa darbības elements uzsvērta oficiāla statusa piešķiršana valsts un nevalstisko organizāciju sadarbībai.

Rekomendācijās norādīts, ka nacionālās sadarbības modeļa sastāvā jābūt nacionālajam koordinatoram – augsta līmeņa amatpersonai; darba grupai, kas sastāv no valsts iestāžu amatpersonām un pilsoniskās sabiedrības organizāciju pārstāvjiem. Modelis var ietvert arī augsta līmeņa darba grupas, kas risina specifiskus ar cilvēku tirdzniecību saistītus jautājumus. EDSO norāda, ka nacionālās sadarbības modelis darbojas efektīvāk, ja tā pamatā ir formāls sadarbības līgums, piemēram, saprašanās memorands, kurā atspoguļota katra partnera loma un uzdevumi.

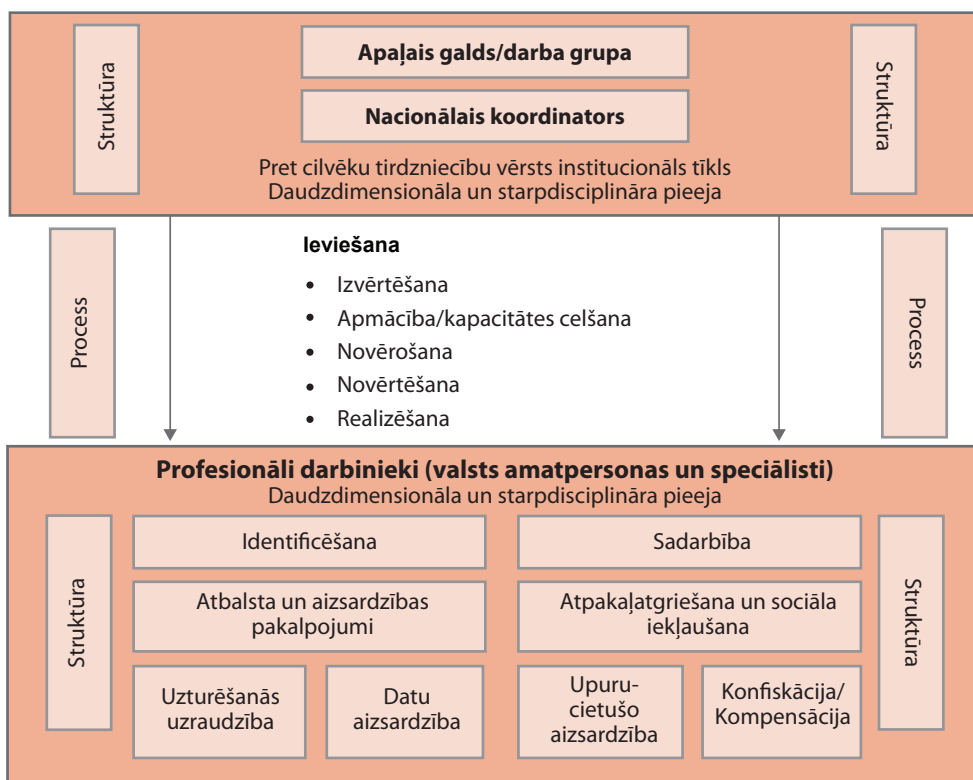
Tāpat EDSO rekomendācijas iesaka veidot starpsektoru un starpprofesionālu institucionālu cilvēku tirdzniecības novēršanas struktūru, kas īsteno pastāvīgu pretsparu cilvēku tirdzniecībai un veic tās monitoringu un izvērtējumu valstī.

EDSO rekomendācijās ieteiktā nacionālās sadarbības modeļa pamatprincipi atspoguļoti 8. attēlā.

---

⁴¹ National Referral Mechanisms - Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons: A Practical Handbook, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2004.

Nacionālais sadarbības modelis (EDSO rekomendācijas)

5.2. Starptautiskā pieredze nacionālās sadarbības modeļu veidošanā

Projektā „Atvērtu darba tirgu sievietēm” iesaistīto valstu (Zviedrija, Grieķija, Itālija), kā arī Latvijas kaimiņvalsts Lietuvas un Norvēģijas cilvēku tirdzniecības novēršanas modeļu izpēti liecina par dažādām praksēm nacionālās sadarbības mehānismu veidošanā, taču kopumā tās visas vērstas uz valsts un nevalstiskā sektora sadarbības veicināšanu un upuru aizsardzības mehānismu pilnveidošanu.

5.2.1. Lietuva

Lietuvas Valsts programma cilvēku tirdzniecības novēršanai un kontrolei 2005. - 2008. gadam paredz noteikt nacionālo koordinātoru cilvēku tirdzniecības novēršanai un apkarošanai atbilstoši Briseles 2002. gada Deklarācijai par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu⁴² un veidot konceptuālu ietvaru valsts pārvaldes amatpersonu un institūciju sadarbībai ar nevalstiskajām organizācijām. Pārskatā par iepriekšējās Valsts

⁴² "Brussels declaration on preventing and combating trafficking in human beings", European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings – Global Challenge for the 21st Century – brought together, on 18-20 September 2002

programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2002. – 2004. gadam īstenošanu Lietuva cita starpā norāda, ka ir ieviesti regulāra situācijas monitoringa principi un uzsākta nevalstisko organizāciju tīkla attīstība ar mērķi nodrošināt cilvēku tirdzniecībā cietušajiem tādas rehabilitācijas iespējas, kas ietver sociālo, psiholoģisko un juridisko palīdzību. Lietuvā darbojas 25 nevalstiskās organizācijas, kas piedāvā vai var piedāvāt palīdzību upuriem, 28 nevalstisko organizāciju projekti ir finansēti no valsts budžeta līdzekļiem.⁴³

Saskaņā ar ASV Valsts departamenta Ziņojumu par cilvēku tirdzniecības situāciju 2005. gadā⁴⁴, Lietuvas valdība daļēji finansē 15 dienas centrus, kas sniedz palīdzību dažādām riska grupām, tai skaitā arī cilvēku tirdzniecībā cietušajiem. Papildus valdība piešķirusi grantus 12 nevalstiskajām organizācijām, kas sniedz pakalpojumus un pagaidu pajumti cietušajiem. Kopumā cilvēku tirdzniecības upuru atbalsta pakalpojumu nodrošināšanai 2004. gadā Lietuvas valdība piešķir 90 000 dolāru, bet 2005. gadā – 137 000 dolāru⁴⁵.

Lai gan Lietuvā nav formalizēts informācijas apmaiņas un sadarbības mehānisms, policija cieši sadarbojas ar pakalpojumu sniedzējiem. Pakalpojumus cietušajiem sniedz arī vietējās pašvaldības.

5.2.2. Zviedrija

2003. gadā Zviedrijas valdība apstiprināja stratēģiju „Nabadzība un cilvēku tirdzniecība – cīņa ar cilvēku tirdzniecību caur Zviedrijas sadarbību starptautiskai attīstībai”⁴⁶. Stratēģijas mērķis ir novērst cilvēku tirdzniecības galvenos cēloņus – nabadzību, sieviešu nelīdztiesību, pieprasījumu pēc seksuāliem un citiem piespiedu pakalpojumiem. Stratēģijā pilnvarojums cīņai ar cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu, tirdzniecību dots Zviedrijas Starptautiskās attīstības un sadarbības aģentūrai (Swedish International Development Cooperation Agency, Sida). Sida ir Zviedrijas Ārlietu ministrijas valsts aģentūra, kas, vadoties no Zviedrijas valdības stratēģiskajiem mērķiem, veicina divpusēju starptautisku attīstības sadarbību veidošanu ar mērķi celt pasaules nabadzīgāko iedzīvotāju dzīves līmeni.

2006. gadā Zviedrijas Ārlietu ministrijā izveidots jauns postenis - vēstnieks cilvēku tirdzniecības novēršanas jautājumos. Vēstnieka uzdevums ir veicināt nacionālo un starptautisko sadarbību cilvēku tirdzniecības novēršanā.

Līdz šim Zviedrija galvenokārt pievērsusies cilvēku tirdzniecības seksuāliem mērķiem novēršanai, taču 2006. gada rudenī Zviedrijas valdība ir izveidojusi starpministriju darba grupu, kuras uzdevums ir analizēt arī pārējās cilvēku tirdzniecības formas – piespiedu darbu un citus ekspluatācijas veidus. Daba grupas mērķis ir izstrādāt visaptverošu nacionālu stratēģiju cilvēku tirdzniecības novēršanai.⁴⁷

Zviedrijas modelis ir īpatnējs ar to, ka kopš 1999. gada Zviedrijā ir noteikta kriminālatbildība par seksuālo pakalpojumu pirkšanu.

Zviedrijas valdība finansē un sniedz administratīvu palīdzību nacionālajām un ārvalstu nevalstiskajām organizācijām atbalsta nodrošināšanai cilvēku tirdzniecības upuriem.

⁴³ Government of The Republic of Lithuania resolution No.558 of May 2005 on the approval of the programme for the prevention and control of control of trafficking in human beings for 2005-2008.

⁴⁴ Country Reports on Human Rights Practices - 2006, US Department of State Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, March 6, 2007

⁴⁵ Trafficking in Persons Report, US State department Under Secretary for Democracy and Global Affairs, 2006

⁴⁶ Poverty and trafficking in human beings – a strategy for combating trafficking in human beings through Swedish International Development Co-operation, Ministry of Foreign Affairs, 2003

⁴⁷ OSCE Human Dimension Implementation Meeting in Warsaw, Working session 2: Addressing factors contributing to the cycle of trafficking in persons, Speech by Ministry for Foreign Affairs Sweden Ambassador Anders Oljelund, HDIM.DEL/63/06, 3 October 2006

5.2.3. Grieķija

Grieķijā ar cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumu koordinēšanu nodarbojas īpaša starpministriju komiteja. 2005. gadā Grieķijas Ārlietu ministrija izveidoja darba grupu, kurā piedalās izcelsmes, tranzīta un gala mērķa valstu diplomāti, nevalstisko organizāciju un vidējā līmeņa valsts pārvaldes iestāžu pārstāvji. 2006. gada janvārī Grieķijas valdība izveidoja 12 reģionālās sadarbības grupas, kas darbojas visas valsts teritorijā.

Kopš 2005. gada Grieķijas valdība piedāvā vērienīgu finansējumu nevalstisko un starptautisko organizāciju projektiem cilvēku tirdzniecības novēršanas un palīdzības sniegšanas upuriem jomā. Tāpat 2005. gadā ir noslēgts Grieķijas valdības un nevalstisko un starptautisko organizāciju sadarbības memorands, ko parakstījušas 12 cilvēku tirdzniecības novēršanā iesaistītas NVO un Starptautiskā Migrācijas organizācija. Memoranda mērķis ir veicināt valdības un NVO sadarbību palīdzības sniegšanā cilvēku tirdzniecības upuriem.⁴⁸

Grieķijas valdība finansē „karstā tālruņa” pakalpojumus, kura darbību nodrošina nevalstiskā organizācija.

ASV Valsts departaments norāda, ka Grieķijas valdībai jāpieliek pūles, lai nodrošinātu pakalpojumu pieejamību upuriem un palielinātu nevalstisko organizāciju lomu cilvēku tirdzniecības upuru identifikācijā. Pašlaik Grieķijā upurus var identificēt tikai policija un 70% cietušo nonāk pie pakalpojumu sniedzējiem caur policiju.⁴⁹

5.2.4. Itālija

Itālijā darbu cilvēku tirdzniecības novēršanā koordinē Vienlīdzīgu iespēju veicināšanas departaments (Department for Equal Opportunities), kas darbojas pie Ministru prezidenta biroja. Departaments organizē starpministriju komisijas darbību, kurā iekļauti pārstāvji no Darba, leikšlietu un Tieslietu ministrijas. Komisija ir atbildīga par cilvēku tirdzniecības apkarošanu regulējošo normatīvo aktu ieviešanu. Šī mērķa sasniegšanai komisija izstrādā stratēģijas, prioritātes un vadlinijas, atbilstoši kurām tiek piešķirts nacionālo fondu finansējums dažādiem projektiem cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā. Fondu, ko administrē Vienlīdzīgu iespēju veicināšanas departaments, iedalīti divu veidu programmās:

- 1) sociālās palīdzības projekti, kuru galvenais mērķis ir nodrošināt cietušajiem augsta līmeņa sociālo aizsardzību un motivēt tos sadarbībai ar valsts institūcijām izmeklēšanā;
- 2) sistēmiskās iniciatīvas, kuru ietvaros var tikt atbalstītas izglītojošas kampaņas, izmeklēšana un pētniecība, sociālā atbalsta programmās iesaistīto speciālistu apmācība, materiāli tehnisko līdzekļu iegāde un projektu monitorings.⁵⁰

5.3. Latvijas situācijas analīze EDSO rekomendāciju kontekstā

Analizējot Latvijā pašlaik darbojošos nacionālās sadarbības mehānismu cilvēku tirdzniecības novēršanai, var secināt, ka tas atbilst EDSO rekomendācijām tikai daļēji un ir nepieciešams to pilnveidot. Galvenie Latvijas sadarbības mehānisma trūkumi ir:

⁴⁸ <http://www.vitalvoices.org/files/docs/Signed%20MOC%20Greece.pdf> (Resurss apskatīts 2007. gada 5. jūnijā)

⁴⁹ Trafficking in Persons Report, US State department Under Secretary for Democracy and Global Affairs, 2006

⁵⁰ Regulations and Provisions against Trafficking in Human Beings. Country Report – ITALY, Department of Equal Opportunities at the Prime Minister's Office, 2005

- nacionālā koordinatora lomu veic Iekšlietu ministrija, kas valsts pārvaldes hierarhiskajā struktūrā ir līdzvērtīga citām iesaistītajām valsts pārvaldes iestādēm, līdz ar to ministrijas iniciētie un īstenotie pasākumi ne vienmēr gūst pietiekami atbalstu citās institūcijās;
- nacionālās darba grupas funkcijām saskaņā ar EDSO rekomendācijām atbilst Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai starpinstitucionālā darba grupa, taču tās sastāvā lielākoties iekļauti zema līmeņa ierēdņi, nevis lēmumu pieņēmēji;
- netiek veidotas augsta līmeņa starpinstitucionālas darba grupas atsevišķu problēmu risināšanai, lielākoties problēmas risina nozaru ministrijas vai iestādes nekoordinēti ar citām iesaistītajām institūcijām;
- nav noteikts oficiāls ietvars valsts un pilsoniskās sabiedrības organizāciju sadarbībai cilvēku tirdzniecības novēršanā - valsts un nevalstiskā sektora sadarbību Latvijā regulē 2005. gada 15. jūnijā parakstītais Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memorands⁵¹, taču tas ir vispārīgs dokuments, kas nerisina specifiskus cilvēku tirdzniecības jautājumus;
- nav nodrošināta koordinēta stratēģisko lēmumu izpilde;
- netiek veikts īstenoto pasākumu efektivitātes un rezultātu monitorings;
- nav attīstīti reģionālās sadarbības tīkli (RSG) un speciālistu sadarbības modeļi (KESS) tiešo pakalpojumu sniegšanai cilvēku tirdzniecībā cietušajiem;
- mikrolīmeņa spēlētāji ir nepietiekami iesaistīti stratēģisko lēmumu pieņemšanā un īstenošanā.

5.4. Nacionālās sadarbības modeļa pilnveidošana

Lai pilnveidotu nacionālās sadarbības modeli Latvijā, iespējami šādi risinājumi:

- 1) Tā kā cilvēku tirdzniecības novēršana ir minēta kā viena no prioritātēm Deklarācijā par Ministru kabineta iecerēto darbību⁵², būtu apsverama iespēja, līdzīgi kā citu prioritāšu gadījumā, tās apkarošanai veidot stratēģisku padomi, kurā darbotos iesaistīto nozaru ministri un svarīgāko valsts un nevalstisko institūciju pārstāvji. Padomes sekretariāta funkcijas varētu pildīt Iekšlietu ministrija, bet pie padomes varētu darboties augsta līmeņa darba grupas konkrētu problēmu risināšanā. Saglabājama būtu arī Valsts programmas ieviešanas starpinstitucionālā darba grupa kā speciālistu un ekspertu viedokļu apmaiņas un priekšlikumu izstrādes instruments.
- 2) Nevalstisko un valsts institūciju sadarbību veicinātu sadarbības dokumenta parakstīšana, kurā būtu definēta iesaistīto institūciju loma un pienākumi cilvēku tirdzniecības novēršanā un savstarpējās sadarbības principi.
- 3) Koordinācijas un sadarbības problēmas iesaistīto institūciju līmenī varētu risināt, veidojot starpsektoru un starpprofesionāļu cilvēku tirdzniecības novēršanas struktūru (aģentūru). Šīs struktūras loma dažādos cilvēku tirdzniecības novēršanas posmos atspoguļota attiecīgās šīs grāmatas nodaļās. Aģentūras uzdevumos ietilptu:
  - koordinēt un veicināt valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju

⁵¹ www.mk.gov.lv (Resurss apskatīts 2007. gada 6. jūnijā)

⁵² Deklarācija par Aigara Kalviša vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/darbibu-reglamentejosie-dokumenti/deklaracija/> (Resurss apskatīts 2007.gada 5.jūnijā)

sadarbību ar mērķi sniegt palīdzību un atbalstu cilvēku tirdzniecībā cietušajiem un atklāt noziedzīgus nodarījumus, nodrošināt valsts stratēģisko mērķu horizontālo integrāciju;

- administrēt valsts piešķirto finansējumu cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumiem un piesaistīt finansējumu no citiem avotiem;
- sadarbībā ar iesaistītajām institūcijām izstrādāt un sniegt priekšlikumus tiesību aktu pilnveidošanai;
- koordinēt valsts apmaksātās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu cilvēku tirdzniecībā cietušajiem;
- koordinēt plaša mēroga cilvēku tirdzniecības novēršanas informatīvos un izglītojošos pasākumus;
- veicināt reģionālo sadarbības tīklu (KESS un RSG) attīstību, darbību un sadarbību, konsultēt un sniegt atbalstu tajos iesaistītajiem speciālistiem;
- izstrādāt metodiskās vadlīnijas dažādu jomu speciālistiem;
- veikt situācijas monitoringu un analīzi, apkopot statistikas datus un analizēt tos;
- apmācīt speciālistus.

Aģentūras darbības virzieni un apakšvirzieni atspoguļoti 9. attēlā.

- 4) Lai nodrošinātu valsts stratēģisko mērķu vertikālo integrāciju un atgriezenisko saiti, būtiski attīstīt koordinētus reģionālās sadarbības tīklus un speciālistu sadarbības modeļus. Šis grāmatas ietvaros kā veiksmīgs risinājums stratēģiskai sadarbībai reģionālā līmenī piedāvāts reģionālās sadarbības grupas (RSG) modelis, bet rehabilitācijas jomā – konsultatīvais ekspertu starpprofesionāļu serviss (KESS). Būtiski, lai valsts stratēģijas izstrādes pamatā būtu reģionālajā līmenī identificēto problēmu un priekšlikumu analītisks izvērtējums, labo prakšu un pieredzes apkopojums.

9. attēls

Cilvēku tirdzniecības novēršanas aģentūras darbības virzieni

AĢENTŪRA		
Veicina un koordinē sadarbību starp valsts, pašvaldību un nevalstiskajām organizācijām, piesaista finansējumu, veic monitoringu, analīzi un uzskaiti		
Novēršana (prevence)	Reģionālās sadarbības veicināšana	Palīdzība cietušajiem
Pētījumi un monitorings	RSG tīkla atbalstīšana un koordinācija	Atpakaļatgriešana un drošs patvērums
Tiesiskā regulējuma pilnveidošana	KESS tīkla atbalstīšana un koordinācija	Speciālistu komanda (komisija) CT upura identificēšanai
Informatīvie pasākumi	Supervīzija	Statistika
Apmācības	Metodiku izstrāde	Pakalpojumu sniedzēju datu bāze
Portāls	Apmācības	
Finansējuma piesaiste, valsts finansējuma administrēšana		
Karstais tālrunis, <i>Online</i> konsultācijas		

5.5. Nacionālās sadarbības optimālais modelis

10. attēlā shematiski ieskicēts nacionālās sadarbības modelis, kas balstīts uz iepriekš izteiktajiem secinājumiem un priekšlikumiem. Šāda modeļa ietvaros katra līmeņa iesaistītajām institūcijām saskatāmas konkrētas funkcijas divās nozīmīgākajās jomās – cilvēku tirdzniecības novēršanas stratēģijas veidošanā un pakalpojumu un aizsardzības nodrošināšanā cietušajām personām:

Mikrolīmenis

KESS un RSG sniedz tiešos pakalpojumus upuriem, identificē praktiskajā darbā konstatētās problēmas un sniedz priekšlikumus to risināšanai.

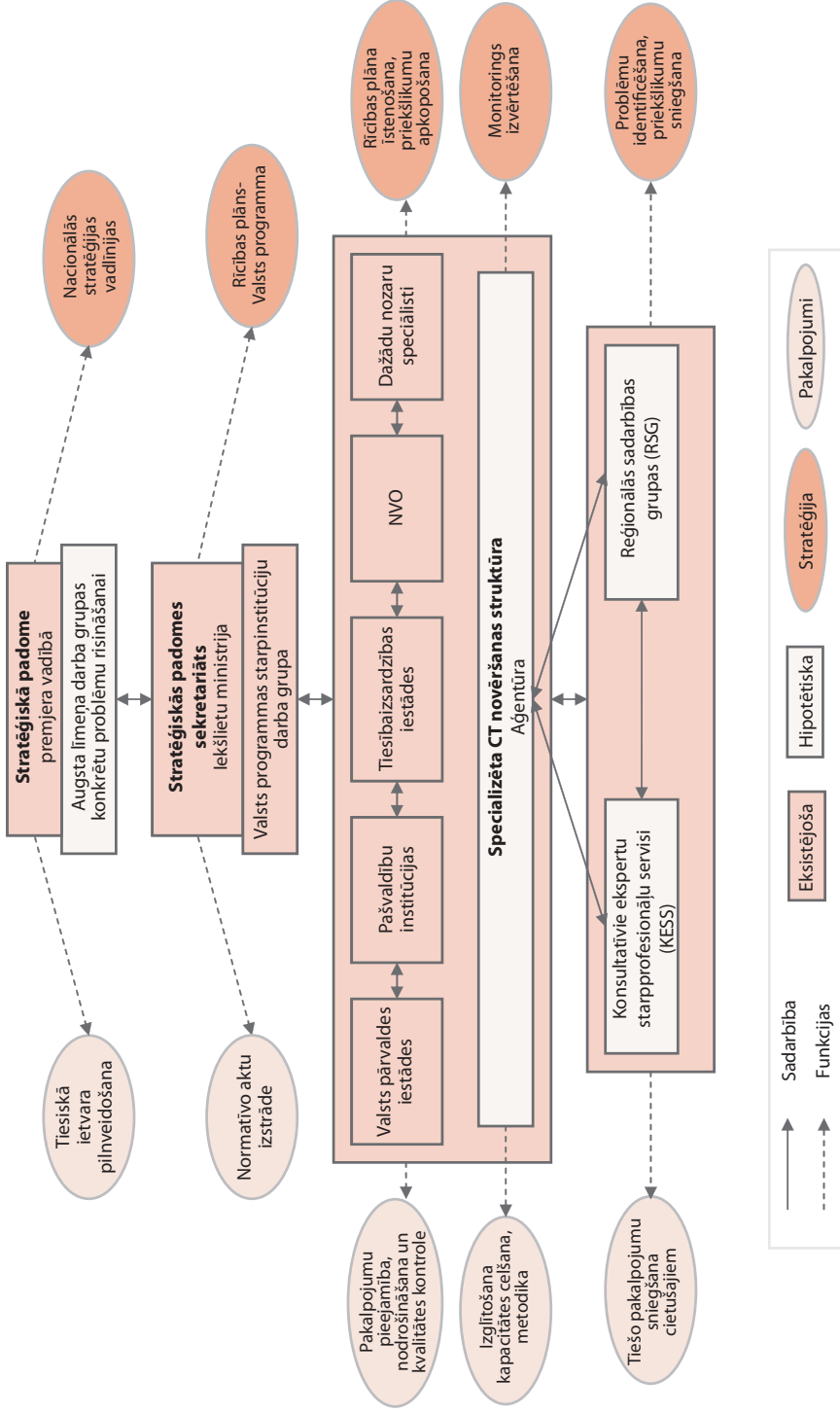
Mezolīmenis

Dažādas iesaistītās institūcijas nodrošina pakalpojumu pieejamību un kontrolē to kvalitāti, kā arī ir atbildīgas par nacionālajā stratēģijā noteikto uzdevumu īstenošanu un mikrolīmeņa struktūru sniegto priekšlikumu apkopošanu un virzīšanu iekļaušanai nacionālajā stratēģijā. Šī līmeņa centrālā struktūra ir specializētā aģentūra, kas koordinē sadarbību, konsultē un izglīto pārējās iesaistītās institūcijas, veic situācijas monitoringu, kā arī sniedz atbalstu KESS un RSG tīklu darbībai.

Makrolīmenis

Stratēģiskā padome un pie tās izveidotās augsta līmeņa darba grupas, balstoties uz no zemākajiem līmeņiem saņemtajiem priekšlikumiem, nosaka vadlinijas tiesiskā ietvara pilnveidošanai un nacionālajai stratēģijai, bet precīzu rīcības plānu – Valsts programmu cilvēku tirdzniecības novēršanai – un konkrētus normatīvo aktu grozījumus sagatavo ekspertu kopums – Valsts programmas starpinstitucionālā darba grupa.

Nacionālais sadarbības modelis cilvēku tirdzniecības novēršanai

Nobeigums

Veidojot šo izdevumu, dažādu nozaru speciālisti veica rūpīgu situācijas analīzi un modelēja tādu nacionālās sadarbības modeli, kas aptvertu visas iesaistītās institūcijas un veidotu loģisku un pārskatāmu sadarbības shēmu visos līmeņos.

Grāmatas tapšanas laikā apzinātas pastāvošās grūtības cilvēku tirdzniecības jomā, kas skar gan normatīvo regulējumu, gan cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumus, gan cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitāciju un reintegrāciju. Analīzes rezultātā ir noskaidrotas gan spēcīgās puses un esošie resursi, gan arī vājās puses un jautājumi, pie kuriem vēl jāstrādā.

Viens no būtiskākajiem jautājumiem ir veidot un attīstīt mikroliemeņa cilvēku tirdzniecības novēršanas šūniņas - koordinētus reģionālās sadarbības tīklus un speciālistu sadarbības modeļus. Šīs grāmatas ietvaros kā veiksmīgs risinājums stratēģiskai sadarbībai reģionālā līmenī piedāvāts reģionālās sadarbības grupas (RSG) modelis, bet rehabilitācijas jomā – konsultatīvais ekspertu starpprofesionāļu serviss (KESS).

Tikpat būtisks ir jautājums par institūcijas izveidi, kas šajā grāmatā dēvēta par aģentūru, un kuras galvenais uzdevums būtu veicināt un koordinēt cilvēku tirdzniecības apkarošanas aktivitātes valsts mērogā, veicināt sadarbību starp valsts, pašvaldības un nevalstiskajām organizācijām, kas iesaistītas cilvēku tirdzniecību problēmas risināšanā.

Autoru kolektīvs ir sniedzis savu redzējumu par pastāvošo problēmu risināšanas variantiem un iespējām pilnveidot pret cilvēku tirdzniecību vērsos pasākumus. Grāmatas autori cer, ka, valstiski ieviešot reģionālās un nacionālās sadarbības modeļus, radīsies iespēja nozīmīgi ietekmēt ar cilvēku tirdzniecības problēmām saistīto jautājumu risināšanu.

Autoru kolektīvs pateicas valsts un nevalstiskajām organizācijām, kas aktīvi piedalījās šīs grāmatas tapšanā.

Izmantotā literatūra

Literatūra

1. Cilvēku tirdzniecības gadījumu izmeklēšana, A. Vaišļa, Rīga, 2006.
2. Cilvēku tirdzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums, Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2005). Npublicēti materiāli.
3. Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes 2005. gada pārskats, Rīga, 2006.
4. Tiesu prakse lietās par cilvēku tirdzniecību un personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai, LR Augstākā tiesa, Senāta Krimināllietu departaments un Judikatūras nodaļa, 2006.
5. Country Reports on Human Rights Practices - 2006, US Department of State Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, March 6, 2007. gada 26. jūnijs.
6. Eckberg, G.S. (2002). The international Debate about Prostitution and Trafficking in women: Refuting the Arguments. Paper presented at Seminar on the effects of Legalization of Prostitution activities; A Critical Analysis organized by the Swedish Government, 5-6 November 2002, Sweden.
7. Farley, M & Barkan, H. (1998). Prostitution, Violence against Women and Post-Traumatic Stress Disorder, Women and health, 37.
8. Florida Responds to Human Trafficking, Florida State University, Center for the Advancement of Guidelines for Responding to Trafficking in Persons in New York City, ECPAT-USA & IOFA, 2003.
9. Human Rights publication, 2003.
10. James, J., Myerling, J. (1977). Early Sexual Experience as a Factor in Prostitution, Archives of Sexual Behavior, 7.
11. National Referral Mechanisms - Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons: A Practical Handbook, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2004.
12. Trafficking in Persons Report, US State department Under Secretary for Democracy and Global Affairs, 2006.
13. Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States - Social and Legal Aspects. Starptautiskā Migrācijas organizācija, Rīga, 2001.
14. Winberg, M. Swedish Deputy Prime Minister, Speech at the seminar on the effects of Legalization of Prostitution Activities; A Critical Analysis organized by the Swedish Government, 5-6 November, 2002, Sweden 2002.

Periodika

15. Tālmācība – nopietniem un aizņemtiem, "Latvijas Avīze", 2006. gada 22. janvāris.
16. Prostitution is Cruelty and abuse to Women and Children, Hunter, S.K. (1993). Michigan Journal of gender and Law, 91 at 94.

Normatīvie akti

Nacionālie tiesību akti

Likumi

17. Bērnu tiesību aizsardzības likums, Latvijas Vēstnesis, Nr. 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.
18. Grozījumi Imigrācijas likumā, Latvijas Vēstnesis, Nr. 23, 08.02.2007. gada 26. jūnijs.
19. Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, Latvijas Vēstnesis, Nr. 101 (3049) 29.06.2004.
20. Krimināllikums, Latvijas Vēstnesis, Nr. 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.
21. Kriminālprocesa likums, Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005.
22. Par cilvēku tirdzniecības upuru uzturēšanos Latvijā, Latvijas Vēstnesis, Nr. 23, 08.02.2007.
23. Personu speciālās aizsardzības likums, Latvijas Vēstnesis Nr. 85, 31.05.2005.

MK noteikumi

24. MK 2005. gada 27. septembra noteikumi Nr. 729 „Par speciālu zināšanu apguves kārtību bērnu tiesību aizsardzības jomā un šo zināšanu saturu”, Latvijas Vēstnesis, 157 (3315), 04.10.2005.
25. MK 2006. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 889 “Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri”, Latvijas Vēstnesis, Nr. 189 (3347), 25.11.2005.
26. MK noteikumi Nr. 32 „Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām”, Latvijas Vēstnesis, Nr. 8 (3166) 14.01.2005.

Ārvalstu tiesību akti

27. Government of The Republic of Lithuania resolution No. 558 of May 2005 on the approval of the programme for the prevention and control of control of trafficking in human beings for 2005-2008.

Starptautiskie tiesību akti

28. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par cilvēku tirdzniecības un prostitūcijas izmantošanas no trešo personu puses novēršanu, Latvijas Vēstnesis Nr. 32, 23.02.2006.
29. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to, Latvijas Vēstnesis Nr. 66, 28.04.2004.
30. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, Latvijas Vēstnesis Nr. 153, 31.10.2003.
31. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, CETS No. 197.

32. Padomes Direktīva 2004/81/EK (2004. gada 29. aprīlis) par uzturēšanās atļauju, ko izdod trešo valstu valsts piederīgām personām, kuras ir cilvēku tirdzniecības upuri vai kurām ir palīdzēts nelegāli imigrēt un kuras sadarbojas ar kompetentajām iestādēm, Oficiālais Vēstnesis L 261 , 06/08/2004 Lpp. 0019 – 0023.

Internets

33. http://www.bszi.lv/downloads/resources/EQUAL/Cilveku_tirdznieciba.pdf
34. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=197&CM=8&DF=6/4/2007&CL=ENG>
35. <http://www.iom.lv>
36. <http://www.mk.gov.lv>
37. <http://www.neparduodamas.lt>
38. <http://www.pfa.lva>
39. <http://www.vitalvoices.org/files/docs/Signed%20MOC%20Greece.pdf>

Citi avoti

40. Deklarācija par Aigara Kalviša vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/darbibu-reglamentejosie-dokumenti/deklaracija/>.
41. Informatīvais ziņojums „Par Valsts programmas cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008. gadam īstenošanas gaitu”, Rīga, 2006, www.mk.gov.lv.
42. Brussels declaration on preventing and combating trafficking in human beings, European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings – Global Challenge for the 21st Century – brought together, on 18-20 September 2002.
43. Eiropas Savienības Padomes Vienotā rīcības programma Nr. 97/154/IHA, kas tika pieņemta, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības izveidi K. 3. pantu attiecībā uz cilvēku tirdzniecības un bērnu seksuālās izmantošanas apkarošanu.
44. OSCE Human Dimension Implementation Meeting in Warsaw, Working session 2: Addressing factors contributing to the cycle of trafficking in persons, Speech by Ministry for Foreign Affairs Sweden Ambassador Anders Oljelund, HDIM.DEL/63/06, 3 October 2006.
45. Poverty and trafficking in human beings – a strategy for combating trafficking in human beings through Swedish International Development Co-operation, Ministry of Foreign Affairs, 2003.
46. Regulations and Provisions against Trafficking in Human Beings. Country Report – ITALY, Department of Equal Opportunities at the Prime Minister's Office, 2005.

Pielikumi

Tekstā izmantotie LR Krimināllikuma panti

154.¹ pants. Cilvēku tirdzniecība

(1) Par cilvēku tirdzniecību — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas attiecībā uz nepilngadīgo vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

(3) Par tādām pašām darbībām, ja tās izraisījušas smagas sekas vai ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgo, vai ja tās izdarījusi organizēta grupa, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no desmit līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

(25.04.2002. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 16.12.2004. likumu, kas stājas spēkā no 11.01.2005.)

154.² pants. Cilvēku tirdzniecības jēdziens

(1) Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

(2) Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru šā panta pirmajā daļā minēto līdzekļu izmantošanu.

(3) Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu vai sniegt pakalpojumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

(25.04.2002. likuma redakcijā, kas stājas spēkā no 23.05.2002.)

165. pants. Sutenerisms

(1) Par tādas personas izmantošanu iedzīvošanās nolūkā, kura nodarbojas ar prostitūciju, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās vai arī tās izdarītas attiecībā uz nepilngadīgām personām, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu.

(3) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgām personām, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 18.05.2000. likumu, kas stājas spēkā no 15.06.2000.)

165.¹ pants. Personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai

(1) Par personas nosūtīšanu ar tās piekrišanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem gadiem.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas iedzīvošanās nolūkā vai attiecībā uz

nepilngadīgo, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(3) Par šā panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izdarījusi organizēta grupa vai ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgo, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no astoņiem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

(18.05.2000. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 16.12.2004. likumu, kas stājas spēkā no 11.01.2005.)

165.² pants. Nosūtīšana uz ārvalsti

Ar nosūtīšanu šā likuma 165.¹ panta izpratnē jāsaprot jebkāda rīcība, kas veicina legālu vai nelegālu izbraukšanu no valsts vai iebraukšanu valstī, tranzītu vai uzturēšanos ārvalstī.

(18.05.2000. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 25.04.2002. likumu, kas stājas spēkā no 23.05.2002.)

Tekstā izmantotie LR Kriminālprocesa likuma panti

12. pants. Cilvēktiesību garantēšana

(1) Kriminālprocesu veic, ievērojot starptautiski atzītās cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē.

(2) Cilvēktiesības var ierobežot tikai tajos gadījumos, kad to prasa sabiedrības drošības apsverumi, un tikai šajā likumā noteiktajā kārtībā atbilstoši noziedzīgā nodarījuma raksturam un bistamībai.

(3) Piemērot ar brīvības atņemšanu saistītu drošības līdzekli, pārkāpt publiski nepieejamas vietas neaizskaramību, korespondences un sakaru līdzekļu noslēpumu drīkst vienīgi ar izmeklēšanas tiesneša piekrišanu.

(4) Procesa virzītāja, īpaši pilnvarotā prokurora un izmeklēšanas tiesneša pienākums ir aizsargāt personas privātās dzīves noslēpumu un komercnoslēpumu. Ziņas par to drīkst iegūt un izmantot tikai tad, ja tas ir nepieciešams pierādāmo apstākļu noskaidrošanai.

(5) Fiziskajai personai ir tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas par šīs personas pašas vai tās saderinātā, laulātā, vecāku, vecvecāku, bērnu, mazbērnu, brāļu un māsu (turpmāk — tuvi radnieki) privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, ja tas nav nepieciešams krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai.

21. pants. Tiesības uz sadarbību

(1) Persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, var sadarboties ar kriminālprocesa veikšanai pilnvaroto amatpersonu, lai sekmētu krimināltiesisko attiecību noregulējumu.

(2) Sadarbība var izpausties:

- 1) vienkāršāka procesa veida izvēlē;
- 2) procesa norises veicināšanā;
- 3) citu personu izdarītu noziedzīgu nodarījumu atklāšanā.

(3) Sadarbība iespējama no kriminālprocesa uzsākšanas brīža līdz soda izpildei.

22. pants. Tiesības uz kompensāciju par radīto kaitējumu

Personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas morālas un materiālas kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai.

24. pants. Personas un mantas aizsardzība apdraudējuma gadījumā

(1) Personai, kura tiek apdraudēta sakarā ar tās kriminālprocesuālā pienākuma izpildi, ir tiesības prasīt, lai procesa virzītājs veic likumā paredzētos pasākumus šīs personas un tās mantas aizsardzībai.

(2) Procesa virzītājs, saņemot šā panta pirmajā daļā minēto informāciju, atkarībā no konkrētiem apstākļiem lemj par nepieciešamību veikt vienu vai vairākus no šādiem pasākumiem:

- 1) uzsākt citu kriminālprocesu apdraudējuma izmeklēšanai;
- 2) izvēlēties atbilstošu drošības līdzekli personai, kuras interesēs noticis apdraudējums;

3) ierosināt speciālās procesuālās aizsardzības noteikšanu personai, kura ir apdraudēta;

4) uzdot tiesībaizsardzības institūcijām veikt personas vai tās mantas aizsardzību.

(3) Ja šā panta otrajā daļā minētie pasākumi nespēj novērst reālu personas dzīvības apdraudējumu, procesa virzītājs atsakās no to pierādījumu izmantošanas, kuri ir apdraudējuma iemesls.

60. pants. Personas, kuras īsteno aizstāvību

(1) Savu procesuālo aizstāvību īsteno persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tas ir, persona:

1) par kuru izteikts šā likuma 59. pantā minētais pieņēmums vai apgalvojums;

2) pret kuru notiek process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai;

3) pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējošiem pamatiem;

4) pret kuru kriminālprocess izbeigts sakarā ar tādu apstākļu pastāvēšanu, kuri izslēdz kriminālatbildību, ja šī persona apstrīd pašu Krimināllikumā paredzēto rīcību.

(2) Uz procesuālo aizstāvību tiesīgas personas tiesības uz aizstāvību īsteno arī:

1) aizstāvis;

2) pārstāvis.

(3) Juridiskā persona, par kuras interesēs darbojušos fizisko personu izteikts šā likuma 59. pantā minētais pieņēmums vai apgalvojums, savas procesuālās tiesības uz aizstāvību īsteno ar pārstāvja palīdzību.

96. pants. Atzišana par cietušo

(1) Personu par cietušo atzīst procesa virzītājs vai izmeklēšanas grupas dalībnieks ar savu lēmumu, ko var uzrakstīt arī rezolūcijas veidā.

(2) Procesā virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā.

(3) Personu par cietušo var atzīt tikai ar pašas vai tās pārstāvja rakstveida piekrišanu.

98. pants. Cietušā tiesības pirmstiesas kriminālprocesā

Cietušajam pirmstiesas kriminālprocesā ir tiesības:

1) ne vēlāk kā triju darba dienu laikā pēc pieteikuma iesniegšanas iepazīties ar kriminālprocesa reģistru un pieteikt noraidījumu tajā ierakstītajām amatpersonām;

2) neliecināt pret sevi un sev tuviem radniekiem;

3) iesniegt pieteikumus par izmeklēšanas un citu darbību veikšanu;

4) iepazīties ar lēmumu par ekspertīzes noteikšanu pirms tā nodošanas izpildei un iesniegt pieteikumu par tā grozīšanu, ja ekspertīze tiek izdarīta pēc viņa paša pieteikuma;

5) (*izslēgts ar 19.01.2006. likumu*);

6) likumā noteiktajā kārtībā iesniegt sūdzības par kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas rīcību;

7) likumā noteiktajos gadījumos, termiņos un kārtībā pārsūdzēt procesuālos lēmumus pirmstiesas kriminālprocesā;

8) pēc izmeklēšanas pabeigšanas saņemt to tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas, kuri tieši attiecas uz noziedzīgu nodarījumu, ar kuru viņam nodarīts kaitējums;

9) (*izslēgts ar 19.01.2006. likumu*);

10) pieteikt izmeklēšanas tiesnesim lūgumu iepazīstināt viņu ar speciālo izmeklēšanas darbību

materiāliem, kuri netiek pievienoti krimināllietai (pirmdokumentiem).

(2) Aptaujā un nopratināšanā cietušajam ir arī visas liecinieka tiesības un pienākumi.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 19.01.2006. likumu, kas stājas spēkā 01.02.2006.)

104. pants. Personas, kuras var būt cietušā — fiziskās personas pārstāvis

(1) Cietušo — pilngadīgu fizisko personu var pārstāvēt jebkura pilngadīga un rīcībspējīga fiziskā persona uz cietušā pilnvarojuma pamata.

(2) Ja kaitējums radīts nepilngadīgai personai, cietušo pārstāv:

1) māte, tēvs vai aizbildnis;

2) viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais radnieks par nepilngadīgo rūpējies;

3) bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis;

4) tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.

(3) Ja kaitējums radīts personai, kura atzīta par rīcībnespējīgu, cietušo pārstāv tās aizgādnis vai kāda no šā panta otrajā daļā minētajām personām.

(4) Šā panta otrajā un trešajā daļā minētajos gadījumos visas cietušā tiesības pilnībā pieder viņa pārstāvim un cietušais patstāvīgi tās īstenot nevar, izņemot nepilngadīgā tiesības sniegt liecību un izteikt savu viedokli.

(5) Ja ir aprūtināta vai citādi nav nodrošināta nepilngadīgā tiesību un interešu aizsardzība vai šā panta otrajā daļā minētie pārstāvji iesniedz motivētu lūgumu, procesa virzītājs pieņem lēmumu par advokāta kā nepilngadīgās cietušās personas pārstāvja uzaicināšanu. Šādos gadījumos advokāta darbu apmaksā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā no šiem mērķiem paredzētajiem valsts līdzekļiem.

(6) Izņēmuma gadījumā procesa virzītājs pieņem lēmumu par cietušā — pilngadīgas trūcīgas personas pārstāvja — advokāta uzaicināšanu, ja citādi nav iespējams nodrošināt personas tiesību un interešu aizsardzību.

(7) Nepilngadīgā vai rīcībnespējīgā cietušā pārstāvim kriminālprocesā atļauj piedalīties ar procesa virzītāja lēmumu, ko var uzrakstīt arī rezolūcijas veidā.

(8) Izlemjot jautājumu par atļauju piedalīties kriminālprocesā par nepilngadīgā vai rīcībnespējīgā cietušā pārstāvi, procesa virzītājs ievēro šā panta otrajā daļā noteikto secību un konkrēto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt cietušā intereses.

107. pants. Cietušās personas pārstāvja tiesības

(1) Ja cietušais savas tiesības īsteno ar pārstāvja starpniecību, pārstāvim ir visas cietušā tiesības.

(2) Piecpadsmit gadu vecumu sasniegušā nepilngadīgā cietušā pārstāvis izmanto tiesības kopā ar savu pārstāvamo.

108. pants. Juridiskās palīdzības sniegšana cietušajam

(1) Cietušais vai viņa pārstāvis savu tiesību pilnīgai realizācijai var uzaicināt advokātu juridiskās palīdzības sniegšanai.

(2) Šā panta pirmajā daļā minēto tiesību nav advokātam, kas piedalās kā cietušā pārstāvis.

(3) Juridiskās palīdzības sniedzējam ir tiesības piedalīties visās procesuālajās darbībās, kuras notiek ar cietušā līdzdalību, un pēc cietušā lūguma pilnīgi vai daļēji izmantot

viņa tiesības.

110. pants. Liecinieka tiesības

(1) Lieciniekam ir tiesības zināt, kādā kriminālprocesā viņš uzaicināts liecināt, kādai amatpersonai sniedz ziņas un kāds ir šīs amatpersonas procesuālais statuss.

(2) Lieciniekam pirms aptaujas un pratināšanas ir tiesības no procesuālās darbības izpildītāja saņemt informāciju par savām tiesībām, pienākumiem un atbildību, ziņu fiksēšanas veidu, kā arī par tiesībām sniegt liecību viņam labi zināmā valodā, ja nepieciešams, izmantojot tulka pakalpojumus.

(3) Lieciniekam ir tiesības:

1) izdarīt piezīmes un papildinājumus rakstveidā fiksētajās liecībās vai pieprasīt iespēju liecības uzrakstīt pašrocīgi valodā, kuru viņš prot;

2) neliecināt pret sevi un sev tuviem radniekiem;

3) iesniegt sūdzību par aptaujas vai pratināšanas norisi pirmstiesas kriminālprocesa laikā;

4) iesniegt sūdzību izmeklēšanas tiesnesim par neattaisnotu privātās dzīves noslēpuma izpaušanu liecībās vai lūgt tiesu atsaukt jautājumus par privātās dzīves noslēpumu un pieprasīt, lai lūgumu ieraksta sēdes protokolā, ja tas tiek noraidīts;

5) juridiskās palīdzības saņemšanai uzaicināt advokātu.

(4) Bez liecinieka piekrišanas nedrīkst publiskot plašsaziņas līdzekļos procesuālo darbību laikā ar foto, video vai cita veida tehniskiem līdzekļiem fiksētu viņa attēlu, ja vien tas nav nepieciešams noziedzīgā nodarījuma atklāšanai.

141. pants. Izmeklēšanas darbības fiksēšana

(1) Izmeklēšanas darbību parasti fiksē protokolā.

(2) Izmeklēšanas darbības norisi un rezultātus var fiksēt skaņu un attēlu ierakstā.

(3) Šajā likumā noteiktajos gadījumos izmeklēšanas darbības norisi un rezultātus var fiksēt tikai atzinumā, ziņojumā vai pārskatā.

143. pants. Skaņu un attēlu ieraksta izmantošana

(1) Izmeklēšanas darbības veicējs izmeklēšanas darbības norises gaitu var fiksēt skaņu un attēlu ierakstā, par to pirms izmeklēšanas darbības uzsākšanas paziņojot personām, kuras piedalās izmeklēšanas darbībā.

(2) Ierakstā fiksē visu izmeklēšanas darbības gaitu. Nav pieļaujams daļējs ieraksts. Ja izmeklēšanas darbības laikā ir nepieciešams pārtraukums, ierakstā pirms pārtraukuma norāda tā sākumlaiku un pēc pārtraukuma — izmeklēšanas darbības atsākšanas laiku.

(3) Skaņu un attēlu ierakstā fiksētā informācija uzskatāma par precīzāku un pilnīgāku salīdzinājumā ar rakstveidā fiksēto informāciju.

(4) Rakstot izmeklēšanas darbības protokolu, ievēro šā likuma 142. panta prasības, taču no izmeklēšanas darbības gaitas un atklātajiem faktiem protokolā min tikai būtiskākos faktus.

(5) Izmeklēšanas darbības skaņu un attēlu ierakstu uzglabā kopā ar krimināllietu.

151. pants. Liecinieka un cietušā pratināšana

(1) Pirms pratināšanas lieciniekam un cietušajam izskaidro viņu tiesības un pienākumus un brīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai apzināti nepatiesas liecības došanu.

(2) Liecinieku un cietušo var pratināt par visiem apstākļiem, kuriem ir vai var būt nozīme lietā, arī par aizdomās turēto vai apsūdzēto, vai citu kriminālprocesā iesaistītu personu.

152. pants. Nepilngadīgā pratināšanas īpatnības

(1) Nepilngadīgā pratināšanas ilgums bez viņa piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt sešas stundas, ieskaitot pārtraukumu.

(2) Nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, vai, pēc izmeklēšanas darbības veicēja ieskata, jebkuru nepilngadīgo pratinā pedagoģa vai tāda speciālista klātbūtnē, kas apmācīts psihologa darbam ar bērniem kriminālprocesā (turpmāk — psihologs). Vienam no nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, pilngadīgam tuvam radniekam vai uzticības personai ir tiesības piedalīties pratināšanā, ja vien viņš pats nav persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais vai apsūdzētais un ja pret to neiebilst nepilngadīgais. Minētā persona ar izmeklēšanas darbības veicēja atļauju var uzdot jautājumus pratināmajam.

(3) Nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, nebrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt un apzināti nepatiesas liecības došanu.

(4) Ja psihologs norāda procesa virzītājam, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījis persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai seksuālas izmantošanas, var kaitēt atkārtota tieša pratināšana, tā izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu.

153. pants. Nepilngadīgās personas pratināšana ar psihologa starpniecību

(1) Ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījis persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai seksuālas izmantošanas, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Ja izmeklētājs vai prokurors tam nepiekrīt, tieša pratināšana izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu.

(2) Procesa virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs.

(3) Ja pratināmā persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, psihologs, ievērojot konkrētos apstākļus, nepilngadīgajam izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi, noskaidro personas datus, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja jautājumus, ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.

(4) Ja pratināmā persona ir sasniegusi 14 gadu vecumu, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību, noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.

(5) Pratināšanas gaitu fiksē saskaņā ar šā likuma 141.—143. panta prasībām. Pratināmā nepilngadīgā persona protokolu neparaksta.

212. pants. Atļauja speciālo izmeklēšanas darbību veikšanai

(1) Speciālās izmeklēšanas darbības veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu.

(2) Izmeklēšanas tiesneša lēmums nav nepieciešams, ja speciālās izmeklēšanas darbības veikšanai piekrīt visas publiski nepieejamā vietā šīs darbības veikšanas laikā

strādājošās vai dzīvojošās personas.

(3) Šis nodaļas izpratnē publiski nepieejamas ir vietas, kurās nevar ieiet vai uzturēties bez īpašnieka, valdītāja vai lietotāja piekrišanas.

(4) Neatliekamajos gadījumos procesa virzītājs var uzsākt speciālās izmeklēšanas darbības, saņemot prokurora piekrišanu un ne vēlāk kā nākamajā darba dienā — izmeklēšanas tiesneša lēmumu.

218. pants. Sakaru līdzekļu kontrole

(1) Telefonu un citu sakaru līdzekļu kontroli bez sarunas dalībnieku vai informācijas nosūtītāja un saņēmēja ziņas veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ja ir pamats uzskatīt, ka sarunas vai nodotā informācija var saturēt ziņas par pierādāmajos apstākļos ietilpstošajiem faktiem, un ja bez šīs darbības nepieciešamo ziņu iegūšana nav iespējama.

(2) Telefonu un citu sakaru līdzekļu kontroli ar sarunas dalībnieka, informācijas nosūtītāja vai saņēmēja rakstveida piekrišanu veic, ja ir pamats uzskatīt, ka pret šo personu vai tās tuviniekiem var tikt vērstas noziedzīgs nodarījums vai arī šī persona ir vai var tikt iesaistīta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

222. pants. Personas audiokontrole

(1) Personas audiokontroli bez šīs personas ziņas veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ja ir pamats uzskatīt, ka personas sarunas vai citas skaņas var saturēt ziņas par pierādāmajos apstākļos ietilpstošajiem faktiem, un ja bez šīs darbības nepieciešamo ziņu iegūšana nav iespējama.

(2) Personas audiokontroli ar šīs personas rakstveida piekrišanu, pamatojoties uz procesa virzītāja lēmumu, veic, ja ir pamats uzskatīt, ka pret šo personu vai tās tuviniekiem var tikt vērstas noziedzīgs nodarījums vai arī šī persona ir vai var tikt iesaistīta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

223. pants. Personas novērošana un izsekošana

(1) Personas novērošanu un izsekošanu bez tās ziņas veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ja ir pamats uzskatīt, ka personas uzvedība vai kontakti ar citām personām var saturēt ziņas par pierādāmajos apstākļos ietilpstošajiem faktiem.

(2) Lēmumā izmeklēšanas tiesnesis norāda, vai tiek dotas tiesības turpināt ar novērojamo personu kontaktā bijušo citu personu novērošanu un izsekošanu uz laiku līdz 48 stundām.

224. pants. Priekšmeta vai vietas novērošana

Priekšmeta vai vietas novērošanu veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ja ir pamats uzskatīt, ka novērošanas rezultātā var iegūt ziņas par pierādāmajos apstākļos ietilpstošajiem faktiem.

225. pants. Speciālais izmeklēšanas eksperiments

(1) Speciālo izmeklēšanas eksperimentu veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ja ir pamats uzskatīt, ka:

1) persona agrāk ir izdarījusi noziedzīgas darbības un gatavojas izdarīt vai ir uzsākusi tādas pašas noziedzīgas darbības;

2) konkrēto noziedzīgu nodarījumu var pārtraukt uzsāktā kriminālprocesa ietvaros;

3) eksperimenta rezultātā var iegūt ziņas par pierādāmajos apstākļos ietilpstošajiem faktiem, un ja bez šīs darbības nepieciešamo ziņu iegūšana ir neiespējama vai apgrūtināta.

(2) Speciālajā izmeklēšanas eksperimentā rada personas ikdienas darbībai raksturīgu

situāciju vai apstākļus, kas veicina noziedzīga nodoma atklāšanos, un fiksē personas rīcību šajos apstākļos.

(3) Personas rīcību aizliegts provocēt, kā arī ietekmēt ar vardarbību, draudiem, šantāžu vai izmantot tās bezpalīdzības stāvokli.

(4) Ja speciālais izmeklēšanas eksperiments noslēdzas ar personas noziedzīgas darbības atklātu fiksēšanu, par to raksta protokolu pārbaudāmās personas klātbūtnē.

299. pants. Speciālās procesuālās aizsardzības saturs

Speciālā procesuālā aizsardzība ir cietušo, liecinieku un citu personu, kuras liecina vai liecinājušas kriminālprocesā par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem, kā arī nepilngadīgo, kas liecina par Krimināllikuma 161., 162. un 174. pantā paredzētajiem noziegumiem, un personu, kuru apdraudējums var ietekmēt minētās personas (turpmāk šajā nodaļā — apdraudētā persona), dzīvības, veselības un citu likumisko interešu aizsardzība.

300. pants. Speciālās procesuālās aizsardzības iemesls un pamats

(1) Personas dzīvības, veselības un mantas reāls apdraudējums, izteikti reāli draudi vai arī ziņas, kas procesa virzītājam dod pietiekamu pamatu uzskatīt, ka apdraudējums var būt reāls sakarā ar šīs personas sniegto liecību, ir speciālās procesuālās aizsardzības iemesls.

(2) Apdraudētās personas, tās pārstāvja vai aizstāvja rakstveida iesniegums un procesa virzītāja ierosinājums ir pamats speciālās procesuālās aizsardzības noteikšanai.

308. pants. Procesuālo darbību norises īpatnības pirmstiesas procesā

(1) Personu, kurai noteikta speciālā procesuālā aizsardzība, uz nopratināšanu aicina ar speciālās aizsardzības iestādes starpniecību.

(2) Fiksējot dokumentos procesuālās darbības, kurās piedalās aizsargājamā persona, kurai personas identitātes dati aizstāti ar pseidonīmu, procesa virzītājs šīs personas identitātes datu vietā norāda tikai pseidonīmu. Ja nepieciešams norādīt sūtījumu saņemšanas adresi, norāda speciālās aizsardzības iestādes adresi.

(3) Veicot procesuālās darbības, kurās piedalās vairākas personas un ir nepieciešams novērst speciāli procesuāli aizsargājamās personas identificēšanas iespēju, izmanto tādas tehniskos līdzekļus, kuri neļauj identificēt šo personu. Aizsargājamai personai ir tiesības neatbildēt uz jautājumiem, ja atbildes var dot iespēju noteikt tās identitāti.

(4) Ar ģenerālprokurora piekrišanu kriminālprocesu pret apsūdzēto, kuram noteikta speciālā procesuālā aizsardzība, var izdalīt atsevišķā lietvedībā.

(5) Uz tiesas sēdi aicināmo personu sarakstā personai, kurai personas identitātes dati aizstāti ar pseidonīmu, ieraksta tikai tās pseidonīmu un speciālās aizsardzības iestādes adresi.

309. pants. Iztiesāšanas īpatnības

(1) Krimināllietu, kurā persona atzīta par speciāli procesuāli aizsargājamu, izskata slēgtā tiesas sēdē.

(2) Ja nepieciešams, aizsargājamā persona var piedalīties tiesas sēdē, izmantojot tehniskos līdzekļus, pati atrazdamās ārpus tiesas sēžu zāles, ievērojot šā likuma 140. pantā noteikto kārtību.

(3) Personai, kurai kriminālprocesā personas identitātes dati aizstāti ar pseidonīmu, ir tiesības tiesā neliecināt, ja pastāv pamats uzskatīt, ka apdraudēta tās drošība. Šī persona par atteikšanos liecināt tiesā nav saucama pie kriminālatbildības. Šādā gadījumā liecības, ko persona, kurai personas identitātes dati aizstāti ar pseidonīmu, sniegusi pirmstiesas procesā, tiesas sēdē netiek nolasītas un tās nevar izmantot kā pierādījumu lietā.

(4) Ja persona, kurai kriminālprocesā personas identitātes dati aizstāti ar pseidonīmu, sniedz liecību tiesā, izmantojot tehniskos līdzekļus, lai nepieļautu tās identificēšanas iespēju, drīkst radīt vizuālus vai akustiskus traucējumus, nodrošinot tiesai iespēju redzēt un dzirdēt šo personu bez minētajiem traucējumiem. Aizsargājamai personai ir tiesības neatbildēt uz jautājumiem, ja atbildes var dot iespēju noteikt tās identitāti.

(5) Ja nepieciešams, tiesa var noprotināt liecinieku, kura personas identitāte tiek slēpta, atsevišķā telpā, nodrošinot sniegtās liecības dzirdamību tiesas zālē, kā arī iespēju uzdot jautājumus lieciniekam un dzirdēt atbildes.

(6) Ja tiesas sēdē tiek atklāti tādas personas identitātes dati, kurai kriminālprocesā tie aizstāti ar pseidonīmu, ģenerālprokurors ar savu lēmumu uzdod speciālajai aizsardzības iestādei veikt īpašā likumā noteiktos šīs personas aizsardzības pasākumus.

Tekstā izmantotie Bērnu tiesību aizsardzības likuma panti

52. pants. Bērns — vardarbības vai citas prettiesiskas darbības upuris

(1) Vardarbības rezultātā cietušo bērnu ārstēšanai un rehabilitācijai izveidojamas īpašas iestādes vai nodaļas vispārējās ārstniecības iestādēs un valsts budžetā atvēlami speciāli līdzekļi. Izdevumus par bērna ārstēšanu un rehabilitāciju sedz valsts un pēc tam regresa kārtībā piedzen no vainīgajām personām.

(2) Bērnam, kurš saslimis ar kādu no seksuāli transmisīvajām slimībām, piemērojama speciāla ārstēšana. Bērna saslimšanā vainīgie pieaugušie saucami pie likumā noteiktās atbildības, un no viņiem piedzenami bērna ārstēšanas izdevumi.

(3) Bērnu, kurš kļuvis par vardarbības (prettiesisku darbību) upuri, aizliegts:

1) atstāt vienatnē, izņemot gadījumus, kad bērns pats to vēlas un šo izvēli par pareizu atzīst psihologs, kurš speciāli sagatavots darbam ar vardarbībā cietušiem bērniem;

2) atstāt bez psiholoģiskas un cita veida aprūpes;

3) konfrontēt ar iespējamo vardarbības (prettiesiskas darbības) izdarītāju, kamēr bērns nav pietiekami psiholoģiski sagatavots šādai konfrontācijai;

4) pakļaut jebkādu piespiedu līdzekļu pielietošanai informācijas iegūšanas vai citā nolūkā.

(4) Bērnam, kurš cietis no vardarbības (prettiesiskām darbībām) savā ģimenē vai kuram pastāv reāli vardarbības draudi, nekavējoties nodrošināma ārpusģimenes aprūpe, ja vainīgās personas nav iespējams izolēt no bērna.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 09.03.2000. likumu, kas stājas spēkā 11.04.2000.)

71. pants. Aizliegums izplatīt informāciju par bērnu

(1) Informācija, kuru par bērnu ieguvis bērnu aprūpes, izglītības, sociālās palīdzības vai citas iestādes darbinieks vai valsts vai pašvaldības institūcijas darbinieks, pildot amata pienākumus, ir konfidenciāla, un ziņas, kas jebkādā veidā varētu kaitēt bērna turpmākajai attīstībai vai viņa psiholoģiskā līdzsvara saglabāšanai, nav izpauzamas.

(2) Aizliegts izplatīt personiski iegūto informāciju par bērnu, kurš kļuvis par nozieguma upuri, liecinieku vai izdarījis likumpārkāpumu, kā arī tādu informāciju, kura bērnam varētu kaitēt tūlīt vai tālākā nākotnē.

(3) Aizliegts izmantot bērna sniegto informāciju savtīgos nolūkos.

(4) Aizliegts intervēt bērnu un izplatīt presē un citos plašsaziņas līdzekļos informāciju par bērnu, kurš kļuvis par prettiesiskas darbības upuri, liecinieku vai izdarījis likumpārkāpumu, izņemot gadījumu, kad bērns pats izsaka vēlēšanos pārdzīvoto izpaust atklātībai un tam piekrist viņa vecāki vai citi bērna likumiskie pārstāvji. Ja uzsākts kriminālprocess, nepieciešama arī procesa virzītāja atļauja.

(5) Par informācijas neatļautu izmantošanu vai izplatīšanu vainīgās personas saucamas pie disciplinārās atbildības vai citas likumā noteiktās atbildības.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 15.05.2003., 17.03.2005. un 08.03.2007. likumu, kas stājas spēkā 10.04.2007.)

Tekstā izmantotie Imigrācijas likuma panti

5. pants.

(1) Ārzemniekam ir tiesības uzturēties Latvijas Republikā ilgāk par 90 dienām pusgada laikā, skaitot no pirmās ieceļošanas dienas, ja viņš saņēmis vīzu, pamatojoties uz šā likuma 11. panta otro daļu, vai uzturēšanās atļauju.

(2) Ja ārzemnieks uzturējies Latvijas Republikā ar termiņuzturēšanās atļauju, pēc šīs atļaujas termiņa beigām viņš, neizbraucot no Latvijas Republikas, nav tiesīgs saņemt vīzu vai turpināt uzturēties Latvijas Republikā saskaņā ar šā likuma 4. panta otrās daļas 1. punktu. Pārvaldes priekšnieks vai viņa pilnvarota amatpersona var atļaut izsniegt vīzu, ja tas atbilst starptautisko tiesību normām, Latvijas valsts interesēm vai ir saistīts ar nepārvaramu varu vai humāniem apsvērumiem.

(3) Ārzemniekam ir pienākums pēc kompetentu valsts iestāžu pieprasījuma dokumentāri pierādīt, ka viņš Latvijas Republikā uzturas likumīgi.

(4) Ārzemniekam, kas nav Eiropas Savienības pilsonis un ir atzīts par cilvēku tirdzniecības upuri, kā arī viņa pavadībā esošam nepilngadīgam bērnam ir tiesības uzturēties Latvijas Republikā bez vīzas vai uzturēšanās atļaujas, līdz beidzies vai pārtraukts noteiktais nogaidīšanas periods vai stājies spēkā lēmums par termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšanu.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.11.2005. un 25.01.2007. likumu, kas stājas spēkā 22.02.2007.)

Tekstā izmantotie Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma panti

3. pants. Tiesības uz sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību

(1) Tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību ir Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju.

(2) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtību nosaka Ministru kabinets un pašvaldību domes (padomes).

(3) Kārtību, kādā saņemami pašvaldību sniegtie sociālie pakalpojumi, nosaka pašvaldību saistošajos noteikumos.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 25.05.2006. likumu, kas stājas spēkā 28.06.2006.)

13. pants. Valsts pienākumi sociālo pakalpojumu sniegšanā

(1) Valsts nodrošina:

1) invalīdu profesionālo rehabilitāciju;

2) redzes un dzirdes invalīdu sociālo rehabilitāciju;

3) no vardarbības cietušo bērnu sociālo rehabilitāciju;

4) sociālo rehabilitāciju attiecīgās institūcijās pilngadīgām personām un bērniem, kuriem ir izveidojusies atkarība no narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām;

5) tehniskos palīgīdzekļus šā likuma 25. panta pirmajā daļā minētajām personām;

6) personām ar funkcionāliem traucējumiem — sociālās rehabilitācijas pakalpojumus sociālās rehabilitācijas iestādēs. Funkcionālo traucējumu sarakstu apstiprina Ministru kabinets;

7) cilvēku tirdzniecības upuru sociālo rehabilitāciju. Sociālās rehabilitācijas saņemšanas kārtību un kritērijus personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri nosaka Ministru kabinets;

8) atbalsta programmu ar celiakiju slimajiem bērniem, kuriem nav noteikta invaliditāte. Atbalsta apjomu un nosacījumus tā saņemšanai nosaka Ministru kabinets.

(2) Lai nodrošinātu šā panta pirmajā daļā minēto pienākumu izpildi, valsts var izveidot sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādes vai slēgt līgumus ar citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem.

(3) Valsts piedalās personām ar garīga rakstura traucējumiem paredzēto dienas centru finansēšanā un atbilstoši ikgadējā valsts budžeta likumā piešķirtajām apropriācijām atbalsta un finansē citas programmas jaunu sociālo pakalpojumu veidu attīstīšanai pašvaldībās.

(4) Šā panta trešajā daļā minēto dienas centru izveidošanas un uzturēšanas izdevumi tiek finansēti no valsts budžeta: centru izveidošanas gadā — 80 procentu, darbības pirmajā gadā — 60 procentu, otrajā gadā — 40 procentu, trešajā gadā — 20 procentu apmērā. Turpmākajos gados šie izdevumi 100 procentu apmērā tiek segti no pašvaldību budžetiem.

(5) Valsts piedalās personām ar garīga rakstura traucējumiem paredzēto grupu māju (dzīvokļu) un pusceļa māju izveidošanas un aprikošanas finansēšanā to izveidošanas gadā 50 procentu apmērā atbilstoši ikgadējā valsts budžeta likumā piešķirtajām apropriācijām.

(6) Valsts piedalās ar uzturēšanos grupu mājā (dzīvoklī) saistīto izdevumu finansēšanā 50 procentu apmērā no vienai personai paredzētajām ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas uzturēšanas izmaksām tām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras atgriežas no ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām. Līdzfinansējuma apjomu un piešķiršanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 17.06.2004. un 25.05.2006. likumu, kas stājas spēkā 28.06.2006. Skat. Pārejas noteikumus.)

Ministru kabineta noteikumi Nr. 889

Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri

I. Vispārīgie jautājumi

1. Noteikumi nosaka kārtību, kādā persona, kura atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri (turpmāk – persona), saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus par valsts budžeta līdzekļiem (turpmāk – pakalpojumi), un kritērijus personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri.

2. Pakalpojumus nodrošina Sociālo pakalpojumu pārvalde (turpmāk – pārvalde).
Pārvalde:

2.1. pieņem lēmumu par pakalpojumu sniegšanu vai atteikumu sniegt pakalpojumus;

2.2. slēdz līgumu ar pakalpojumu sniedzēju par pakalpojumu sniegšanu, kā arī kontrolē minētā līguma izpildi un sniegto pakalpojumu apjoma atbilstību noslēgtajam līgumam;

2.3. kontrolē sniegto pakalpojumu kvalitāti;

2.4. veido sniegto pakalpojumu datu bāzi;

2.5. informē sabiedriskās organizācijas, tiesībaizsardzības institūcijas, sociālos dienestus, ārstniecības iestādes un citas iesaistītās institūcijas par personas iespējām saņemt pakalpojumus par valsts budžeta līdzekļiem.

3. Pakalpojumus sniedz pakalpojumu sniedzējs, kas reģistrēts sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā un atbilst normatīvajos aktos par sociālo pakalpojumu sniedzējiem noteiktajām prasībām (turpmāk – pakalpojumu sniedzējs).

4. Pakalpojumu kurss personai nav ilgāks par sešiem mēnešiem.

II. Kārtība, kādā personai tiek sniegti pakalpojumi

5. Persona var saņemt pakalpojumus, pamatojoties uz šādiem dokumentiem:

5.1. personas vai tās likumiskā pārstāvja rakstisku iesniegumu pakalpojumu sniedzējam;

5.2. kriminālprocesa virzītāja lēmumu, ar kuru persona atzīta par cietušo krimināllietā par cilvēku tirdzniecību, vai tiesībaizsardzības institūcijas izziņu, ka persona cietusi cilvēku tirdzniecībā ārvalstī, vai pakalpojumu sniedzēja personas novērtēšanas protokolu (1. pielikums), kurā noteikta personas atbilstība cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem.

6. Pakalpojumu sniedzējs, ņemot vērā attiecīgās personas statusu, veic šādas darbības:

6.1. pieņem personas vai tās likumiskā pārstāvja rakstisku iesniegumu;

6.2. ja personai ir izsniegts šo noteikumu 5.2. apakšpunktā minētais kriminālprocesa virzītāja lēmums vai tiesībaizsardzības institūcijas izziņa, vienas darbdienu laikā nosūta pārvaldei šos dokumentus un šo noteikumu 5.1. apakšpunktā minēto iesniegumu;

6.3. ja personai nav izsniegts šo noteikumu 5.2. apakšpunktā minētais kriminālprocesa virzītāja lēmums vai tiesībaizsardzības institūcijas izziņa, nekavējoties, bet ne vēlāk kā triju darbdienu laikā novērtē personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem saskaņā ar

šo noteikumu 8. punktu, kā arī ņemot vērā 2. pielikumu, un sastāda personas novērtēšanas protokolu;

6.4. ja persona atbilst cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem, triju darbdienu laikā pēc personas novērtēšanas nosūta pārvaldei personas novērtēšanas protokolu, kā arī priekšlikumus par personai nepieciešamo pakalpojumu un šo noteikumu 5.1. apakšpunktā minēto iesniegumu;

6.5. ja persona neatbilst cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem, 10 darbdienu laikā pēc personas novērtēšanas nosūta pārvaldei personas novērtēšanas protokolu, vērtējuma pamatojumu un šo noteikumu 5.1. apakšpunktā minēto iesniegumu.

7. Lai novērtētu personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem, pakalpojumu sniedzējs izveido speciālistu komisiju (turpmāk – komisija). Komisijā iekļauj sociālo darbinieku, psihologu, juristu, ārstniecības personu, Valsts policijas amatpersonu, kā arī, ja nepieciešams, citus speciālistus.

8. Komisija atzīst personu par cilvēku tirdzniecības upuri, ja persona:

8.1. tika savervēta, pārvesta, nodota vai saņemta, nolaupīta vai pārdota, vai, ierodoties galamērķa valstī, bija spiesta veikt citu darbu, nevis iepriekš paredzēto vai apsolīto;

8.2. bija parādā savam darba devējam un no viņas tika iekasēta daļa ienākumu vai persona pēc brīvas gribas nevarēja pamest nodarbošanos vai mainīt darbu, vai viņai tika atņemti identifikācijas dokumenti, vai piespiedu kārtā bija jāsniedz seksuāli pakalpojumi kā daļa no darba pienākumiem, vai bija nodarbināta pret pašas gribu, vai personai bija jāstrādā ilgāk par noteikto stundu skaitu nedēļā, vai darba vietā tika uzraudzīta, lai bēgšanu padarītu neiespējamu, vai bija atkarīga no sava darba devēja ģimenes, radniecības, darba, īres attiecību, parādsaistību dēļ;

8.3. netieši izjuta draudus, redzot, kā vardarbība tiek veikta pret citiem, vai personai tika liegta cilvēka pamatvajadzību apmierināšana, vai ir manāmas fiziskas vardarbības pazīmes, persona ir cietusi no vardarbības iepriekš vai tika iebiedēta un viņai tika draudēts ar izrēķināšanos, ja viņa sazināsies ar policiju vai vērsīsies pēc palīdzības kādā citā iestādē, vai ar izrēķināšanos, ja viņa mēģinās bēgt vai atgriezties izcelsmes valstī, vai tika izteikti draudi izrēķināties ar personas ģimeni un radniekiem, ja persona bēgs, vai draudēts ar deportāciju vai ziņošanu attiecīgajām institūcijām, ja persona mēģinās bēgt;

8.4. tika turēta ieslodzījumā un slēpta no apkārtējās vides un saskarsmes ar citiem cilvēkiem vai tika pastāvīgi kontrolēta, vai ārpus darba vietas varēja uzturēties tikai darba devēja pārstāvja pavadībā.

9. Komisija pēc personas novērtēšanas atbilstoši šo noteikumu 1. pielikumam sastāda protokolu. Protokolā, ņemot vērā šo noteikumu 8. punktā minētos nosacījumus, pamatoti norāda, vai persona atbilst cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem.

10. Pārvalde nekavējoties, bet ne vēlāk kā triju darbdienu laikā:

10.1. pamatojoties uz šo noteikumu 5.2. apakšpunktā minēto kriminālprocesa virzītāja lēmumu vai tiesībaizsardzības institūcijas izziņu un personas iesniegumu, pieņem lēmumu par pakalpojumu nodrošināšanu personai vai personas uzņemšanu pakalpojumu saņēmēju rindā;

10.2. izvērtē pakalpojumu sniedzēja iesniegtos dokumentus – personas iesniegumu un personas novērtēšanas protokolu – un pieņem lēmumu par pakalpojumu nodrošināšanu personai, personas uzņemšanu pakalpojumu saņēmēju rindā vai par atteikumu sniegt personai pakalpojumus.

11. Pakalpojumu sniegšanu atsaka šādos gadījumos:

11.1. persona neatbilst cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem;

11.2. persona nav iesniegusi visus pakalpojuma saņemšanai nepieciešamos dokumentus;

11.3. persona gada laikā pakalpojumus pieprasa atkārtoti.

12. Pakalpojumu sniegšanu izbeidz šādos gadījumos:

12.1. persona pakalpojumus saņēmusi, pamatojoties uz nepatiesi sniegtām ziņām;

12.2. persona vai tās likumiskais pārstāvis iesniedz rakstisku iesniegumu par pakalpojumu pārtraukšanu;

12.3. persona neievēro vai pārkāpj šo noteikumu 14.1.apakšpunktā minētās prasības;

12.4. beidzies personai noteiktais pakalpojuma kurss.

13. Pakalpojumus pārtrauc sniegt, ja personai veselības stāvokļa dēļ nepieciešama ārstēšana ārstniecības iestādē. Pēc personas ārstēšanas ārstniecības iestādē pakalpojumu sniegšanu atsāk.

14. Personai ir pienākums:

14.1. līdzdarboties pakalpojumu sniedzēja izstrādātā rehabilitācijas plāna īstenošanā, kā arī ievērot pakalpojuma sniedzēja noteikto kārtību;

14.2. atlīdzināt nepamatoti izlietos līdzekļus šo noteikumu 12.1.apakšpunktā minētajā gadījumā.

15. Personai vai tās likumiskajam pārstāvim ir tiesības likumā noteiktajā kārtībā iesniegt pakalpojumu sniedzējam un pārvaldei priekšlikumus un iebildumus attiecībā uz saņemto pakalpojumu kvalitāti.

16. Pārvaldes lēmumu par atteikumu sniegt pakalpojumus persona var pārsūdzēt tiesā mēneša laikā pēc lēmuma spēkā stāšanās dienas.

III. Noslēguma jautājumi

17. Atzīt par spēku zaudējušiem Ministru kabineta 2005.gada 22.novembra noteikumus Nr.882 "Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem" (Latvijas Vēstnesis, 2005, 189. nr.).

18. Noteikumi stājas spēkā ar 2007. gada 1. janvāri.

1. pielikums

Ministru kabineta

2006. gada 31. oktobra noteikumiem Nr. 889

Personas novērtēšanas protokols

1. Personas

vārds _____

uzvārds _____

personas kods

2. Migrācija

_____

3. Nodarbinātība

_____

4. Drošība

_____

5. Objektīvās pazīmes

_____

6. Sociālās saites

_____

Novērtējums

Persona atbilst/neatbilst (vajadzīgo pasvītrot) cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem.

Speciālistu komisija

Persona/likumiskais pārstāvis

_____
(paraksts un tā atšifrējums)

_____
(paraksts un tā atšifrējums)

_____
(paraksts un tā atšifrējums)

_____
(paraksts un tā atšifrējums)

_____
(paraksts un tā atšifrējums)

Datums _____

2. pielikums

Ministru kabineta
2006. gada 31. oktobra noteikumiem Nr. 889

Kritēriji personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri

Lai noteiktu personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem, speciālistu komisija noskaidro personas rīcību un izvērtē personas darbību šādās jomās:

1. Migrācija. Komisija noskaidro, vai persona (personai):

- 1.1. devās uz ārzemēm (vai citu reģionu) konkrēta mērķa vai darba dēļ;
- 1.2. tika savervēta;
- 1.3. tika pārvesta;
- 1.4. tika nodota vai saņemta;
- 1.5. tika nolaupīta vai pārdota;
- 1.6. ierodoties galamērķa valstī, bija spiesta veikt citu darbu, nevis iepriekš paredzēto vai apsolīto;
- 1.7. ir identifikācijas dokumenti;
- 1.8. ir viltoti dokumenti;
- 1.9. nav dokumentu (vai tie ir pie citas personas);
- 1.10. zina adresi, kur tā uzturējusies un strādājusi;
- 1.11. zina sava darba devēja vārdu;
- 1.12. bija legāls imigrācijas statuss;
- 1.13. bija darba atļauja;
- 1.14. ceļojuma sagatavošanu un dokumentu noformēšanu organizēja svešas personas un kas bija šīs personas.

2. Nodarbinātība. Komisija noskaidro, vai persona (personai):

- 2.1. bija parādā savam darba devējam un no viņas tika iekasēta daļa ienākumu (piemēram, par mājokli, par pārtiku, par transportu);
- 2.2. bija darba līgums un ko tas paredzēja;
- 2.3. pēc brīvas gribas varēja pamest nodarbošanos vai mainīt darbu;
- 2.4. tika atņemti identifikācijas dokumenti;
- 2.5. piespiedu kārtā bija jāsniedz seksuāli pakalpojumi kā daļa no darba pienākumiem;
- 2.6. bija nodarbināta pret pašas gribu;
- 2.7. brīvi varēja rīkoties ar saviem ienākumiem;
- 2.8. vajadzēja strādāt ilgāk par noteikto stundu skaitu nedēļā un kādi bija darba apstākļi (iekļaujot atalgojumu un darba stundas);
- 2.9. darba vietā tika uzraudzīta (apsargi, videonovērošanas kameras, suņi, slēgtas durvis), lai bēgšanu padarītu neiespējamu;
- 2.10. ir atkarīga no sava darba devēja ģimenes, radniecības, darba, īres attiecību, parādsaistību dēļ.

3. Drošība. Komisija noskaidro, vai persona (personai):

3.1. tika iebiedēta un viņai tika draudēts:

3.1.1. ar izrēķināšanos, ja viņa sazināsies ar policiju vai vērsīsies pēc palīdzības kādā citā iestādē;

3.1.2. ar izrēķināšanos, ja viņa mēģinās bēgt vai atgriezties savā izcelsmes valstī;

3.1.3. ka notiks izrēķināšanās ar personas ģimeni un radniekiem, ja persona bēgs;

3.1.4. ar deportāciju vai ziņošanu attiecīgajām institūcijām, ja persona mēģinās bēgt;

3.2. izjuta draudus netieši, redzot, kā vardarbība tiek veikta pret citiem;

3.3. ir manāmas fiziskas vardarbības pazīmes vai persona ir cietusi no vardarbības iepriekš;

3.4. liegta cilvēka pamatvajadzību apmierināšana, tas ir, persona tika turēta bez ūdens, pārtikas, miega, medicīniskās aprūpes vai iespējām apmierināt citas pamatvajadzības.

4. Sociālās saites. Komisija noskaidro, vai persona:

4.1. bija sava brīvā laika noteicēja;

4.2. tika turēta ieslodzījumā un slēpta no apkārtējās vides, kā arī vai personai tika liegtas saskarsmes iespējas ar citiem cilvēkiem;

4.3. tika pastāvīgi kontrolēta;

4.4. varēja brīvi kontaktēties ar saviem radniekiem un draugiem (piemēram, zvanīt, rakstīt);

4.5. varēja aicināt ciemos draugus;

4.6. pastāvīgi dzīvoja darba vietā;

4.7. ārpus darba vietas varēja uzturēties tikai darba devēja pārstāvja pavadībā.

5. Objektīvās pazīmes. Komisija noskaidro, vai persona (personai):

5.1. zina svešvalodas;

5.2. ir savas finanses;

5.3. uz ķermeņa ir redzamas pārliecinošas fiziskas slodzes vai fiziskas iedarbības sekas;

5.4. uz jautājumiem atbild nelabprāt un/vai izmanto iepriekš sagatavotas, iemācītas atbildes.

6. Personas pašnovērtējums. Komisija noskaidro, vai persona uzskata, ka:

6.1. pret viņu tikusi vērstā vardarbība;

6.2. ir kļuvusi par cilvēku tirdzniecības upuri;

6.3. tai ir nepieciešama palīdzība un, ja ir, – kāda veida palīdzība;

6.4. ir gatava sadarboties rehabilitācijas plāna īstenošanā.

Jautājumi cilvēku tirdzniecības upura identificēšanai

Lai Jūs pieņemtu lēmumu pieņemt darba (precību u.c.) piedāvājumu un/vai dotos uz ārzemēm, kāds izmantoja

Vardarbību

- Fizisku _____
- Emocionālu _____
- Seksuālu _____

Draudus _____

Iebiedēšanu _____

Melus, viltu _____

Jūsu bezpalīdzību, neaizsargātību, atkarību _____

Vai kāds Jūs pavadīja uz galamērķa vietu? _____

Vai kāds saņēma jebkāda veida labumu par Jūsu nogādāšanu galamērķī vai pierunāšanu pieņemt darba piedāvājumu? _____

Nepiepildījās tas, kas Jums tika teikts par

veicamo darbu _____

darba apstākļiem _____

samaksu _____

Vai ceļā uz galamērķa vietu vai uzturēšanās laikā galamērķī, lai Jūs ietekmētu, Jums

tika atņemti dokumenti _____

tika ierobežota kustības vai saskarsmes brīvība _____

tika draudēts _____

tika manipulēts ar parādsaistībām _____

tika pielietota vardarbība _____

- Fiziska _____
- Emocionāla _____
- Seksuāla _____

cits _____

Vai pakalpojumu sniegšanai /darba veikšanai Jūs pārvietoja no vienas vietas uz citu?

_____

Cilvēku tirdzniecības un tās seku novēršanā iesaistītās organizācijas

Valsts policijas nodaļa cīņai ar cilvēku tirdzniecību

Tālrunis: 7075344

Adrese: Rīga, Brīvības iela 61

E-pasts: tikpol@vp.gov.lv

www.vp.gov.lv

Starptautiskā Migrācijas organizācija

Tālrunis: 7503627

Adrese: Rīga, Pils iela 21

E-pasts: iom.riga@undp.riga.lv

www.iom.lv

Resursu centrs sievietēm "Marta"

Bezmaksas tālrunis: 8002012

Tālrunis: 7378539

Adrese: Rīga, Brīvības iela 183/2-30

E-pasts: marta@marta.lv

www.marta.lv

Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments

Tālrunis: 7016364

Tālrunis ārkārtas situāciju gadījumā ārzemēs: +371 9287398

Adrese: Rīga, Elizabetes iela 57

E-pasts: mfa.cdep@mfa.gov.lv

Mājas lapa: www.am.gov.lv

Latvijas Jaunatnes veselības centru padome

Tālrunis: 5023360

Adrese: Ogre, Parka iela 1

E-pasts: ljuvcp@apollo.lv

Centrs pret vardarbību „Dardedze”

Tālrunis: 7600686

Adrese: Rīga, Cieceres iela 3a

E-pasts: dardedze@gmail.com

www.centrsdardedze.lv

Krīzes centrs "Skalbes"

Diennakts palīdzības tālrunis: 7222922

Adrese: Rīga, Kungu iela 34

E-pasts: skalbes@skalbes.lv

www.skalbes.lv

Talsu sieviešu un bērnu krīžu centrs

Tālrunis: 3291147, 3291146; 6184232

Adrese: Talsi, Saules iela 7

E-pasts: info@krizucentrs.lv

www.krizucentrs.lv

Starptautiskais fonds "Glābšana"

Tālrunis: 7934159

Adrese: Rīgas rajons, Salas pag., Ratnieki

Valsts robežsardze

Uzticības tālrunis: 8001060

Operatīvais dežurants: 7323994 (diennakts)

Valsts robežsardzes Imigrācijas dienests

Tālrunis: 7075616, 7075615 (no 8.30 līdz 17.00)

Adrese: Rīga, Rūdolfa ielā 5

www.rs.gov.lv

Nodarbinātības Valsts aģentūra

Tālrunis: 7021776, 8007700

Adrese: Rīga, Lāčplēša iela 38

Mājas lapa: www.nva.gov.lv

Iekšlietu ministrija

Tālrunis: 7219176

Adrese: Rīga, Raiņa bulvāris 6,

E-pasts: iem@iem.gov.lv

Mājas lapa: www.iem.gov.lv

Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvalde

Tālrunis: 7114600 (darba laikā)

Adrese: Rīga, Kurbada ielā 2

E-pasts: parvalde@socpp.gov.lv

www.socpp.gov.lv

